Yazar Hakkında

1951 Manisa doğumlu. 1976'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünden mezun oldu. Öğretmen olarak Erzurum, Karabük, Afyon-Sandıklı, Manisa-Gördes ve Amasya-Suluova'da görev yaptı. 2005'te emekliye ayrılan Abdulhalim Durma 'Evliyalar Şehri' adıyla bir kitap dizisi hazırlamaya başladı. Elinizdeki kitaptan önce Amasya, Kastamonu, Afyonkarahisar, Isparta, Tokat, Samsun, Sivas, Adıyaman, Malatya, Elazığ, Manisa, İzmir, Çorum, Muğla, Sinop, Erzurum, Giresun, Ordu, Bayburt, Ağrı, Hakkari, Siirt, Bitlis, Van, Şanlıurfa, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kırşehir, Karaman, Niğde, Kilis, Antalya, Aksaray, Nevşehir, Kırıkkale, Osmaniye, Mersin, Burdur, Adana'yı yayınlayan yazarın hazırlanmakta olan son kitabı Aydın ile ilgili.

Yazarın ayrıca, Din Psikolojisi ve Kişilik isimleriyle ebook formatında iki tercümesi ile Kadı Kızı isimli bir roman çalışması vardır.

Evliyalar Şehri
Denizli

Abdulhalim Durma

İçindekiler

Pamukkale travertenlerinin hemen üzerinde bulunan Hierapolis şehrinin kuruluşu oldukça eskilere dayanmaktadır. Burasının ‘kutsal kent’ olarak adlandırılmasının sebebi Hz. İsa’nın havarilerinden St. Philip’in burada öldürülmesidir (M.S. 80).

St. Philip’in mezarının bulunduğu yerde, onun anısına V. Yüzyılda inşa edilmiş olan yapı, Hristiyanların hacı olmak için ziyaret ettiği mekanlardan biridir[1]. Bir dini ve aynı zamanda ruhi tedavi merkezi olan Martyrium, dışta 32, içte 20 mekandan meydana gelen sekizgen yapısıyla oldukça etkileyicidir.

Hierapolis’te çok sayıda tapınak ve dinsel yapı mevcuttur. Tarih boyunca birçok depremle karşı karşıya kalan kent, Roma İmparatoru Neron döneminde meydana gelen depreme kadar Helenistik yapısını korumuştur. Bu

[1] Yıllardır mezarı bulmak için çaba harcadıklarını anlatan Prof. D’Andria, “Bugüne kadar mezarın Şehitlik Tepesi’nde olduğu sanılıyordu ama jeofizik araştırmalarımızda izine rastlayamamıştık” dedi: “Bir ay önce Şehitlik Tepesi’ndeki St. Philippus Kilisesi’nin 40 metre yakınında yeni bir kilise kalıntısı bulduk. Mezarın burada olduğunu tespit ettik.. Prof. D’Andria yapı ve yazıtlardan mezarın St. Philippus’a ait olduğunun anlaşıldığını belirtti: “St. Philippus’un mezarının 5’inci yüzyılda adına yaptırılan kiliseden çıkarılıp yeni bulduğumuz mezara nakledildiğini belirledik.” Milliyet. 26.07.2011

depremin ardından yeniden inşa edilen kent, artık Roma karakterini taşımaktadır. Bu dönemde büyük bir gelişme gösteren kent, özellikle maden ve taş sanatında ustalaşmış, halı, kumaş gibi ürün ve çiçekleriyle ün yapmıştır. St. Philip (5-80)'in Hierapolis'te öldürülmesi, Hristiyanlar tarafından kente verilen önemin daha da artmasına yol açmıştır. Bugün kentin birçok yerinde görülen antik mezarlar dönemin Hristiyan zenginlerine aittir.

Diğer taraftan, Denizli ilinin altı km. kuzeyinde Eskihisar Mahallesi yakınlarında yer alan Laodikeia'yı da önemli kılan özelliklerinden biri, Hristiyanlık için taşıdığı önemdir. Kentin iki ayrı caddesinde yapılan çalışmalarda ortaya çıkarılan Kutsal Hac Kilisesi, sadece mimari yapısı ile değil, İncil'de yer alan yedi kiliseden biri oluşuyla da dikkat çekmektedir[2]. Hristiyan hac güzergahı üzerinde yer alan Kutsal Hac Kilisesi mimari yapısı, duvar freskleri, sikke ve seramik buluntuları ile geçmişe

[2] MS 53-56 tarihlerinde misyoner Pavlus Efes kentine gelir ve kaldığı süre içerisinde yörede Hristiyanlığın yayılması için çalışmalar yapar. Bu çalışmalar sonucu ise Hristiyanlık dininin ilk yedi kilisesi kurulur. Her bir kilise kurulduğu yerin Roma dönemindeki adıyla anılır. Efes (Ephesos) (Selçuk) - (Efes metropoliti), İzmir (Smyrna), Bergama (Pergamon), Salihli (Sardes), Alaşehir (Philadelphia), Denizli (Laodikeia), Akhisar (Thyateira)

ışık tutmaktadır. Kentin en önemli yapılarından biri olan tapınak A, merkezde bulunan Suriye Caddesi üzerinde yer almaktadır. M.S. 2. yüzyılda inşa edilen Tapınak A, işlemeli sütunları, mermer ve traverten blokları ile ihtişamlı bir yapıdır. Tapınak A, batı portik, doğu portik ve avlu olmak üzere üç bölümden meydana gelmektedir. 350 yıl gibi uzun bir süre boyunca Laodikeia'nın dini merkezi olan Tapınak A, M.S. IV. yüzyılda Kutsal Hac Kilisesi'nin inşa edilmesiyle dini arşiv merkezi olarak hizmet vermeye devam eder.

Türkler XI. yüzyılın son çeyreğinde Denizli topraklarına geldiklerinde burada canlı bir sosyal hayatla karşılaşmazlar [3]. Yörenin en önemli şehri Laodikeia gerilemiş, muhtemelen savunma tesisleri de ihmal edilmiştir. Hatta idari merkez, sarp bir tepe üzerindeki kalesiyle daha uygun görünen Honaz'a geçmiştir. Burada Türklerin yerleşmesi sırasında yerli halk da varlığını devam ettirir. Ancak bu halk Türk kültürünün etkisiyle zamanla Türkçeyi konuşacak, hatta papazlar kiliselerde daha XVII. yüzyılda Hristiyan halka Türkçe vaaz edeceklerdir. Denizli'de Türkler ilk defa 1070 yılında görünürler. Afşin Bey hem bir takip görevini yerine getirmek, hem de Anadolu içlerinin durumunu anlamak amacıyla yaptığı akında Honaz'a kadar gelmiş ve burayı almışsa da bu hakimiyet geçici olmuştur.

[3] Denizli. Tuncer Baykara. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt IX

XII. yüzyıl sonlarına kadar Denizli ve çevresi Türklerle Bizanslılar arasında sürekli el değiştirir. Bu fetih hareketi halk arasında bazı efsane ve rivayetlere konu olur. Nitekim Çivril yöresinde Beyce Sultan, Denizli'de Mehmed ve Server gaziler, Acıpayam ovasında Yatağan-Baba ve Abdi Bey sultanlar Denizli'nin ilk alperenleridir.

XIII. Yüzyıl

Alaşehir yolunda yapılan 1211 yılındaki savaş sonunda Denizli yöresinde yarım yüzyıl sürecek bir barış dönemi başlar[4]. Menderes'in kuzeyden güneye inen hattı sınır olup Tavas yöresi Türklerde kalmaktadır. Bu sınırlar içinde Türkler sürekli çoğalırlar. Çünkü doğudan gelen Türkmenler batıya gidemediklerinden hep bu sahaya yığılır ve böylece Anadolu'nun en kesif Türkmen nüfusu burada toplanmış olur. Türkler bu barış döneminde Laodikeia'nın dağılması ile yeni bir iskan yeri ararlar. Sonunda günümüzdeki yerinde Denizli Kalesi yapılarak yöredeki arayış sona erer.

XIII. yüzyıl başlarında Denizli bölgesi Türklerin eline geçtiğinde yörenin en önemli merkezi Honaz, Honaz vilayeti hakimi ise Esedüddin Ayaz'dır.

Bu tarihlerde Denizli'deki iskan da gelişmeye başlamıştır. Bu gelişme sonucu bir kale yapılması gerekmiş ve II. Gıyaseddin Keyhusrev zamanında (1237-1246) kale inşa edilmiştir. XIII. yüzyıl ortalarında ise Denizli şehri büyük çapta imara sahne olmuş, birçok yeni yapı, han, mescid ve binalarla süslenmiştir. Bu yıllarda Denizli'de muhtemelen I. Gıyaseddin Keyhusrev'in artık

---

[4] "Kendisine sığınan Bizans imparatoru Aleksios Komnenos'u himaye ettiği için aralarının açıldığı İznik Kralı Laskaris ile Alaşehir'de karşı karşıya geldiler. Savaşı Selçuklular kazanmakla beraber Sultan [I. Gıyaseddin Keyhusrev] şehit oldu." İbn Bibi. El Evamirü'l Alaiyye. I. Cilt. Sh. 15

Müslüman olmuş olan kayınbiraderi Seyfeddin Karasungur vali bulunuyordu.

Fatma Hanım (Yıldız) türbesi, III. Haçlı seferi sırasında; 1189–1192 yıllarında Denizli ve çevresini Haçlılardan koruyan Yıldız Bey'in kızı Fatma Hanım'a aittir[5]. Haçlılar, Efes yolu ile Menderes kıyılarına gelmiş, Sarayköy Buharkent'ten Menderes'i geçmişlerdir. Fatma Hanım, halkın önderi olmuş ve Menderes kıyısına pusu kurarak Haçlıları perişan etmişlerdir. Fatma Hanım Denizli'yi boşalttırmış, yiyecek ve içecek maddelerini kesmiş, bu nedenle Denizli halkı dağlara çekilmiştir. Denizli'ye gelebilen Haçlılar şehri insansız, yiyecek ve içeceksiz bulunca güçlükle Denizli'den kaçmışlar ve Türk kuvvetlerince yok edilmişlerdir.

Fatma Yıldız Hanım Türbesi Denizli merkez İlbade Mezarlığında 2. Sanayi tarafından giriş kapısı karşısındadır. Türbe mermer işlemelerle yapılmıştır. Normal bir kabir şeklinde olup ayrıca türbe binası yoktur.

Denizli merkezinde, bugün şehir içinde kalmış olan ve İlbade Mahallesi yolu ile Eski Sarayköy yolu üzerinde bulunan mezarlık geniş bir yamaç ve tepe üzerindedir[6]. Burada tespit edilebilen en eski mezar Denizli'nin fethi sırasında Bizanslarla yapılan savaşta şehit düşen Mehmet Gazi'ye aittir. Türbenin de H. 660

---

[5] Fatma Hanım. Evliyalar Ansiklopedisi
[6] http://www.pamukkale.gov.tr/

tarihi vardır. Burada ayrıca Haçlılar tarafından şehit edilen Fatma Yıldız Hanımın mezarı (H. 702), İnançoğullarından yedi kişinin “**Yediler** Türbesi Mezarı” (H. 710-511) ve **Şirvani Dede**’nin Türbesi (M. 1529) bulunmaktadır.

Mezarlık kaynaklara göre 9 Temmuz 1920 günü Denizli’yi yakmak isteyen Demirci Mehmet Efe tarafından efenin yemininin yerine gelmesi için yakılmıştır. Bu sebeple mezar taşları üzerinde yapılan incelemede daha eski tarihlere ait mezarlar hakkında bilgi edinilememiştir. Türbeler dışında tespit edilebilen mezar taşları üzerindeki tarihler H. 973’ten günümüze kadar gelmektedir. Ziyaret yeri olarak kullanılan mezarlık, koruluğu ile bir bütün arz etmektedir. Denizli maden ve motor sanayii nedeniyle oluşan kirlilik mezar taşlarını tahrip etmektedir. Denizli Eski Mezarlığı, Denizli fethinden itibaren kullanılmaya başlanan Denizli’nin en eski ve en büyük mezarlık ve ziyaret yeridir. Denizli Belediyesi Mezarlıklar Müdürlüğü tarafından koruması yapılmaktadır.

XIV. Yüzyıl

XIV. Yüzyılın başlarında, Denizli beyleriyle batıdaki Aydınoğulları arasında yakın ilişkiler kurulur ve Denizli batıdaki Ayasuluk ve İzmir limanları yoluyla dış ticarete katılır. Şehir XIV. yüzyılda kuzeye doğru gelişir. Nitekim Aydınoğlu Umur Bey vergi kitabesini şehrin bu yöndeki kapısının kenarına koymuştur[7]. Buna karşılık önceki dönemlerde Honaz kapısı yönünde daha kalabalık bir nüfus bulunmaktadır. Bu bakımdan Ulucami veya Alaeddin Camii de bu kapı yönünde yer almaktadır. İnançoğulları bu devirde hem kültür hayatı hem de iktisadi yönden hayli ileri gitmiştir. Buna bağlı olarak Kur'an'ın bazı surelerinin tefsiri yapıldığı gibi yine bu bey ve ondan sonra yerine geçen İshak Bey zamanlarında Denizli'de sikke de kestirilmiştir[8]. 1366 depreminde harap olan Ulucami, Germiyanoğulları'ndan Süleyman Bey tarafından 770 (1368-69) yılında tamir ettirilmiştir. Bu sırada sağ olan İshak Bey'in Germiyanlılar'la ilişkisi belli değildir. Ancak Yıldırım Bayezid 1391 yılında Denizli'ye gelip bu toprakları Osmanlı ülkesine kattığı sırada bazı mülklerini satmıştır. Dolayısıyla bu

[7] Umur Bey hk. Evliyalar Şehri İzmir'e bkn.

[8] "Yasin ve Tebareke cüzünün ilk sayfalarında bulunan mukaddimelerde, tefsirlerin İnançoğulları'ndan İshak Bey b. Murad Arslan'a takdim edildiğini gösteren bir ifade bulunmaktadır. Müellifin bu sure tefsirlerini muhtemelen 1362-1368 yılları arasında Denizli veya çevre illerde yazdığı söylenebilir." - Anadolu Sahasında Yapılmış Sure Tefsirleri Ve Bu Tefsirlerin Türk Dili Açısından Önemi. Muhammet Yelten

toprakların 1391-1403 arasında Osmanlı idaresine geçtiği anlaşılmaktadır. Osmanlı tahrirlerinde de Denizli bölgesinin üç ayrı sancak içinde yer aldığı görülmektedir.

Kaynaklarda Denizli şehri akarsuları bol, bağlık bahçelik bir yer olarak tarif edilmektedir. Gerek 1333'te burada bulunan İbn Battuta, gerek İbn Fazlullah el-Ömeri ve gerekse Evliya Çelebi şehrin bu özelliğini belirtirler[9]. Timur dönemi tarihlerinde de benzer bilgiler verilmektedir.

Ahi Sinan Zaviyesi vaktiyle şehir merkezinde, Kaleiçi'nin batısında, İlbade Mezarlığı'na doğru uzanan arazi üzerinde yer almaktaydı[10]. Burası XIV. yüzyılın başlarında Ahi Sinan tarafından tesis edilir. Şehrin dini, sosyal ve iktisadi hayatında olduğu kadar fiziki oluşumunda da önemli rol oynar. Zaviye ile ilgili bilgiler, İbn Battuta'nın gözlemlerine ve günümüze intikal etmiş bulunan sözlü bilgilere dayanır. İbn Battuta, şehre girdiklerinde çarşıda dükkanlarından koşarak kendilerini karşılayan ve misafir etmek için birbirleriyle yarışan iki gruptan birinin Ahi Sinan'ın adamları olduğunu belirtir[11]. Çekilen kura sonucunda Ahi Sinan'ın zaviyesinde misafir

---

[9] "Bu şehrin dört tarafını nice bin akarsular ve nice göller kuşattığı için Denizli ismi verilmiştir. Yoksa denizden doğu tarafına dört merhale uzaktır." Evliya Çelebi. Seyahatname. Cilt 9/1. Sh. 212

[10] Ahi Sinan Zaviyesi. Turan Gökçe. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I

[11] İbn Battuta. Seyahatname Cilt I. Sh. 409

olur. Bizzat zaviyenin kurucu şeyhi Ahi Sinan ve adamları tarafından ağırlanan İbn Battuta'nın anlattıklarından, o yıllarda zaviyenin **Ahi Duman** Zaviyesi ile birlikte Denizli'nin en işlek Ahi tekkesi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca misafir olarak bir müddet dinlendikten sonra hamama götürülmesi, mükellef bir sofrada yenen yemekten sonra hafızlar tarafından Kur'an tilaveti ve hemen sonra raks ve semaya kalkılması, tekkede yaşanan dini ve sosyal hayatın önemli yansımaları olarak dikkati çeker. 1671'de şehri ziyaret eden Evliya Çelebi ise burasının şehrin en etkin tekkelerinden biri olduğunu söyler. Seyyahın Ak Sinan Sultan dediği bu tekke, XVII. yüzyılda Denizli'de faal halde bulunan on bir yapı arasında Ahi Duman'ınkinden sonra ikinci sıradadır. Yine Ahi Sinan'ın kabrinin şehrin ziyaret yerleri arasında ilk sırada kaydedilmiş olması ise XVII. yüzyılda diğerlerine göre kişilik bakımından Ahi Sinan'ın daha popüler olduğuna işaret eder. Bu yüzyılın ikinci yarısında hakim olan bu tablo, günümüze kadar Ahi Sinan'ın lehine önemli bir gelişme gösterir. Arşiv kaynaklarında hakkında pek az kayda rastlanan Ahi Sinan'ın Denizli halk kültüründeki devamlılığına rağmen, vakıf kayıtlarından tafsilatıyla takip edilebilen Ahi Duman'ın popülaritesini yitirmiş olması, üzerinde durulması gereken bir husustur. 1866 tarihinde zaviye şeyhliğine Nakşibendi tarikatı halifelerinden Şeyh Mehmed Sırrı Efendi'nin tayin edilmiş olduğuna dair kayıtlar, Ahi Sinan Zaviyesi'nin el değiştirdiğini gösterir.

Ahi Alaeddin Zaviyesi vaktiyle şehir merkezinde idi[12]. Zaviye bir Ahi şeyhi olan Ahi Alaeddin tarafından kurulmuştur. XVI. yüzyıl tahrir defterlerindeki vakıf kayıtlarından şehrin en eski tarihli zaviyelerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Zaviyeye dördü sonradan harap hale gelmiş olan sekiz dükkan, bir kirişhane ile bir miktar bağ ve tarla gelir olarak tahsis edilmiştir. Vakıf kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla, zaviyenin kurucu şeyhinin vefatından sonra meşihatlık makamına kendi adını vermiş olduğu oğlu Ahi Alaeddin tayin edilmiştir. Alaeddin'in ölümü üzerine görevi devralmış olan oğlu Süleyman'dan sonra XV ve XVI. yüzyıllarda zaviyedarlık makamında görev yapan Emrullah ve Kılıçzade Hüsam isimleri dikkati çekmektedir. Ahi Alaeddin Zaviyesi müştemilatından herhangi bir yapı günümüze ulaşmamıştır.

Denizli şehir merkezinde bulunan diğer zaviye, **Ahi Tuman** veya Ahi Toman şeklinde ifade edilir[13]. Günümüze kadar gelen rivayetlere göre, zaviye şehrin demirci esnafının şeyhi konumunda bulunan Ahi Duman adlı Ahi şeyhi tarafından kurulmuştur. Burası İbn Battuta'nın Ahi Sinan'dan sonra Denizli Ahiliği ile ilgili olarak zikrettiği ikinci zaviyedir. Seyyahın ifadelerinden zaviyenin en azından 1330'lardan itibaren faal halde

---

[12] Turan Gökçe. Ahi Alaeddin Zaviyesi. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I.

[13] Turan Gökçe. Ahi Duman Zaviyesi. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I.

bulunduğu anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi de, şehirde toplam 11 tekkenin bulunduğunu ve bunlardan en meşhurlarından birinin Ahi Duman Baba tekkesi olduğunu belirtir. Nakledilir ki, bugüne intikal etmemiş olan zaviye, İstasyon Caddesi'nde, yıkılan eski Ulu Cami'nin karşısında, Babadağlılar İş Hanının bulunduğu yerde idi.

Günümüzde Kaleiçi denilen Denizli Kalesi'nin, 1236-1246 yılları arasında, Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus döneminde yapıldığı veya baştanbaşa esaslı bir tamir görüp yenilenerek bilinen haline getirildiği ifade edilmektedir [14]. Denizli Ulu Cami ile ilgili olduğu belirlenen bir kitabede, bu yapının da o dönemde inşa edildiği yer almaktadır. Büyük bir olasılıkla, şimdi Kale'nin hemen dışında, bir pazar kurulurdu. Türkler, büyük pazar kurulan yerlerde, mutlaka bir hamam, bir çeşme ve bir cami inşa ederlerdi. Pazara gelenler, hayvanlarının ve kendilerinin su ihtiyacını karşılayacaklar, yıkanıp arınacaklar ve ibadetlerini yapabileceklerdi. Denizli Bayramyeri'ndeki Kale'ye yakın yerde, Ulu Caminin ve Hamamın yapılması işte bu nedenle olmalıdır. Asırlar önce, günümüzdeki İstasyon Caddesi yoktu. Ulu Cami geniş bir avlu içinde idi ve bu avluda, şimdiki Babadağlılar Çarşısı'nın olduğu yerde, Denizli'nin yapılanmasına yön veren Ahi Toman

[14] http://www.denizlihaber.com/ozgun/kent-bellegi/denizli-ulu-cami-nasil-yikildi/
1 Mayıs 2012

(Duman) Tekkesi bulunuyordu. Yanında da çeşme vardı. Denizli'nin en önemli ibadethanesi olarak nitelendirilen Ulu Cami, sayısız depremde defalarca hasar görmüş, her defasında onarılıp hizmetine devam etmişti. Kitabesinden anlaşıldığına göre, son büyük onarımı da, 1896 depreminden 24 yıl sonra, 'Topal Ömer oğlu Hacı Salih bin Muhammed' tarafından yaptırılan Ulu Cami, Vakıf Hamamı ve Akhan 'la birlikte Denizli kent merkezinin en eski sivil mimari örneklerinden biri idi.

1986 yılında, Denizli Belediyesi, 'Ulu Cami, Cuma ve Bayram namazları için küçük kalıyor, yıkılıp yerine daha büyük bir cami yapılmalı' düşüncesinden hareketle, Ulu Cami'nin yıkılmasını uygun bulan bir karar alır.

Türklerin Denizli'yi mesken tutmaları ile yaşıt olduğu söylenen Ulu Cami'nin arkasına, sonraki yıllarda, kocaman bir cami yapılır. Onun adına da Ulu Cami denilir. 2002 yılı Haziran ayında, bir gece yarısı, eski Ulu Cami yıkılır. Denizli Valisi, bir gazeteciye verdiği demeçte, "Turistler, yapılan yeni Ulu Cami yerine eski Ulu Cami'yi, yani kötü görüntüleri çekiyorlardı. Yıkıldığı iyi oldu. Yıkanların eline sağlık" der. İlk gece, binanın kendisi, iki gece sonra da minaresi yıkılır. Bir hafta sonra da enkazı temizlenir. Cami'nin sahibi konumundaki Vakıflar Müdürlüğü, yıkım olayından haberdar

olmadığını belirtir[15]. Yıktıranlar hakkında şikayetler yapılır, davalar açılır, bir sonuç alınamaz.

Ahi Duman Zaviyesi muhtemelen caddenin açılmasından önce yıkılmış olan eski Ulu Cami ile aynı yapı grubuna mensuptur. Halk arasında Ahir Duman Dede olarak ifade edilen zaviyenin kurucu şeyhi Ahi Duman'ın kabri ise, Kınıklı yolu üzerinde idi. Sanayileşme ile birlikte şehirsel yerleşmenin hızlı büyümesi, kabrin bulunduğu bölgenin imar ve iskanıyla sonuçlanır. Bölgedeki imar ve yol genişletme çalışmaları, şehir halkının yüzyıllarca ziyaret ederek, başında kurbanlar kestikleri, çevresindeki ağaçlara bez bağlayarak dilek tuttukları, Denizli Ahiliğinin önemli sembollerinden biri olan kabrin yıkılarak ortadan kalkmasına yol açar. 1970'li yıllardan itibaren modern şehir dokusunun altında kalmış olan kabrin yerinin tespitine ilişkin çalışmalar, Doğan Demircioğlu caddesinin 2584 numaralı sokak ile birleştiği yere dikkat çekmektedir. Önce zaviye, ardından kabrin ortadan kaldırılmış olmasına rağmen Denizli Ahiliğinin sembol isimlerinden biri olan Ahi Duman ile ilgili sözlü bilgiler,

---

[15] Denizli'de, 1986 yılında Belediye Başkanı Ziya Tıkıroğlu, Vali Necati Bilican idi. 2002 yılında ise Belediye Başkanı Ali Aygören, Vali Yusuf Ziya Göksu idi. Sonraki yıllarda, Ziya Tıkıroğlu, Denizli Sanat Vakfı Başkanlığı'na, Necati Bilican Emniyet Genel Müdürlüğü'ne, Ali Aygören, tarihi eserleri korumakla görevli Koruma Kurulu Başkanlığı'na, Yusuf Ziya Göksu, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nde (TOBB) Koordinatörlük görevine getirildiler.

halk muhayyilesinde günümüze kadar etkinliğini sürdürmüştür. Denizli yerel yöneticileri ise kurduğu zaviye ile şehir yerleşmesinin gelişiminde de önemli rol oynamış olan Ahi Duman'a olan vefa borcunu, 2007 yılında Recep Yazıcıoğlu Kültür Parkı'na Ahi Sinan anıtını dikerek ödemişlerdir[16].

Türbe, Yeni Sanayi Sitesinin Dere Tekke tarafına giden yol üzerindedir[17]. Denizli otogarının yaklaşık 700 metre kuzeyinde ve Kaleiçi Çarşısının hemen kuzeyindedir.

---

[16] Daha önceden terk edilmiş ve harap halde olan bölge, belediyenin çalışmalarıyla İncilipınar Vali Recep Yazıcıoğlu adını alarak büyük bir park haline getirilmiştir. İncilipınar Vali Recep Yazıcıoğlu Kültür Parkında Türk büyüklerinin ve Türk devlet liderlerinin kısa kısa hayat öykülerinin yazılı olduğu anıtlar da bu parkta bulunmaktadır. Günlük yürüyüş ve kahvaltı yapılabilecek Denizli'nin yüksek binaları arasında kalmış yeşil bir alandır.

[17] http://www.kulturportali.gov.tr/

XV. Yüzyıl

Ahi Paşa Zaviyesi vaktiyle şehir merkezinde yer almaktaydı[18]. Banisi **Ahi Mahmud** olan zaviye, Fatih Sultan Mehmed döneminde (1451-1481) tesis edildi. Ahi Mahmud, Fatih Sultan Mehmed'in beratıyla kız kardeşleri ile birlikte zaviyeye tasarruf etmekte idi. Sultan II. Bayezid döneminde (1481-1512) zaviyenin idaresi, Ahi Mahmud'un oğlu Bali'nin üzerine geçmişti. XVI. yüzyıl boyunca zaviyenin tasarrufu, Ahi Mahmud'un torunlarının elindeydi. Zaviye, önceleri iki parça bağdan oluşan mütevazi bir mal varlığına sahip iken, XVI. yüzyılda bir çiftlik ve 42 kıta bağdan oluşan bir vakfa dönüşmüştü. Zaviyeden bugüne intikal eden herhangi bir maddi kalıntı bulunmamaktadır.

[18] Turan Gökçe. Ahi Paşa Zaviyesi. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I.

XVI. Yüzyıl

16. yüzyılda Denizli ve civarı, marjinal dervişler ile Osmanlı Devleti arasındaki mücadelenin bir merkezi olur.

Süreyya Faroqhi'ye göre, XVI. yüzyıl içerisinde şehirde toplam 206 vakıf dükkan bulunmaktadır. Bunların sadece 96 tanesi şehrin ana ticari kompleksinin dışındadır.

Mevlana Taceddin, 1528 tarihli kayıttan anlaşıldığı kadarıyla, 2 yıl 10 ay süreyle İshak Bey Medresesinde görev yapmıştır[19].

---

[19] Turan Gökçe. 934 Tarihli (1528) Bir Deftere Göre Anadolu Vilayeti Medreseleri ve Müderrisleri

XVII. Yüzyıl

1671 yılında Denizli'ye gelen Evliya Çelebi de şehir hakkında şunları yazar[20]. Denizli'nin dört kapılı bir kalesi vardır ve içerisinde sadece dükkanlar yer almaktadır. Ayrıca kırk dört mahallesi olan şehirde 3600 hane, otuz yedi mescid ile on cami bulunmaktadır. Bunlardan başka yedi medresesi içinde en ünlüsü Saraycuması Medresesi idi. Öte yandan şehirde bir darülhadis, yedi sıbyan mektebi ile on bir tekke mevcut olup bunlardan Ulucami önünde yer alan Ahi Tuman Baba Tekkesi ile Ak Sinan Sultan (Ahi Sinan), Karaoğlan Baba Sultan ve Cem Baba Sultan tekkeleri başta gelmekteydi. Evliya Çelebi şehirde altı hamam bulunduğunu, en ünlüsünün de Hoca Ömer Hamamı olduğunu kaydeder. Ayrıca sularının çokluğundan şehre Denizli dendiğini ve Anadolu diyarının bir köşesinde olup yol uğrağı olmadığını, buna karşılık pamuk, pamuk ipliği ve beyaz bezinin çok ünlü olduğunu bildirir. Evliya Çelebi ziyaretgahları sayarken **Ahi Elvan**'ı da zikreder[21].

Denizli ve yöresi XVII ve XVIII. yüzyıllarda zaman zaman büyük eşkıya saldırılarına uğrar. Kalenderoğlu, Arap Said ve Birgili Cennetoğlu'nun Denizli yöresini de etkiledikleri muhakkaktır. XVIII.

---

[20] Evliya Çelebi. Seyahatname. Cilt 9/I. Sh. 212-215

[21] "Sonra Kayseri'den göçüp bu Denizli şehrinde rahmete kavuşup yatar." Ne var ki, Ahilik Ansiklopedisi Ahi Evran'ın Kırşehir'de vefat etmiş olduğunu kaydeder.

yüzyılda Sarayköylü Sarıbeyoğlu Mustafa beş yıl kadar çevreye hakim olmuştur. Aynı yerden olan Denizli voyvodası Ali, Sarıbeyoğlu'nu asi gösterince üzerine büyük kuvvetler gönderilir. Sarıbeyoğlu Honaz Kalesi'ni üs edinerek çevreyi rahatsız etmeye başlar ancak 1739'da öldürüldükten sonra Honaz Kalesi de yıktırılarak burasının eşkıya barınağı olması önlenmek istenir.

Mazhari'nin asıl adı Ömer'dir [22]. Nisbesi el Hamidi'dir. Mazhari diye meşhurdur. Lazkıyevi'dir. Yani Denizli'nin eski harabeleri olan Leodikia'dandır. Mezarı oradadır. Silsileye göre Mazhari, Abdülvehhab Elmalı'dan, Zuhuri de Mazhari'den el almış, yani mezun olmuştur. Nüzuli'nin kendi Halveti silsilesinde ona yer vererek açıklayıcı izahlar getirmesine rağmen, herhangi bir delil ve kaynak gösterilmeden nasılsa adı Alevi Bektaşi şairler arasına da karıştırılmıştır. Zuhuri, Muhyiddin Siyahi diye bilinen Şeyh Hacı Muhammed' e el vermiş olup Lazkiye'de, yani eski Denizli'de yatmaktadır. Şeyhi Mazhari ve mezun ettiği müridi Muhyiddin es-Siyahi'nin de Hamidi diye nitelenmesinden ikisinin de aslen Ispartalı oldukları anlaşılıyor. Kendisinin nereli olduğu konusunda ise bir ipucu verilmiyor. Yaşadığı devir itibarıyla da Niyazi (1618-1694)'nin "azizimin oğlu" dediğine bakılırsa onunla (Niyazi) aşağı yukarı aynı yaşlarda olduğu ve aynı çağda (XVII) yaşadığı söylenebilir.

[22] Kenan Erdoğan. Yunus Yolunda İki Şair: Mazhari ve Zuhüri

XVIII. Yüzyıl

Denizli mahalleleri şehrin yapısına uygun olarak çarşı etrafında kurulup, gelişmişlerdi. Ancak, 1702/03 depremi, bulundukları bölgenin dışına taşmalarına sebep olmuştur. Rivayetlere göre 12 000 kişilik can kaybına uğrayan Denizli, bu yüzyıl boyunca yoğun imar faaliyetlerine sahne olur. Şer'iyye sicillerinde pek çok dini ve sosyal yapının onarım ya da yeniden yapılmasıyla ilgili çeşitli belgelere rastlamak mümkündür. Depremin hasara uğrattığı alanın biraz ötesinde yer alan bağ ve bahçeler yeni yerleşim için uygun görülmüştür. Denizli XVIII. yüzyıl boyunca Kütahya Sancağı'na bağlı bir kaza olmaya devam eder. Delikliçınar Mahallesinde Müftü Mustafa Efendi Medresesi yanında sicillerden tespit edilebildiği kadarıyla Denizli'de ayrıca Kaymakzade Mehmet Efendi Medresesi, Mazhar Efendi Tekkesi, yine Delikliçınar'da Elhac Musa Efendi Medresesi, Elvanoğlu Mahallesinde bir mescit ve bir okul ve Kayalık Mahallesi'nde bir Hamam bulunmaktadır[23].

Denizli'nin fiziki yapısını olduğu kadar ekonomik ve sosyal durumunu da etkileyen bir ünite vardır ki, bu da İbn Battuta ve Evliya Çelebi'nin oldukça etkilendikleri Çarşı'dır. Denizli Çarşısı, etrafı 8-10 m. yüksekliğinde ve bir metre eninde duvarlarla çevrilidir.

---

[23] Tanju Demir. Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın Sonlarında Denizli

30.000 dönüm kadar bir arazi içinde 600 kadar dükkan ve mağazasıyla büyükçe bir tepe üzerinde yer alan çarşının, Bayramyeri Kapısı, Küçük Kapı, Demirciler Kapısı ve sonradan eklenen Yeni Kapı ile birlikte beş girişi vardır. Çarşı yer yer bölümlerle ayrılmıştır. Bayramyeri (şenliklerin ve bayramların kutlandığı alan), Kestane Pazarı, Çerez Pazarı, Zahire Pazarı, Bahçıvan Pazarı, Turna yıkığı, Saman Pazarı, Demirciler İçi, Bakırcılar İçi, Yoğurt Pazarı, Şadırvan Başı, Tabak (Debbağ) Pazarı, Arasta, Kadınlar Pazarı, Hayvan Pazarı ve Hasır Pazarı.

Denizli Çarşısı'nı tamamlayan en önemli yapı, Evliya Çelebi tarafından "Bir kargir divarlar ve sütunlu kiremitli ve iki kapılı bir metin ve müstahkem bina" şeklinde tasvir ettiği ve " zir-i zimeminde nice Mısır Hazinesi mal-ı tüccaranın muhafaza" edildiğini belirttiği Bedesten'dir. Gedik Ahmed Paşa tarafından XV. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılan bu binanın kira gelirleri paşanın Karahisar-ı Sahib'deki İmaretine vakfedilmiştir[24]. Denizli şehir hayatında önemli bir yere sahip olan Bedesten, kumaşın değerli bir ticari meta olduğu dönemlerde çarşıdaki kumaş satışı piyasasının oluştuğu bir merkez olarak ön plana çıkar. Bezzazistan adının da bu yüzden yakıştırıldığı düşünülebilir. Değerli

[24] Suraiya Faroukhi. Osmanlı'da Kentler ve Kentliler. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul. 2000. Diğer taraftan, halk arasında 'İmaret' ismiyle anılan cami Gedik Ahmet Paşa Külliyesinin bir parçasıdır. Bunun için 'Evliyalar Şehri Afyonkarahisar'a bkn.

malların saklandığı bir yer olması ve bir bakıma bugünkü bankaların bazı fonksiyonlarını üstlenmesi sebebiyle güvenirliğin simgesi olarak kabul edilmiştir. Bedesten bünyesinde barındırdığı 150 işyeriyle, devlet-esnaf ilişkilerinde önemli bir rol üstlenmiştir.

XIX. Yüzyıl

Denizli'nin Osmanlı ve Osmanlı öncesi devirlerinde karşı karşıya kaldığı en büyük tehlike deprem olmuş, deprem kuşağında bulunduğu için zaman zaman meydana gelen şiddetli sarsıntılardan geniş ölçüde etkilenmiştir. Bunlardan 1366 yılındaki zelzelenin önemli olduğu, Ulucami'nin 770'teki (1368-69) tamirinden anlaşılmaktadır. Bundan başka 1406, 1568, 1702, 1884, 1899 ve 1906'da büyük depremler olmuştur. Özellikle 1702 yılındaki depremden sonra şehir büyük ölçüde çehresini değiştirerek güneydeki bahçelik alanlara kaymıştır. XIX. Yüzyılın başındaki depremle ilgili olarak, depremin can kaybına ve büyük hasara sebebiyet verdiği, Denizli halkının ileri gelenlerinin talebini içeren belgenin İstanbul'a iletilmesiyle vergilerinde indirim yapılmış olduğu görülür [25]. Buna rağmen 1884'teki depremle şehrin 4/5'inin yıkıldığı söylenmektedir.

XIX. yüzyıl sonlarında yapılan demiryolu Denizli'yi büyük ölçüde etkiler. Başlangıçta nakliyecilerin muhalefetiyle karşılaşılmasına rağmen tren hattı, 3 Haziran 1892'de işletmeye açılan bir şube hattı ile birleşir. Demiryolu daha 1 Temmuz 1882'de Sarayköy'e kadar gelmiş, 13 Ekim 1889'da ise Dinar'a kadar

[25] Nilgün Aşıkçı Çevik. Denizli 1831 Nüfus Sayımı Grup Biyografisi (Prosopografisi). Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2007

uzatılmıştır[26]. Sarayköy ise hattın son istasyonu olduğundan birkaç yıl canlı bir hayat yaşar.

Denizli sancağı 1867 ıslahatında Menteşe ile birleştirilmiş, 1868'de de kaza olarak Aydın sancağına bağlanmıştır. Bu durum 1882 sonlarına kadar sürmüş, nihayet 10 Mart 1883'te Denizli sancağı yeniden kurularak Hüdavendigar vilayeti merkez mutasarrıfı Hasan Hayri Paşa ilk Denizli sancağı mutasarrıfı olmuştur. Hasan Hayri Bey üç yıl bu görevde kalırken bazı sağlık sorunlarının ortaya çıkması yüzünden 1886 yılında Kırşehir Mutasarrıfı Cafer Bey ile becayişe; yani görev yerlerini karşılıklı olarak değiştirme yoluna gider[27]. Denizli, Sarayköy, Buldan ve Tavas kazalarından oluşan bu sancağa 1884'te Çal, 1888'de de o zamanki adı Garbi Karaağaç olan Acıpayam kazası dahil edilir. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında müstakil mutasarrıflık olan Denizli'ye Cumhuriyet'ten hemen sonra Çivril kazası katılır.

Salnamelere göre, Denizli'nin merkez kazaları içinde en fazla nüfusa 16 bini geçen nüfusuyla Denizli

---

[26] Halil İbrahim Babaoğlu. XX.Yüzyıl Başlarında Aydın Vilayeti Salnamelerinde Denizli Sancağı. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 1996

[27] Hümeyra Karabıyık. Denizli'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı. (Tanzimattan II. Meşrutiyete Kadar). Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara. 2012

Kasabası sahiptir [28]. Rum, Ermeni ve Musevilerin oluşturduğu gayrimüslim nüfusun çoğu Denizli merkez kazasında toplanmıştır. Geriye kalanı ise, sadece Rumlar olmak üzere Denizli'nin diğer kazalarına dağılmıştır.

XIX. Yüzyıl sonlarında il merkezinde 20 medresenin var olduğu anlaşılmaktadır [29]. Pelitlibağ Mahallesinde Musa Bey ve Hadimi Ahmed Efendi Medreseleri, Musa Mahallesindeki Şirvanlı Şeyh Medresesi kendilerinden en fazla sözü edilen medreselerdir. Ayrıca 1899 yılında Abdullah Efendi tarafından Değirmenönü Mahallesinde bir medrese yaptırılır.

Hasan Fevzi Efendi (v. 1885)'nin doğum tarihi tam olarak bilinmiyor. Yazılı kaynaklara göre Hasan Fevzi Efendinin ailesi Horasan'dan Anadolu'ya göç eden Müslüman Türkmenlerden bir ailedir. Aile önce Konya'nın Bozkır ilçesine yerleşir. Sonra Yalvaç'a göç ederek burada karar kılar. Hocası pir Seyyid Mehmet Efendi'dir. Hasan Fevzi Efendi tasavvufi cezbesi, cesareti, imanı, ilimdeki üstün gayreti ile Yalvaç'da çok sevilmiştir. Evliliğini burada yapmış ve Yalvaç'da dünyaya gelen ilk çocuğuna Ahmet Fevzi adını vermiştir.

---

[28] Süleyman İnan. Aydın Vilayeti Salnamelerine Göre Denizli (1890-1900)

[29] Pelin Kapısız. Temettüat Defterlerine Göre Denizli'nin Sosyo Ekonomik Durumu (1844). Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 1999

Bugün Sofular Mahallesinde kendi adıyla anılan bir cami ve medrese inşa ettirmiştir. Ne var ki, irşadi faaliyetlerde bulunduğu Yalvaç'ta halkın sevgisini kazanmış olmasına rağmen, baskılar yüzünden rahatsız olmuş ve Yalvaç'tan ayrılmak zorunda kalmıştır. Oğlu Ahmet Fevzi Efendi'yi Yalvaç'taki medresede bırakarak kendisi 1850'li yıllarda Denizli'ye gitmiştir. Oğlu 35 yaşında iken vefat etmiştir. Onun oğlu Hasan Fevzi vefat eden babasının yerini almış ve medrese hizmetlerine devam etmiştir. Yetiştirmiş olduğu hafızlar hizmete devam etmektedirler.

Hasan Fevzi Efendi Denizli'de Kuşpınar Mahallesinde yaptırdığı ve yapımına bizzat iştirak ettiği cami ve medresesinde Anadolu'nun ve dünyanın çeşitli yerlerinden gelen öğrencileri yetiştirir[30]. 1885 yılında vefat eden Nakşibendi şeyhlerinden Hasan Fevzi Efendi Denizli'de yaptırmış olduğu cami avlusundaki türbede

---

[30] Nikfer Hasan Feyzi Efendi Camii, kare planlı yapının, taşıyıcı unsurları ve saçakları kagir olarak inşa edilmiştir. Türbe ile camii aynı çatı altındadır. Dış cephelerdeki pencerelerin dış kenar süsleri cami ve türbenin iç kapıları ile son cemaat yerinde alt ve üst katta görülen kemerli geçişler orijinal yapıya ait kısımlardır. Şimdiki örtüsü semerdan şeklinde, Marsilya tipi kiremitle örtülüdür. Tavan düz ahşap olarak yapılmıştır. Cami bugünkü kitabesinden anlaşıldığına göre 1872 yılında inşa edilmiştir. Tüm taşıyıcı unsurları ile saçak kısımları kagir olarak yapıldığı sonradan sıva ile kaplandığı anlaşılmıştır. Kare planlı olan yapının bünyesi içinde cami ve türbe bulunmaktadır.

medfundur[31]. Bu türbede üç mezar bulunmaktadır. Birisi Hacı Hasan Efendi'ye, diğerleri eşi Ayşe Hatun'a ve oğlu Kuddusi Efendi'ye aittir. Vefatından sonra görevi "**Üzüm Dedesi**" olarak bilinen **Hüseyin Hulusi Efendi** ve oğlu **Kuddusi Efendi** almışlardır[32]. Hacı Hasan Feyzi ve türbesi Burdur, Denizli, Isparta, Söke, İzmir, Alaşehir, İstanbul ile diğer şehirlerden gelen geniş bir ziyaretçi kitlesi tarafından, bilhassa Cuma günleri kalabalık gruplar halinde ziyaret edilmektedir. Ayrıca, çocuğu olmayan aileler çocuk sahibi olmak, felç hastalığına uğrayanlarca şifa bulmak, dilek dilemek, adanan adakları yerine getirmek, aşure dağıtmak, dua ve niyazlarda bulunmak için ziyaret edilir. Avluda ve türbenin yan tarafında Hacı Hasan Feyzi'nin damadı Çaybaşı Medresesi Müderrisi **Şeyh Rıza Efendi**'nin de kabri bulunmaktadır.

Ali Kahya Türbesi Denizli merkez İlbade Mahallesindeki büyük mezarlık içinde, mezarlık idari binaları yanındadır[33]. Kitabesine ve halkın anlattıklarına göre Kayalık Mahallesinden Ali Kahya adıyla anılan, zamanının iyilik timsali, hayır ve hasenat sahibi, Germiyanzade sülalesine mensup, muhtaçlara daima

---

[31] Hasan Feyzi Efendi. Evliyalar Ansiklopedisi

[32] Bayram Gözeten. Denizli'de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011

[33] Bayram Gözeten. Denizli'de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011

iyilik ve yardımlarını esirgememiş ve 1872 yılında vefat eden **Derviş Ali Ağa** olduğu tespit edilmiştir.

Burası ile ilgili anlatılan bir hikayeye göre, bir kişi Ali Kahya'nın türbesinin yanında, 'Bir daha sigara içmeyeceğim, Ali Efendi şahit olsun' der, ama ahdini yerine getirmez. Bunun üzerine bu zat rüyasında görünmeye başlar. "Ahdini yerine getirmedin kefaret ver", der. Bu rüya birkaç kez tekrar eder. Geceleri uyuyamaz olur, rüyasında Ali Kahya ona nasihat eder, O da hayvan kesip dağıtır. Ali Kahya:

' – Tutamayacağın sözleri bir daha verme.' der.

Yine bir hikayede, binanın tamiratını yapan bir kişinin ekmeğini yediği, kalan ekmeği türbenin içine açıkta bıraktığı, bir hafta sonra açıktaki ekmeğin aynı tazelikte durduğu rivayet edilmiştir.

Ali Kahya Türbesi hayır yapmak, dua etmek, namaz kılmak gibi amaçlarla ziyaret edilir. Ziyaretçiler tarafından ziyaret sırasında mezar üzerine bolluk ve bereket olması dileğiyle buğday serpildiği ve para atıldığı görülür.

XX. Yüzyıl

XX. yüzyıl başlarına kadar çarşı dışında yalnızca hanlar, hamamlar ve kahveler bulunmaktayken, 1900'lerden sonra kale dipleri de dükkanlar ve mağazalarla dolmuştur.

1908 Salnamesinden anlaşıldığına göre Denizli'de ilk eczane 1905 tarihinde; belediye doktorunun başkanlığında bir eczacı ile yardımcısı ve bir katiple açılmıştır[34]. Maarif Komisyonu 1900 yılından 1908'e gelinceye kadar müftü efendinin başkanlığında idadi müdürü ve üç üye ile bir sandık görevlisinden meydana geliyordu. 1908 yılında kurulan İskanı Muhacirin Komisyonu ve Tetkik ve Tasfiye-i Bekaya Komisyonlarından bu tarihlerde Denizli merkezine bazı insanların muhacir olarak geldiği, bazı insanların da Denizli dışına göç ettikleri anlaşılmaktadır.

1916 depreminden önce Denizli, şehir çarşısının bulunduğu yerdeydi ve surlarla çevrilmişti[35]. Bu depremden sonra Denizli büyük zarara uğradığı için, Denizlililer bahçelerine çekilerek, öteye beriye evler yapmışlardır.

---

[34] Halil İbrahim Babaoğlu. XX. Yüzyıl Başlarında Aydın Vilayeti Salnamelerinde Denizli Sancağı. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 1996

[35] Tülin Coşkun. Cumhuriyet Dönemi Denizli'nin İdari Tarihi 1923-1973. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 2007

Millî Mücadele sırasında Denizli halkı üzerinde, Millî Mücadele cephelerinde meydana gelen olaylar kadar etkili ve üzücü olan olaylardan birisi de Denizli Olayı'dır[36].

24 Haziran 1920 tarihinde Yunanlıların ileri hareketi ve Köşk Cephesi'nde millî kuvvetlerin geri çekilmesi üzerine, Denizli'de yerli Rum ve Türkler arasında problemler çıkmaya başlar. 2 Temmuz 1920 tarihinde Yunan birliklerinin Sarayköy'e yaklaşması üzerine Denizli'de panik daha da artmıştır. Köşk, Sultanhisar ve Nazilli'den Türklerle birlikte Rumların da Denizli merkezine ilerlemeleri ve kargaşanın artması üzerine Denizli Heyet-i Milliyesi başkanı Ahmet Hulusi Efendi burada meydana gelebilecek olayları önlemek ve sayıları gittikçe artan Rumların Yunanlıların ilerleyişinden cesaret alarak girişebilecekleri faaliyetleri önlemek amacıyla bazı tedbirlerin alınması gerektiğine karar vermiştir. Bunun üzerine Goncalı'da bulunan Demirci Mehmet Efe'den Denizli'deki Rum erkeklerinin daha içerilere gönderilmesini ister. Kendisi de ailesiyle ve Heyet-i Milliyenin bazı ileri gelenleri ile 6 Temmuz'da Tavas'a gitmiştir.

Heyet-i Milliyenin ileri gelenlerinin Denizli'yi terk etmesi, kargaşa zeminini daha da arttırmış ve bir süre sonra da "Denizli Olayı" olarak bilinen olay gerçekleşmiştir. Demirci Mehmet Efe (1883-1961),

---

[36] Tahir Kodal. Milli Mücadelede Denizli ve Önemi

Denizli Rumlarını göç ettirmek için, Sökeli Ali Efe'yi görevlendirmiştir. Sökeli Ali Efe komutasındaki 40 kadar zeybek ile Denizli'ye gelmiştir. Ali Efe Denizli'ye gelir gelmez 7 Temmuz 1920 akşamına kadar Rum erkeklerini trene bindirerek Eğridir'e gönderir. Ancak Sökeli Ali Efe'nin göç ettirmesi (tenkil) sırasında, hem Denizli Heyet-i Milliyesi hem de Türkler arasında hoşnutsuzluk ve problemler ortaya çıkar. Sökeli Ali Efe'nin keyfi tutumu, Denizli Askerlik Şubesi Başkanı Tevfik Bey tarafından, Demirci Mehmet Efe'ye bildirilir. Bunun üzerine Sökeli Ali Efe tekrar Goncalı'ya çağrılır. Ne var ki, Sökeli Ali Efe Denizli'den ayrılırken, kimliği belirsiz kişilerce yanındaki zeybeklerden bazıları ile birlikte öldürülür.

Bu olayı haber alan Demirci Mehmet Efe hazırlıklı olarak Denizli'ye gelir. İyice hiddetlenen Demirci Mehmet Efe Denizli'de, başta Askerlik Şubesi Başkanı Miralay Tevfık Bey ve şehrin ileri gelenlerinden 68 kişiyi terör hareketi ile ortadan kaldırmış, Denizli halkını da korku ile sindirmiştir.

Denizli halkını bütünüyle sindiren bu terör hareketi, Ankara'da büyük yankı uyandırır. Mustafa Kemal Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapmış olduğu konuşmada Denizli olayını ve Denizli olayının çözümünde başvurulan metodu uygun bulmadığını açıklar. Bu olaydan sonra, Millî Mücadele'de düzenli ordunun kurulmasıyla, millî otoritenin emirlerine uymak

istemeyen ve kendi metotları doğrultusunda hareket eden Demirci Mehmet Efe'nin çalışmaları da kontrol altına alınır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Denizli "büyükçe bir köy" görünümündedir[37]. Şehirde, on beş yataklı bir otelden başka, bu amaç için çalışan, hiçbir kamu hizmet binası yoktur. Şehre gelen ünlü şahıslar bu otelde kalmaktadırlar. Şehirde bu amaçlara hizmet etmeye çalışan, fakat Cumhuriyet Türkiye'sinde yapımına pek rastlanılmayan Şibiroğlu Hanı, Okkalı Hanı, Maarif Hanı, Dedeli Han gibi iki katlı yerlerin sayısı çok azdır. Ayrıca, Denizli merkezinde biri vakfa, diğeri de kişilere ait olmak üzere dört hamam vardır. Vakfa ait olan hamam istasyon caddesinde olup, düzenli ve rahattır. Şehrin Selçuklulardan kalma büyük mezarlıktan başka, mahalle aralarında da birçok küçük mezarlıklar vardır. Ancak kabristanlar harap ve bitap bir haldedir. Mezar taşları yıkılmıştır; mezarlıkların içinde hayvanlar otlamaktadır.

Tamamlanması cumhuriyetin ilk yıllarına rastlayan bazı kuruluşların hizmete açılış tarihleri şöyledir; Memleket Hastanesi (1923), Denizli Orta Okulu (1927), Köy Öğretmen Okulu (1927), İktisat Bankası (1927). Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan ve varlığını sürdüren fabrikaların da şehrin fiziki durumunu belirlemede rolü

---

[37] Tülin Coşkun. Cumhuriyet Dönemi Denizli'nin İdari Tarihi 1923-1973. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 2007

olduğu söylenebilir. Denizli'de akarsuların çokluğu nedeniyle en çok su ile çalışan un fabrikaları vardır. Bu dönemde yalnız Denizli merkezinde on üç un fabrikası ve ayrıca şehrin elektrikle aydınlatılması için belediyeye ait olan "Zeybek Değirmeni" adı ile bilinen bir fabrika, gece elektrik, gündüz un fabrikası halinde çalışmaktadır. Sancakta üretilen ham ipek ve ihtiyaç fazlası olan tarım ürünleri, XIX. yüzyılın sonlarında inşa edilen demiryolu ile İzmir' e sevk edilmekteydi[38].

Kurtuluş savaşından sonra Denizlispor'un temelini oluşturan İdman Yurdu, o zaman Çaybaşı'nda bulunan Türkocağı binasında 1922 yılının eylül ayında kurulmuştur[39]. Denizli Halkevi, 19 şubat 1932 yılında Türk Ocağı'nın olduğu binada açılmıştır. Denizli Halkevi, faaliyetlerini bir yıl kadar, Türk Ocağının bu binasında sürdürmüş; sonradan belediye binası olacak binasına, 1933'te Cumhuriyetin onuncu yılında geçmiştir. Denizli Halkevi, özellikle dil ve tarih alanlarında yaptığı çalışmalarla, yerel tarihçilik açısından önemli bir altyapı oluşturmuştur[40].

---

[38] Halil İbrahim Babaoğlu. XX.Yüzyıl Başlarında Aydın Vilayeti Salnamelerinde Denizli Sancağı. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 1996

[39] Mehmet Tolga Bakırtaş. Yaşayan Bellekte Denizli. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 2004

[40] Süleyman İnan. Denizli'deki Halkevleri ve Faaliyetleri (1932-1951)

Arasta Camii Kaleiçi Çarşısı içindedir. Onarım geçirmiş olan cami kırma çatıyla örtülüdür. Caminin giriş cephesinde Osmanlıca mermer kitabesi bulunmaktadır. 1905 tarihi H. 1323 ve H. 1325 tarihleri okunmaktadır.

Unpazarı Camii Merkez, Kaleiçi Çarşısı içinde yer almaktadır. İki katlı yapının zemin katı dükkan, üst katı cami olarak kullanılmaktadır. Kırma çatılı caminin üzeri alaturka kiremitle kaplıdır. Zemin katı elli yıl önce Turan Karakolu olarak kullanılır. Üç yüz yıllık olan cami yakın zamanlarda restorasyon geçirmiştir. Önceki tamirler vesilesiyle orijinalliğinden uzaklaşmıştır.

Merkez İlçe'de bulunan Hacıbaki Camii'nin dış cephesinde dikdörtgen pencereler açılmıştır. Üzeri kırma çatıyla örtülü olup, alaturka kiremitle kaplıdır. Caminin mihrabı barok süslemelerle hareketlendirilmiştir. Duvarlardaki kalemişi süslemeler geçtiğimiz yıllarda boya ile kapatılmıştır.

Yaklaşık kare planlı harim bölümüne ve önünde sonradan ilave edilmiş kapalı bir son cemaat yerine sahip Hatipoğlu Camii, kırma ahşap çatılı olup alaturka kiremit kaplıdır. Geniş ahşap saçakları vardır. Kerpiç malzeme ile yığma tarzda inşa edilen yapının güney cephesi dışındaki cepheleri sıvalı ve boyalıdır. Güney ve batı cepheleri tamamen sağır olan yapının doğu cephesinde üç adet dikdörtgen formlu basit pencere yer almaktadır. Yapıdaki tüm doğramalar ahşaptır. Köşede konumlanan taşınmazın bahçe duvarları üzerinde karo taşlarla

kaplanmış bir çeşme yer almaktadır. Çeşmenin devamında yer alan bahçe duvarları babalara sahip iken sonraki dönemde araları örülerek bahçe duvarı yükseltilmiştir.

Yapının giriş mekanının ahşap saçakları ve çatısı cami harim üst örtüsünden farklı düzenlenmiştir. Çatı harimden ayrıdır. Bu giriş mekanı ahşap bir merdiven ile ulaşılan ve ahşap dikmelere oturan ahşap döşeme ve tavana sahiptir. Cami harimi de ahşap tavanlı olup, güney duvarında yarım daire profilli basit bir mihrabı vardır. 20.yüzyılın hemen başlarında yapılmış olan yapı, konumu, boyutları ve yöresel malzeme kullanımı ve cephe düzeni ile korunması gerekli bir yapıdır.

Yapının son cemaat yeri gibi düzenlenen giriş kısmı içten tamamen açılarak, cami harimine dahil edilmiştir. Kurul kararı ile cami parseli içinde bulunan tek katlı imam evi yıkılarak kaldırılmıştır. Ayrıca yakın zamanda batı beden duvarındaki bel verme nedeni ile duvarı desteklemek üzere beton destek duvarı yapılmıştır. Caminin boyası yenilenerek rengi değiştirilmiştir. Giriş mekanı önüne de sac malzeme ile ilave bir bölüm yapılmıştır.

Delikliçınar Yeni Camii Denizli, Delikliçınar mahallesindedir. Yapı kare planlı harim mekanı ve kuzeyindeki son cemaat yerinden oluşmaktadır. Doğu ve batı köşelerde düzgün kesme taştan inşa edilmiş minareler, pabuç bölümüne kadar onarım amacı ile

yıkılmıştır. İnşa malzemesi düzgün kesme taş, betonarme ve demirdir. Avlusunda Klasik Osmanlı Mimari tarzına uygun şadırvanı bulunmaktadır.

Yapının içinde zengin bir süsleme programı dikkati çeker. Mihrap duvarında Kütahya işi çini duvar panoları bulunmaktadır. Klasik Osmanlı Dönemi çini süsleme programına uygun olarak 20. yüzyılda yapılmış olan bu panoların üstünde vitray pencereler bulunmaktadır. Mihrap nişinin içi de bitkisel motiflerin ağırlıkta olduğu bir çini süsleme programına sahiptir. Mihrap duvarı ve yapının diğer duvarları üzerinde alçı süslemeler bulunmaktadır. Merkezi kubbenin iki yanında birer küçük kubbe yer almaktadır. Kuzeydeki kadınlar mahfili doğu ve batı yönlerde "U" şeklinde güney duvarına dek uzanmaktadır. Kuzey kesimde duvarların yanı sıra iri payeler taşıyıcı unsur olarak kullanılmıştır. Küçük kubbeler ile merkezi kubbe arasında yer alan karşılıklı ikişer sütun taşıyıcı sistem olarak değerlendirilmiştir. Minber, kürsü ve yapıdaki tüm pencere kapı çerçeveleri ayrı ayrı süsleme şeridi ile hareketlendirilmiştir.

Yapının onarım amacı ile iki minaresi de pabuç bölümüne kadar yıktırılmıştır. Bursa kemerli açıklıklarla dışa açılan son cemaat yerine 10 basamaklı bir merdivenle ulaşılır. Zemin kat seviyesi altında bodrum katı vardır. Camide yapıyla ilgili olmayan, 1329/1913 ve 1319/1903 tarihli iki kitabe bulunmaktadır. Kayıtlardan yapının 1952 yılında inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Merkez Günbattı Mahallesi’ndeki 19. yüzyıl sonunda inşa edilen *Öküzbattı Mescidi* düz ahşap tavanla örtülü kare planlı bir yapıdır. Tavan dıştan kırma çatı ile kaplıdır. Kısmen moloz taş kullanılmakla birlikte ağırlıklı olarak kerpiç ile inşa edilmiştir. Bitişiğinde aynı özelliklere sahip bir kahvehane binası vardır. İçten ve dıştan sıvalı ve boyalıdır. Pencereler ahşap doğramalıdır. İç mekanda ahşap bir kadınlar mahfili yer alır. Minber ahşap malzemeden yapılmıştır.

Ahmet Hulusi Efendi (1861-1931) tahsilini Kayalık Mahallesi’nde bulunan ‘Müftüler Medresesi’nde yapar. Babası Denizli Müftüsü olan Osman Efendi’den icazet alır. Denizli’de medreselerde eğitim ve öğretimle meşgul olur ve Sahn Müderrisliği’ne kadar yükselir. 1918 yılına kadar Müftü Müsevvidliği yapan ve aynı yılda vefat eden babası Osman Efendi’nin yerine Denizli Müftülüğü’ne tayin edilir. Bu görevi, ölüm tarihi olan 22 Kasım 1931'e kadar sürdürür[41].

Ege Bölgesinde, Kuva-yı Milliye ve Milli Mücadele hareketlerinin mihrakını teşkil eden Müftü Ahmet Hulusi Efendi, Yunan işgal ve istilasına karşı, 15 Mayıs 1919 tarihinde Bayramyeri’nde ilk protesto

---

[41] Ali Sarıkoyuncu. Milli Mücadelede Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi

mitingi yaparak “ Düşmana karşı koymak farz-ı ayındır.” diye fetva verir[42].

Müftü Ahmet Hulusi Efendi, Kuva-yı Milliye Reisliği ile ilk mücadeleyi başlatmış, çok yararlı memleket müdafaası hizmetlerinde bulunmuş, Kurtuluş Savaşına fiilen iştirak etmiş, düzenli ordunun kurulmasında rol almıştır. Kurtuluş Savaşı’ndan sonra gelişen siyasi olaylara karışmamış, ömrünü ibadetle geçirmiştir. 21 Kasım 1931 tarihinde vefat eden Ahmet Hulusi Efendi’nin mezarı İlbade Mahallesindeki eski büyük mezarlığın kuzeyinde Mehmet Gazi Türbesi altında bulunmaktadır.

Ahmed Hulusi Efendi'nin beş oğlu ve bir kızı vardı. Soyadı kanununun çıkmasından sonra aile "Müftüler" soyadını almıştır[43].

Hacı Osman Nuri Kepenek (1903-1981) Denizli'de dünyaya gelir[44]. İbtidai, Rüşdiye ve İdadi mekteplerini bitirdikten sonra bir süre baba mesleği olan dericilikle ve ticaretle meşgul olur. Musa Mahallesi Camiinde fahri olarak imam hatiplik yapar. Bu işlerin yanında bölgedeki kıymetli hocalardan tasavvufa ait bilgiler alır. Bir müddet sonra bölgeye gelen Seyyid Muhammed Hafid Arvasi (1928-2001) Hazretlerinden

---

[42] Milli Mücadelede Din Adamları I. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. VI. Baskı. 2012. Ankara
[43] Ahmet Hulusi Efendi. Evliyalar Ansiklopedisi
[44] Hacı Osman Nûri Kepenek. Evliyalar Ansiklopedisi

uzun yıllar ders alır ve hizmetinde bulunur[45]. Nur Muhammed Hafid Arvasi Hazretleri'nin oğlu olan Halis Efendi ile Mukaddes Hanım'ın hayatları birleştirilerek bu evlilikten Peygamber Efendimizin (s.a.v.) soyundan gelen iki kız torunu olmuştur. Ömrünün sonuna kadar dükkanında ve evinde sohbetlerle halka İslamiyetin emir ve yasaklarını anlatan Osman Nuri Efendi, 1981 yılında istirahat etmek üzere gittiği Bursa'da vefat eder. Naaşı Denizli'ye getirilerek Asri Mezarlıkta eşi Nazire Sultanın yanında türbesine defnedilir.

Vefatından kısa bir süre önce; uzun zaman emek verdiği ve bilahare neşredilen Divan adlı eserini bitirir. Mezar taşında şöyle yazmaktadır:

"İbret alsa insan cihan'da gülmez
Mevlâ öyle buyurur veliler ölmez
Tâliplere irşâd ederek çok verdi emek
Mürşîd'lerin kâmili Hacı Osman Nûri Kepenek
Oku ruhuna bir fatiha üç ihlâs
Buydu kullar içinde has ve havâs"

---

[45] http://www.kepenekogluvakfi.com/

Ve Diğerleri

Kurgun'un Denizli ili yer adları ile ilgili çalışmasında tespit etmiş olduğu türbe isimleri şunlardır [46] . Ahmetdede türbesi, Ardıçlıtekke türbesi, Dede türbesi, Dedeçam türbesi, Erenler türbesi, Hamızdede türbesi, Haydarbaba ziyareti, Hayrettindede ziyareti, Hıdırilyas ziyareti, Hüsamettindede türbesi, Kamildede türbesi, Kızdede türbesi, Koyundede türbesi, Muhlisdede ziyareti, Sadık türbesi, Sadıkbaba türbesi, Sarıbeylidede ziyareti, Servergazi türbesi, Şabandede türbesi, Taşatılandede ziyareti, Üzümcüdede türbesi, Yapıldede türbesi, Yatağanbaba türbesi, Yazırdede türbesi.

Hacı Şam Dede'nin yaşadığı devir hakkında bilgi yoktur[47]. Hayır ve iyilik timsali fakat günahkar bir kimse iken kalpten yaptığı tövbe ve istiğfar ile yüksek derecelere kavuştuğu anlatılır. Diktiği kuru bir çubuğun yeşermesi hakkındaki kerameti meşhurdur. Merkez Tekkeköy Mezarlığı içindeki türbesi, Denizli'de ziyaret edilen yerlerdendir. Hacı Şam Türbesi, çocuğu olmayan aileler mutluluk için, dilek dilemek, dua etmek, namaz

---

[46] Levent Kurgun. Denizli İli Yer Adları. Doktora Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 2002

[47] Hacı Şam Dede. Evliyalar Ansiklopedisi

kılmak, ibadet etmek, hayır ve hasenat işlerini topluca yerine getirmek amacıyla ziyaret edilir[48].

Hacı Şam Baba ya da diğer bilinen adıyla **Bostancı Baba**'nın türbesi, yüzeyi mozaiklerle kaplanmış bir türbedir. Burada Hacı Şam Baba ve eşinin mezarları bulunmaktadır.

Bostancı Baba'nın bir ömre iki hayat sığdırmış olduğu anlatılır. Hayatının ilk bölümünde yol kesen, eşkıyalık yapan, adam öldüren bir canidir. Sonra da tövbe ederek erenlik mertebesine ulaşan biri olur.

Anlatılır ki, bir gün adamlarıyla birlikte uzaklardan gelen bir kervandaki insanların hepsini katletmişler ve kervana ait malları toparlarken, ölenlerin arasında ilk aşkı Sefer'i görmüştür. Yaptıklarına pişman olmuş ve silahını toprağa gömüp, tövbe etmek için erene gitmiş. Erene olanların hepsini anlatmış, pişman olduğunu ve günahlarının affı için ne yapması gerektiğini sormuş. Eren, "dört yolun olduğu bir tarla bul, kavun karpuz ek ve gelenlere de ürünlerinden ikram et", demiş ve kuru bir dal parçasını vermiş. Bu dal parçasını da tarlanın ortasına dikmesini, dal parçası yeşerdiğinde tüm günahlarının affedileceğini söylemiş. Dört yolun olduğu bir tarla bulmuş ve ekmeye başlamış. Ürünlerini yoldan

---

[48] Bayram Gözeten. Denizli'de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011

geçenlere ikram ederek ve köydeki insanlara dağıtarak yaşamaya başlamış. Yeni ürünleri için tarlasını dikerken, tarlasının sınır taşlarında birisinin oturduğunu görmüş. Oturan adam, Bostancı Babaya, "ektiklerinden getir de yiyelim", diye seslenmiş. Bostancı Baba, "daha yeni ektim, inşallah olduğunda beraber yeriz", demiş adama. Bu lafı duyan adam da, "sen tarlanı bir dolan, belki ektiklerinden bir şeyler olmuştur", karşılığını vermiş. Bostancı Baba, "her şeyde bir hayır vardır" diyerek, tarlasını dolanmaya başlamış. Daha yeni ektiği kavunun olduğu görmüş. İki tane kavunu koparıp adamın yanına gelmiş. Bir tanesini ona vermiş, diğer kavunu da köydeki çocuklara veririm diyerekten saklamış ve adam geldiği gibi bir anda tarladan kaybolmuş. Daha yeni ektiği kavunların bir anda olmasına Bostancı Baba şaşırmış. "Buraya gelen kişi erenlerden birisiydi ve ben anlayamadım" diyerek, köyüne doğru yola çıkmış. Köyüne vardığında ayırdığı kavunu çocuklara ikram etmiş. Evine geldiğinde tarladaki kişi onu evinde bekliyormuş. Adama ikram ettiği kavunu beraber yemişler, elini öpmüş ve adamı uğurlamış. Tövbe ettiği erenden aldığı kuru dalın yeşermesini bekleyip çalışmaya devam ederken, yoldan geçen bir atın nal seslerini duymuş. Yeni olan kavunlarından ve karpuzlarından ikram etmek için atlının yolunu kesmiş. Atlı bu duruma sinirlenmiş ve ikram ettiklerinden yememiş. Bu duruma sinirlenen Bostancı Baba, "39 kişiyi öldürdüm, 40 kişi olsa ne fark eder", diyerek, atlıyı orada öldürmüş. Yıllardan beri günahlarının affedilmesini beklerken, atlıyı

öldürmesiyle her şeyi kaybettiğini düşünen Bostancı Baba, tövbe ettiği erenin yanına gitmiş ve olanların hepsini anlatmış. Eren de, sen tarlana git ve çalışmaya devam et, demiş. Çalışmaya devam eden Bostancı Baba, tarlasındaki o kuru dalın yeşerdiğini görmüş. Yaptığı şeyin günah olduğunu bilmesine rağmen kuru dalın yeşermiş olmasına anlam verememiş ve tövbe ettiği erenin yanına tekrar gitmiş. Olayı anlattığında, "Sen o atlıyı öldürmeseydin, atlı köyündeki birçok kişiyi öldürecekti", demiş. Günahlarının af olduğunu anlayan Bostancı Baba, kendi tekkesini kurmuş ve yaşamına devam etmiş.

Denizli'nin bir mahallesi olan Tekkeköy adı Bostancı Baba Tekkesi'nden gelmektedir.

İl merkezine 20 km. mesafede bulunan Karataş köyünün epey yukarısında, dağın eteğinde Yukarı Tekke mevkiinde, Türbeler denen yerde **Kazak Abdal** ve **Dediği Ali Yater Sultan**'ın türbeleri vardır. Türbelerin hemen yanında Bababalımlar'a ait üç dört tane ev bulunmaktadır. Bu evler çok eski zamandan beri buradadırlar. Yeter Sultan Horasan erenlerinden olup Bektaşi şeyhidir. Türbe, Hacı Bektaş Veli'nin postnişini, Denizli 1. Dönem Milletvekili Hacı Hüseyin Mazlum Bababalım tarafından bakılmakta iken, türbeye günümüzde ilgi gösterilmemektedir[49]. Türbede şu tamir

---

[49] Mazlum Baba Efendi. (Hacı Hüseyin Bababalım). Tavas - 1859, Ali - Hatice - Denizli Medresesi - Ziraatçı - Çiftçi,

kitabesi yer almaktadır. "Dehri müstegrak envar idi, şem'ası bu makamı ulyanın Sami ha dibi oldu mimarı, postnişin tekkeye Hüseyin Baba'nın Yazdı abadına cevher tarih, hane-i bu merkat valasının Türbe-i şerif tamir oldu, Dedi Yater Ali Sultanım".

Anlatılır ki, Yeter Sultan, askerleriyle aç susuz kaldığı bir anda yıllar önce annesinin kendisine verdiği azık aklına gelir ve bu azığı bütün askerleriyle paylaşarak yerler[50]. Azık hepsini doyurur.

Onun bazı köy halkına, ziyaretçilerle türbedarlarına göründüğü bazı kerametleri olduğu söylenir[51]. Dediği Ali Yater Sultan Türbesi'ne adak işlerini eda etmek, hayır işlerini yapmak, dua etmek, dilek dilemek nedenleriyle ziyaret edilmektedir.

Dediği Sultan, Türkistan'dan gelmiştir ve Hoca Ahmet Yesevi (1093-1166) soyundandır[52]. Konya Ilgın

---

Bektaşi Tekkesi Postnişini - I. Dönem Denizli Milletvekili - Evli, 4 Çocuk. Ölüm Tarihi: 21.11.1945 (Cumhuriyet Gazetesinin, 24.09.1952 tarihli nüshasında yayınlanan vefat ilanına göre, 23.09.1952 tarihinde vefat ettiği anlaşılmıştır.)

[50] Metin Türktaş. Denizli Efsaneleri. Doktora Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 2012

[51] Bayram Gözeten. Denizli'de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011

[52] Rıdvan Öztürk. Dediği Sultan Adı Ve Bir Yerelleştirme Örneği: Dedegi~Dediği

Mahmuthisar beldesinde Turgutlu ve Bayburtlu toplulukları arasında yaşamıştır ve halkın evliya olarak kabul ettiği önemli kişilerdendir. Seyit Hacı İbrahim'den el almıştır. Hacı Bektaş (1209-1271), Karaca Ahmet, Seyit Harun (ö.1320) ve Mevlana (1207-1273) ile görüştüğüne veya irtibatta bulunduğuna dair menkıbevi bilgiler vardır.

Günümüzde Dediği Sultan'ın kardeşleri ile ilgili olarak Ilgın'da halk arasında rivayetler hala anlatılmakta, bu kardeşlerin birbirine yakın bölgelerde mezarları olan veli zatlar olduğu belirtilmektedir. "Bir rivayete göre bunun Dediği Sultan'ın yedi kardeşi olduğu da söylenir. Dört kardeş olduğu da söylenir… Bunların küçükleri yanında kalmış. Üçüncüsü Handevi, dördüncüsü Kandevi, beşincisi Cömert Dede, altıncısı Satılmış Dede, yedincisi Behlülbey hazretleri olduğu söylenir"

Dediği Sultan ile ilgili arşiv kayıtlarında bahsi geçen iki yapı yer almaktadır. Bunlardan ilki olan Doğanhisar'ın Tekke Köyündeki zaviye yıkılmıştır. Ilgın'ın Mahmuthisar ve Tekke köyleri yakınındaki ikinci yapı ise metruk bir ziyaretgahtır. Bu yapıdaki kitabeden anlaşıldığı kadarı ile 1180 yılında 2. Kılıç Aslan'ın saltanatı ve 1. Gıyaseddin Keyhüsrev'in veliahtlığı sırasında yapılmıştır. Türbenin kitabesi her ne kadar 1180 yılına kadar bizi götürüyorsa da Menakıpname'de geçen Hacı Bektaş, Kadıncık Ana, Hacı Bektaş'ın dervişliğini de yapmış olan Karaca Ahmet, kendisine mektup

gönderen Mevlana Celaleddin gibi önemli şahsiyetler esas itibariyle Alaeddin Keykubat dönemini de içine alacak şekilde on üçüncü yüzyılın ilk üççeyreğini kapsayan bir zaman diliminde yaşamışlardır. Ayrıca Menakıpname'de "Dediği Sultan"ın Sultan Alaeddin Keykubat (1221-1237) zamanında hayatta olduğunu ve ölmeden önce Kadıncık Ana tarafından türbesinin yaptırıldığına dair bilgiler bulunmaktadır.

Dediği Sultan'ın menakıbı altın hat ile Farsça-Arapça nazmedilmiştir. Ancak aradan beş asır geçtikten sonra iyice tahrif olmuş olan bu nüsha, daha geniş kesimlerin anlaması gerekçesi ile Türkçeye tercüme edilmiştir. Dediği Sultan'ın ölüm tarihi olan 1156 yılında veya onu takip eden yıllar içerisinde Arapça ve Farsça bir menakıpname nazmedilmiştir. Eserin Arapça-Farsça yazılan aslı 12. yüzyılda, Türkçe çevirisi 17. yüzyılda yazılmıştır.

Sarı Gazak Baba'nın Türbesi Denizli'nin Karataş köyünde Yukarı Tekke mevkiinde olup, eski mezarlık içindedir. Türbenin Karataş köyüne uzaklığı beş kilometredir ve stabilize orman yoluyla gidilebilmektedir.

Rivayete göre, "Dediği Sultan" adının ortaya çıkışı şu şekilde olmuştur[53]. "Sarı Kazak Abdal'ın Balım Sultan'ın dervişi olduğu ve onunla beraber çok

[53] Rıdvan Öztürk. Dediği Sultan Adı Ve Bir Yerelleştirme Örneği: Dedegi~Dediği

bulunduğu söylenmektedir. "Sarı Kazak Abdal'a son günlerinde, "Yerinize, posta kimi geçirelim", diye sormuşlar. O da,

-O (yani yerime geçecek kişi), zamanı gelince güvercin donunda gelir. Ona çok saygı gösteriniz, diye karşılık vermiştir.

Sarı Kazak Abdal Sultan göçünce, gün gelmiş lokması yapılacak. Bütün muhipler toplanmışlar, ortada henüz kimse yok. Biraz sonra bir güvercin gelmiş. Bunu görenler:

-İşte, dediği sultan, dediği sultan!... diye fısıldaşmaya başlamışlar. Bundan sonra da, güvercin insan donuna girmiş ve posta oturmuş".

Halk arasında bu menkıbe yaygın bir şekilde söylenmektedir. Sarı Kazak Abdal'ın lokma töreni böylece yapılır. Kimse gelen zata adını bile sormaya cesaret edemez. Güvercin donunda görüldüğü zaman fısıldaşıldığı gibi, "Dediği Sultan" adını alır. Bu söyleyiş, zamanla "Dedegi Sultan" şeklini alır.

Demirci Mehmet Efe'nin adamları Denizli'yi basınca adamlardan bazıları Denizli halkı tarafından öldürülmüş. Bunu duyan Demirci, Denizli'ye gelerek adamlarını öldüren kişileri bulmaya çalışmış. Yaptığı araştırmalar neticesinde Bababalımlar'dan bir gencin olaylara katıldığını öğrenmiş ve adamlarıyla bu türbelerin

olduğu yere gelip oradaki evlerde bulunan herkesi öldürmek istemiş. Efe ve adamları akşamüzeri evlerin batı tarafındaki kayaların dibine saklanarak siper almışlar. Demirci Efe, “Burada biraz uyuyalım da gece saatlerinde evi basar hepsini öldürürüz”, demiş ve uykuya dalmışlar. Demirci Efe rüyasında burada yatan Kazak Abdal’ı görmüş. Kazak Abdal Demirci Efe’ye, “Adamlarını toparla ve hemen buradan git, eğer gitmezsen senin için hiç iyi olmaz”, demiş. Demirci Efe hemen uykusundan uyanmış ve adamlarına, “Hemen gidelim buradan, burada yatan dedeler bizim başımıza iş çıkaracaklar”, demiş ve oradan uzaklaşmışlar.

Eren Dede, Merkez ilçeye bağlı Karataş köyünün ‘Erenler’ mevkiinde, çamlık içinde, bakımsız bir mezar halindedir[54]. Kitabesi bulunmayan Eren Dede köy halkı tarafından, adanan adakları yerine getirmek, hayır işleri yapmak, yağmur dualarına çıkmak amacıyla ziyaret edilmektedir.

Anadolu'nun fethinde bulunan Selçuklu gazi dervişlerinden **Şaban Dede** 1097'de Bizans şehirlerinden olan Laodikya'nın alınması sırasında yapılan savaşlarda şehid olmuştur[55]. *Irlağanlı* Kasabası Tekke Mevkiindeki

---

[54] Bayram Gözeten. Denizli’de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011

[55] Bayram Gözeten. Denizli’de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011

mezarlıkta bulunan türbesi, yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir. Kasaba ve yakın çevre halkı tarafından türbeye nur indiği, Şaban Dede'nin savaş yıllarında harbe giderken, üç manga askerin tüfeklerinin çatılı vaziyetinde istirahat ederken rüyalarına girdiği anlatılmaktadır.

Şaban Dede Türbesi, çocuğu olmayan ailelerce çocuk sahibi olmak, hastalığı olanlarca şifa bulmak, adak ve hayır işlerini yerine getirmek, yağmur duası yapmak amacıyla ziyaret edilir.

Günümüzde Denizli'nin bir mahallesi olan Başkarcı'da **Erenler Dedesi**'nin kasabayı koruduğuna inanılmaktadır [56]. Denizli ve civarında çok büyük depremler olur, her yer yıkılır ama 'Dede' sayesinde Başkarcı kasabasına bir şey olmaz. Ayrıca buradaki dedenin, etrafındaki ağaçları da koruduğu inancı vardır. Etraftaki bütün ağaçlara yıldırım düşmesine rağmen dedenin yanındaki ağaçlara hiç yıldırım düşmemektedir.

Türbe üç metredir. Günümüzde tek odalı, betonarme, kubbeli olması dikkat çekmektedir. Kitabesi yoktur. Yakın çevre tarafından "Eren" olarak bilinen zatın yaşadığı dönem ve kimliği konusunda yeterli bilgi de yoktur. Yeşilköy'deki türbesinde medfun "Servergazi" ile birlikte 'Yedi Kardeşler'den olduğu rivayet edilir.

[56] Metin Türktaş. Denizli Efsaneleri. Doktora Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 2012

Erenler Türbesi hayır ve hasenat işlerini yerine getirmek, adanan adakları eda etmek, dua edip niyazda bulunmak, dilek dilemek gibi amaçlarla ziyaret edilir.

Server Gazi türbesi merkez ilçeye bağlı eski adı Gerzele günümüzdeki ismi Servergazi olan mahallededir[57]. Türbenin 1210 yılında Denizli'nin fethi sırasında ölen Mehmet Gazi ile şehit düşen Selçuklu komutanı Server Gazi'ye ait olduğu ileri sürülür[58]. 1993'te Denizli valisi Oğuz Kaan Köksal döneminde türbe restore edilerek çevre düzenlemesi yaptırılmıştır.

Server Gazi'nin kasaba halkından bazı kişilere rüyalarında göründüğü, savaş yıllarında sancağı ile beraber harbe gittiği, askerlerinin ve atının nallarının şakırtılarının duyulduğu, türbe içinde bulunan sancağın savaşlar sırasında kaybolduğu, harbin bitiminden sonra tekrar türbesindeki yerine geldiği rivayet edilir[59]. Server Gazi Türbesi çocuğu olmayan aileler, hastalığı olanlar şifa dilemek, adanan adakları eda etmek, hayır ve hasenat işlerini yapmak, dua etmek, dilek dilemek ve yağmur duası için ziyaret edilir.

Denizli'nin fethi sırasında şehit olan Selçuklu Uç Beyi **Mehmet Gazi**'ye ait olan türbe ise, İlbade

---

[57] Server Gazi. Evliyalar Ansiklopedisi
[58] http://www.kulturportali.gov.tr/
[59] Bayram Gözeten. Denizli'de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011

Mezarlığı'ndadır [60] . Eski büyük mezarlık içinde 2. sanayiye inen yolun kenarındadır. Mehmet Gazi Denizli'nin ilk fatihi, uç beyidir. 1071'den sonra Türkmen akıncılarından olan zatlardandır. Rivayete göre, bir alperen olan Mehmet Gazi, emrindeki orduyla Bizanslılarla savaşırken şehit olmuş ve emrindeki ordu Server Gazi'ye geçmiştir. Bizanslılar yenilmiş ve Laodikya Türklerin eline geçmiştir. Mehmet Gazi'nin türbesi hayır işlerini yerine getirmek ve dileklerde bulunmak amacıyla ziyaret edilir.

İlbadi Mezarlığı Denizli'nin en eski mezarlığı olup Selçuklular zamanından (13.yy) günümüze kadar kullanılmıştır. Bundan dolayı **Yediler** Türbesi eski yıllarda İlbade Mezarlığının içinde veya bitişiğinde olmalıdır [61] . Ancak sonradan derinleştirilerek açılan bugünkü yol, mezarlıkla türbeyi birbirinden ayırmıştır. Bunun dışında eski yıllarda İlbadi mezarlığında bulunan M.1334 tarihli Şücaeddin İnanç Bey İbn-i Ali Bey adına yazılı zaviyeye ait kitabenin bulunması, bu kitabenin türbenin yanında olan bir zaviyeye ait olduğunu akla getirmektedir. Bundan dolayı bu türbedeki mezarlar İnanç Bey ve ailesine ait olmalıdır. Bunun dışında çarşı kalesinin batısında, kale ile mezarlık arasında Ahi Sinan

---

[60] Bayram Gözeten. Denizli'de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011

[61] Yediler Türbesi. Evliyalar Ansiklopedisi

Tekkesinin bulunduğu[62], Ahi Sinan'a ait bir kabrin yer aldığı kaynaklarda geçmektedir. Ancak İnanç Bey ve ailesine ait henüz İlbade Mezarlığında mezar taşları bulunamamıştır. Türbe içinde de yazılı mezar taşlarının olmayışı Osmanlı döneminde tekke ve zaviyelerde tahribat yapıldığını akla getirmektedir. Acıpayam Yatağan Baba Tekkesinde de Teke Müsellimi (Osmanlı Devleti'nde eyalet ve sancakta yönetimi elinde bulunduran kişi) tarafından XIX. yüzyılın başlarında tahribat yapıldığı konusunda kaynaklarda bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca Denizli çevresindeki mimari değeri olan bütün türbeler incelendiğinde, yapı üzerinde bir kitabe, içinde de yazılı bir mezar taşı bulunamamıştır. Bunlar da Osmanlının son döneminde yapılan tahribatları doğrulamaktadır. Bu sebeple türbelerin ancak kime ait olduğu halk ananelerinde yaşatılıyorsa, bilinmesi mümkün olmaktadır. Bunun dışında Denizli tarihte büyük depremlere sahne olduğundan Vakıflar Hamamından başka bir yapı günümüze gelememiştir. Yediler türbesinde bulunan mezarlar Denizli merkezinde İlbade Mezarlığının en üst noktasında yer alması ve halk arasında sürekli olarak ilgi gösterilen, saygı duyulan bir türbe olmasından dolayı Denizli beylerine ait olmalıdır.

Yediler Türbesi Merkez İlbade Mahallesine giren yolun solunda ve Yediler Camii bitişiğindeki küçük bir

---

[62] Ahî Sinan'ın türbesinin 1930'lu yıllara kadar bugünkü Ahî Sinan sokağında bulunmakta olduğu nakledilir.

tepecik ve bahçesi içindedir[63]. Türbenin giriş kapısı üzerinde ‘İnanç Oğullarından Denizli Hakimleri Ali Bey ve ahfadından yedi zat burada metfundur.’ yazılıdır. Türbede İnançoğulları Beyliği’nin kurucusu **Ali Bey**, kardeşi **Doğan Paşa**, **Şücaeddin İnanç Bey**, **İshak Bey** ve torunlarının mezarları bulunmaktadır. Yan yana tahta sandukalar halindeki bu yedi mezar hakkında yazılı bir taşa rastlanmamıştır.

Yediler Türbesi hayır işlerini yapmak, dua etmek ve dilek dilemek amacıyla ziyaret edilmektedir.

İbni Battuta Denizli’ye geldiğinde İlbade Mezarlığı yanındaki Namazgahta İnanç Beyin eşliğinde bayram namazı kılınarak bayramlaşma töreni yapıldığı ve burada hayır yemekleri verildiği bilinmektedir[64]. Bu sebeple bu türbenin İnançoğulları Beyliğine ait olduğu düşünülmektedir.

Kara Aslan Dede Türbesi *Yeşilyayla* köyünde (günümüzde Merkezefendi ilçesine bağlı bir mahalle) mezarlık içindedir[65]. Kitabesi bulunmamaktadır. Kara Aslan Dede’nin yaşadığı dönem kesin olarak

---

[63] Bayram Gözeten. Denizli’de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011

[64] İbn Battuta. Seyahatname. Cilt I. Sh. 410

[65] Bayram Gözeten. Denizli’de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011

bilinmemekle birlikte Selçuklu-Bizans savaşlarında şehit olduğu kabul edilmektedir. Türbeden top seslerinin geldiği, iyi niyetli olmayan kişileri korkuttuğu, esmer, orta boylu, mülayim halinde bazı şahıslar tarafından görüldüğü rivayet edilir.

Kara Aslan Dede Türbesine dua etmek, hayır işleri yapmak, adakları eda etmek ve çocuğu olmayan aileler çocuk sahibi olmak amacıyla ziyaret edilir.

Sadık Dede (*Akçaköy*) türbesi Denizli merkez Çakmak köyü (Üçler Kasabası) mezarlığı içindedir[66]. Kendisi hakkında bilgi yoktur. Türbe içine testi ve küplere doldurularak bırakılan suların Dede tarafından kullanıldığı, türbe içinde ateş yanarken Sadık Dede'nin abdest alırken, su içerken görüldüğü rivayet edilir.

Teslim Sultan Türbesi merkez ilçe *Cankurtaran* kasabası (Çukur Köy) Çayarası mevkiindedir[67]. Türbede kitabe yoktur. Ancak giriş kapısında küçük bir saç levha üzerine "Horasan ereni, Pir Hacı Bektaş Halifelerinden, Teslim Sultan Abdal" yazılıdır. Teslim Sultan'ın Bektaşi Tarikatı mensubu ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin Halifelerinden olduğu tahmin edilmekle beraber gerçek

[66] Bayram Gözeten. Denizli'de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011

[67] Bayram Gözeten. Denizli'de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011

kimliği ve yaşadığı dönem tam olarak tespit edilememiştir. Hayvanları kaybolanların bir kilo tuz alıp türbeye bıraktıklarında hayvanların bulunduğu, türbeye getirilen yaramaz çocukların uysallaştığı, türbe yapılmasına razı olmadığı anlatılır.

Teslim Sultan Türbesi adakları yerine getirmek, yaramaz çocukları olan aileler çocuklarının uslanması, hayvanları kaybolanlar hayvanlarının bulunması, hastalığı olanlarca şifa bulmak ve dilek dileme amacıyla ziyaret edilmektedir.

Çamrak, Cankurtaran (Çukur Köyü) beldesinde 'Çamrak' mevkiindedir [68]. Haçlı Seferleri sırasında yapılan Kazıkbeli savaşında şehit olan Eren gazilerdendir [69]. Yatırın çevresinden ardıç ağacının kesilerek odun yapılıp eve getirildiğinde odunların kendi kendine yandığı, kesilen ağacın tekrar yatırın yanına geri döndüğü anlatılır. Çamrak adanılan adakları yerine getirmek, hayır işlerini yapmak amacıyla ziyaret edilmektedir.

---

[68] Bayram Gözeten. Denizli'de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011

[69] Savaş ile ilgili şu söz veciz olmuştur. "Fransa'nın En Güzel Çiçekleri, Şam Duvarları Altında Meyve Vermeden Kazıkbeli'nde Solar."

Dede Taşı Cankurtaran beldesinde, bakımsız, bir kabirdir[70]. Metfun zatın II. Haçlı Seferleri sırasında şehit olan Erengazi'lerden olduğu kabul edilmesine rağmen kimliği ve yaşadığı dönem hususunda yeterli bilgi yoktur. Kasaba halkından bazı kişiler tarafından bazı kişilere ahlaki dersler verdiği, uygunsuz halleri sevmediği, kabrini temizleyip bakanları zengin edeceğini söylediği, yaramazlık yapan çocuklar buraya geldikten sonra uslandıkları gibi bazı kerametlerinden söz edilmektedir.

Gölcük Dedesi Merkez ilçeye bağlı Cankurtaran (Çukur Köyü) kasabasında 'Gölcük' mevkiinde bulunur[71]. Kireç ocağı şeklinde, çukur, taş yığınları ile etrafı çevrilmiş, bakımsız mezar halindedir. Gölcük Dede'nin bazı kerametleri olduğu, II. Haçlı seferleri sırasında şehit olan Selçuklu Eren gazilerden olduğu kabul edilir. Gölcük Dedesi; hayır işleri yapmak, adanılan adakları yerine getirmek amacıyla ziyaret edilir. Yatırın çevresinde yapılan yiyecekler başka yerlere götürülüp yenilmektedir.

Karaçam yatırı (Kara İbrahim) Denizli merkez ilçeye bağlı Cankurtaran beldesinde "Kara Çam" mevkiinde çamlık içindedir. Bakımsız taş yığını halinde

---

[70] Bayram Gözeten. Denizli'de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011

[71] Bayram Gözeten. Denizli'de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011

bir kabirdir. Burada metfun olan kişinin yörede yapılan Selçuklu-Bizans muharebelerinde şehit olan eren gazilerden olma ihtimali yüksektir. Yaşadığı dönem ve kimliği hususunda yeterli bilgi sağlanamamıştır. Çevresinden çam ağaçları kesildiğinde bu ağaçların kesenlere yararlı olmadığı, çıkan orman yangınında mezarın çevresinin yanmadığı, mezarını kazmak için yaklaşanlara askerlerle göründüğü buna engel olduğu, çevresinden kesilen ağaçları getirmek isteyenlerin arabalarının arızalandığı, kabrine nur indiği, Yunan işgali sırasında savaşlara iştirak ettiği, sancakla yürürken görüldüğü rivayet edilir.

Bulunduğu yerin müsait olmaması bakımından az ziyaret edilir.

Deliktaş, Denizli merkez Deliktaş Mahallesinde, Asri mezarlık yolu üzerinde, Habip Gezkaya'ya ait evin bahçesi içindedir [72]. Yol tarafı demir parmaklıklarla çevrili bir kabir halindedir. Yatırın herhangi bir kitabesi yoktur. Deliktaş sarılık hastalığından kurtulmak, yeni doğan bebeklerin kırklanması, çocukların kırklarının karışmaması, geceleri devamlı ağlayan çocuklara şifa bulunması amaçlarıyla ziyaret edilmektedir.

---

[72] Bayram Gözeten. Denizli'de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011

Acıpayam Belediyesi ve ilk iptidai mektebi 1888 yılında kurulur. Okul Acıpayam'ın Denizli'ye bağlanmasından sonra Kaymakam Said Beyin çabalarıyla açılmıştır[73]. Bina olarak, hükümet konağının giriş kapısı bitişiğindeki tek oda kullanılmıştır. Acıpayam'da rüşdiye mektebi (ortaokul) ise ilk kez 1897'de açılır. Bu dönemde, Denizli sancağında sadece Denizli merkezinde bir idadi (lise) olduğundan dolayı, Acıpayam'daki, öğretim ilkokul ve ortaokul seviyesinde kalmıştır. 1906 yılına kadar, Acıpayam'ın hiçbir yerinde şose denilen kumla düzeltilmiş taş yol yoktur. Acıpayam'ın merkezinde ve çevresinde de, tütün ekimi fazla olduğundan dolayı Acıpayam'da bir "reji memuru" bulunmaktadır.

Acıpayam ilçesine bağlı Bedirbey Mahallesi'nin alt kısmında konumlanmış olan Bedirbey Köprüsü, Dalaman Çayı'nın iki yakasını bir araya getirmektedir[74]. Roma Dönemi'ne ait olan köprü, antik Themisonion-Kibyra yolu üzerinde yer almaktadır. Traverten malzemeli blok taşlardan inşa edilen köprü, orijinal planında beş gözlüdür. Toplam uzunluğu 40 metre, kemer genişlikleri ise 3,50 metre olan Bedirbey Köprüsü

---

[73] Süleyman İnan. Osmanlı Dönemi Aydın Vilayeti Yıllıklarına göre II.Abdülhamid Döneminde Acıpayam (1876-1909)
[74] Denizli Kültür Envanteri. Denizli Büyükşehir Belediyesi. Denizli. 2014

Osmanlı Dönemi’nde moloz taşlarla onarım görmüştür. Günümüzde yalnızca kuzey kısmındaki iki kemeri sağlam durumda olan köprünün diğer gözlerinin ise yalnızca ayakları mevcuttur. Bedirbey Köprüsü bugün tarım arazileri arasında kalmakta ve kullanılmamaktadır.

Dedeler yatırı, ilçenin Çamlık (Evkara) Mahallesinde, "Erenler-Dedeler Çamlığı" mevkiindedir. Kabir normal bir taş yığını halindedir. Etrafında bez parçaları bağlanmış çam ve çalı ağaçları bulunan ‘Dedeler’; ikisi kadın, ikisi erkek olmak üzere dört yatır olmak üzere yan yanadır. Kabirlerinde yatan kişilerin ermişlerden olduğuna inanılmakta olup, kimlikleri ve yaşadıkları devre ait bilgi yoktur.

İlçenin Orta Camii bahçesinde **Muhtar Ağa** Yatırı bulunmaktadır.

Abdil Dede, ilçeye 20 km. mesafedeki *Darıveren* kasabasında medfundur. 1071'de Sultan Alparslan'ın Malazgirt Zaferinden sonra Anadolu'da İslamiyeti yayan derviş gazilerden olduğu ve Avşar ovasında Bizanslılarla yapılan savaşlarda gösterdiği kahramanlık ve kerametleri halk arasında söylene gelmektedir. Köyün ilk kurucusu olan Abdil Bey ismindeki bu zatın bugün kasabanın kuzey doğusunda bulunan Dedeyanı mevkiindeki türbede yatmakta olduğu kabul edilir[75].

---

[75] www.dariveren.bel.tr/

Ayrıca, Darıveren kasabasında, eski büyük mezarlıkta **Hacı Mustafa Efendi** (Yardım) yatırı, mezarlık içinde **Suratoğlu** yatırı, Yeşer mevkiinde **Ardıçlı Dede** yatırı, Yukarı mahallede **Namazlar** yatırı bulunmaktadır.

İlk Avşar boyu Eşeler yaylasının güney batısında Avşar Deresi ile Kumkısık Boğazının kuzeyindeki düzlüklere yerleşmişlerdir[76]. **Karaağaç Baba** bu ilk boyun beyidir. Bu beyin oğullarından Abdil Bey, Miladi 1399 yılında Kasabanın eski mezarlık denilen mevkiinde Karaardıcın dibinde konakladığı, burada çadır kurduğu, bu nedenle köyün ilk adının Karaardıç olduğu söylenmektedir.

Darıveran adı ise sonraki yıllarda su kanallarının açılması ve en çok darı ekimi yapıldığı ve bol mahsul alındığı için verilmiştir. Cumhuriyet yıllarından sonra ise bugünkü adı olan Darıveren olarak değiştirilmiştir.

Burası kasaba dışında briketten yapılmış, üstü düz hasır betonlu, dikdörtgen şeklinde, bakımsız, mimari özelliği bulunmayan bir binadır. İçindeki mezar beton yapılı normal bir kabir durumunda iken tahrip edilmiştir. Yapının penceresi yoktur, tek odalı ve ahşap kapılıdır. Herhangi bir kitabesine rastlanmayan Abdil Dede'nin 1890 yılında öldüğü, ehl-i takva, dürüst bir kişi olduğu, kasabadaki 'Abailler' sülalesinden ve bulunduğu

---

[76] http://www.acipayam.com/

kasabanın kurucularından olduğu söylenir. Türbe binasını Hatice Meydan yaptırmıştır. Diğer taraftan, 1071'de Sultan Alparslan'ın Malazgirt Zaferi'nden sonra, Anadolu'da İslamiyet'i yayan derviş gazilerinden olduğu anlatılır. Avşar Ovası'nda Bizanslılarla yapılan savaşlarda gösterdiği kahramanlık ve kerametleri halk arasında söylene gelmektedir.

Tok makalesinde Abdil Dede'nin Alevi-Bektaşi erenlerinden olduğunu kaydeder[77].

Beyazıt Han Tekkesi, ilçeye 36 km. mesafede bulunan *Yeşilyuva* kasabası, Yaka mahallesi, Kavcarlar sokağındadır[78]. 1908 yılına kadar köy olan *Gaysar* bu tarihten sonra kasaba olur. 1925 yılında adı Yeşilyuva olarak değiştirilir. Beyazıt Han Bölgenin fethinde yer alan Selçuklu komutanlarındandır. Beyazıt Han, Semerkandi Baba, Işık Süleyman, Abdi Bey Sultan, Yatağan Baba ile birlikte bölge fethinde yer almıştır. Fetih esnasında Oyuklu Beli yolu ile Elma Dağı'na çıkmış ve orada bir kış geçirmiştir. Bu bölge Şahyeri (Şayeri) adı ile anılmaktadır. Beyazıt Han Gaysar Kalesi'nin fethi sırasında Adak Deresi kenarında yapılan savaşta şehit düşünce, bugünkü Yaka Mezarlığındaki türbesine gömülür. Bu türbe zamanla yıkılır. Bugün aynı

---

[77] Turgut Tok. Denizli Yöresinde Alevilik ve Bektaşiliğin Tarihi Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi

[78] Mehmet Temizkan. Bektaşi Şiirlerinde Şah Metaforu

mezarlıkta mezarı vardır. Daha sonra kendi adı ile Beyazıt Han Tekkesi kurulmuştur.

Etrafı bahçe duvarı ile çevrili türbe binasının dışında türbenin 1693 yılında tamirini yaptıran **Hacı Osmanzade Halil**'in mezarı vardır. Türbe içinde Beyazıd Han'a ait betonla yapılmış kabir bulunur. Beyazıd Han'a ait bir kitabeye rastlanmamıştır. Ancak türbenin giriş kapısı üzerine 15x40 cm. ebadında mermer üzerine karışık bir tarzda hak edilmiş üç satırlık Osmanlıca bir tamir kitabesi bulunmaktadır. Türbenin 1693-4 yılında kasaba halkından Hacı Osmanzade Halil tarafından tamir ettirildiği bildirilmektedir.

Beyazıd Han, Selçuklu uç beylerindendir. Semerkandi Baba ile emirlerine verilen birliklerle Elmadağ'ını geçerek "Kayser Kalesi'nin (Yeşilyuva Kalesi) dışındaki Başalan, Adatepe, Kazlaryakası ve Kale etrafında toplanmış bulunan Bizans ordusu ile yaptıkları savaşlar sonucunda kaleyi zapt eden, bu toprakların fethini, Türkleşmesini sağlayan ve bu uğurda şehit olan kişilerdir. Şehit olduğu yerde belediye tarafından anısına türbe yaptırılmıştır.

Semerkandi Baba yatırı, *Yeşilyuva* kasabasının Yaka Mahallesindeki mezarlık içindedir. Daha evvel türbe binası mevcut iken, bakımsızlıktan yıkılmış ve halen orta kısımlarında, baş ve ayakuçlarında Bizans Dönemi yapısı kalıntılarına ait taşların dikili bulunduğu kabrin yanlarında yine binaların oluklarına ait taşların

çevrildiği harap ve bakımsız bir yatır durumundadır. Mezar çevresinde çeşitli medeniyetlere ait sütun ve sütun başlıkları bulunmaktadır. Semerkandi Baba, Selçuklu Türkmenlerinden olup, Beyazıd Han'ın uç beyidir. Semerkandi Baba ile Beyazıd Han emirlerindeki birliklerle Elmadağ'ını ve Kayser Kalesi'ni (Yeşilyuva Kalesi) geçerek Başalan, Adatepe, Kazlaryakası ve kale etrafında toplanmış bulunan Bizans ordusu ile yaptıkları savaşlar sırasında Kaleyi zapt eden ve bu toprakların fethini, Türkleşmesini sağlayan, bu uğurda şehit olan kahramanlarımızdandır. Olayların tarzı itibariyle 1097-1122 yılları arasında öldüğü tahmin edilmektedir.

Işık Süleyman yatırı, *Yeşilyuva* kasabasında Elmadağı'nın zirvesinde ve hakim yerindedir. Aralarında 200'er metre mesafe bulunan dört yatırdan sol baştan üçüncü yatır olan Işık Süleyman'ın kabri, taş yığını halinde bir kabirdir. Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak tespit edilemeyen Işık Süleyman'ın Semerkantlı olduğu Karahöyükavşarı köyündeki türbesinde medfun bulunan Süleyman Sarızeybek ile sıhri hısım olduğu[79], Kumavşarı kasabasındaki türbesinde medfun Karaağaç Baba sülalesinden olduğu, Acıpayam topraklarının fethi savaşlarına katıldığı, yararlı hizmetler gördüğü, bu savaşlarda şehit olduğu ileri sürülür.

---

[79] Kan bağı ile değil, kanuni yollarla oluşan hısımlıktır. Türk Medeni Kanunu'nun ilgili maddelerine göre: Karı ve kocadan her birinin kan hısımları, öteki eşin, aynı derecede sıhrî hısmı olur. Evlenmenin sona ermesi ile sıhrî hısımlık sona ermez.

Kınalı yatırı, ilçeye 41 km. mesafede bulunan *Pınarbaşı* (Tahtalı) köyünde Elmadağ tepesinde ve hakim noktasındadır. Dağın zirvesinde taş yığını halinde, normal, yapısız ve bakımsız bir mezar halindedir. Yanında üç yatır daha bulunur. Yakınında ardıç ve çam ağaçları bulunan yatırın yanına kadar stabilize orman yolu ile gidilir. Her tepe başında bulunan dört yatırdan baştan ikincisi olan kişinin, gelin olduğu zaman elinin kınası ile belirlenemeyen bir hastalıktan dolayı ölmesi söylenmekle beraber, yaşadığı dönem ve kimliği bilinmemektedir.

Oyuk Dedesi yatırı, *Pınarbaşı* köyünde Elmadağ tepesinin uç noktasındaki yatırlardan birisidir. Buraya orman yolu ile gidilir. Etrafında ardıç ve çam ağaçları vardır. Normal taş yığını halinde bakımsız bir mezardır. Adı ve yaşadığı dönem itibariyle yeterli bilgi olmamasına rağmen, Yeşilyuva kasabasında medfun bulunan Beyazıd Han ile Semerkandi Baba'nın ileri karakol görevlilerinden olması, eren gazilerden olduğu ve Kayser Kalesi'nin zaptı sırasında şehit olduğu söylenir.

Eren Dede yatırı, *Pınarbaşı* köyünün Erenler Çamı mevkiindedir. Çevresi çamlıktır. Bakımsız, normal bir kabir görünümündedir. Alim ve ermişliğine inanılan kişinin hakkında bir bilgi yoktur.

Hıdır Avdan Dede yatırı, ilçeye 35 km. mesafede bulunan *Kuyucak* köyünde çamlık içindedir[80]. Daha önceleri muntazam yapılı bir türbe iken, bakımsızlıktan yıkılarak, bir taş yığını haline gelmiştir. Yanında çeşme olup, halen bakımsız haldedir. Kuyucak köyü Geygel Yörükleri tarafından kurulmuştur. Türbe adak, yağmur duası ve hayır amaçlı olarak ziyaret edilir. Düzenli olarak hayır yemeği yapılır.

İlçeye sekiz km. mesafede bulunan *Köke* köyü camii yanında **Hacı Mustafa Efendi** (**Kara Mustafa**) yatırı bulunmaktadır.

İlçeye altı km. mesafede bulunan *Çubukçular* köyünde **Erenler** Yatırı vardır.

Kamil Dede türbesi, ilçeye 37 km. mesafede bulunan *Sırçalık* köyü mezarlığı içindedir. Bina toprak yüzeyinden 50 cm kadar yükseklikte, tuğla ile çevrili, üstü ahşap çatı, dört köşe, konik kiremit örtülü, bakımsız, sergisiz, mezarı betonlaşmış bir yapıdır. Bina özelliği yoktur. Mezarın zamanla üç defa yapılıp, çatladığı söylenir. Çatı altlarına iç giyim eşyaları, kadın örtüleri, bez parçaları, hayvan kılları bağlanmış olup, tek odalı ve kitabesizdir. Kamil Dede'nin Oğuz Türklerinden ve Yörüklerden olduğu, obanın günümüzdeki yerin yakınına

[80] Turgut Tok. Denizli Yöresinde Alevilik ve Bektaşiliğin Tarihi Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi

yerleşmesinden sonra, Oba ahalisinin sancağını köyün halen bulunduğu yere dikmesi, köyün kurucularından ve ermiş bir kişi olduğu anlatılır. 13. yüzyılda fetih döneminde yaşamış bir Oğuz beyidir. Avşar boyundandır. Sancağını bugün köyün kurulduğu yere dikmiş ve sırça işi ile uğraşan Sırçalık köyünü kurmuştur. Köyde ahiliğe ait izler de bulunmaktadır. Kamil Dede, köy halkı tarafından yılda iki defa mahyalar yakılarak ziyaret edilir. Kurbanlar kesilir[81].

Ayrıca, Sırçalık köyünün Asarlık mevkiinde **Asar Dede** Yatırı, Dedekavak mevkiinde **Dede Kavak** Yatırı, Çapıtlıdede mevkiinde **Çapıtlı Dede** yatırı bulunmaktadır.

Bunlardan başka, *Yumrutaş* kasabası Çarşı Camii'nin arkasındaki dip duvarın altında **Yumrutaş** Yatırı ve Hüseyin Aslan'ın evinde **Erenler** Yatırı, *Dodurgalar* kasabasında **Dedeler** Yatırı, Eşeler Dağı'nda beş adet mezarla birlikte **Erenler** Yatırı ve **Serneferler** Yatırı, Akalan kasabasında **Sarı Secde Dede** Yatırı bulunmaktadır.

Karaağaç Baba türbesi, *Kumavşarı* Kasabasında Ortaokul mevkiindeki sokak içinde, özelliği olmayan

---

[81] Turgut Tok. Denizli Yöresinde Alevilik ve Bektaşiliğin Tarihi Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi

basit bir yapıdır[82]. Daha önceleri kubbeli, mimari özelliğe sahip bir türbe iken bakımsızlıktan yıkılarak günümüzdeki durumuna gelmiştir. Kitabesi yoktur. Kumavşarı Belediyesi'nce yeniden yaptırılmıştır. Acıpayam ilçesine adını veren (Garbi Karaağaç) Karaağaç Baba, Avşar Oymağı'na mensup olup, zamanında Germiyanoğulları ile birçok defalar savaşmış, Avşar Oymağı'nın bölgeye konan ilk uç beyidir. Acıpayam Ovası'ndaki köylerin oluşmasına ve Türkleşmesine sebep olmuştur. Ölümü 1327 tarihidir. *Karahöyükavşarı* köyünde medfun **Süleyman Sarızeybek** ile Yeşilyuva Kasabası Elmadağı'nda medfun Işık Süleyman'la yakın akrabadırlar. Bugün dillerden düşmeyen ve kendi dalında Türkiye'de tek düzenle çalınan "Avşar Beyleri" türküsü Karaağaç Baba'nın Germiyanoğulları ile yaptığı savaşlardaki kahramanlıkları dile getirir.

Avşar Beyleri adlı türkünün hikayesi şöyledir. Selçuklu İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte Anadolu'da Türk Beylikleri kurulur[83]. Burdur ve civarında ise Hamitoğulları Beyliği kurulmuştur. Osmanlı Beyliği ile Germiyanoğulları arasında bir kız alışverişi sebebiyle Osmanlılar Acıpayam/Yeşilova bölgesindeki Eşeler yaylasını çeyiz olarak Germiyanoğulları'na verirler. Bunun üzerine bölgeyi kontrol altına almak isteyen Germiyanoğulları 5-6 bin civarındaki atlı

---

[82] http://www.kumavsari.bel.tr/
[83] Öyküleriyle Halk Türküleri (Notalı) - Hamdi Tanses

kuvvetlerini bölgeye gönderir. Hamitoğulları da bu durumdan rahatsız olup kuvvetlerini bu bölgeye sevk eder.

Bu arada Karaağaç Bey kontrolündeki Avşar Aşireti de bu bölgeyi beğenip daha önceden yerleşmiştir. Avşar Aşireti'nin kuvvetleri sayı olarak 500-600 civarındadır. Germiyanoğulları'nın kuvvetlerine karşı kendilerini savunmak için sayıca çok azdırlar. Ancak konakladıkları bölgeyi Germiyanoğulları'na bırakmaya da niyetleri yoktur. Aşiretin ileri gelenleri gözü kara Karaağaç Bey’e savaşmaması için ne kadar telkinde bulunursa da dinletemezler. Karaağaç Bey Germiyanoğulları’yla savaşa tutuşup az sayıdaki adamlarıyla Germiyan güçlerini dağıtarak savaştan zaferle çıkar. Burası sonraları Avşar Aşireti’nin merkezi olur ve "Asi Karaağaç" denir. Bir diğer ismi de ‘Garbi Karaağaç’tır. Daha sonraları badem ağaçlarının çok olması sebebiyle buraya ‘Acıpayam’ adı verilmiştir.

Avşar Beyleri’nin Germiyanoğulları'na karşı verdiği savaşta yaptıkları kahramanca çarpışmaları obanın ozanı tarafından destansı bir şekilde türkü halinde söylenmiştir. Daha sonraları bu türkü Teke Yöresinde sevilen ve günümüze kadar gelen bir türkü haline gelir.

“Avşar Beyleri
Adını sevdiğim Avşar Beyleri
Size bir vezirlik yakışıp durur
Topla dizgini de tanı (aman of) kendini

Garşında düşmanlar bakışıp durur (efendim)
Gar mı da yağmış şu Avşar'ın (aman of) düzüne
Sızılar mı girmiş gır atımın (of of) dizine (efendim)
Selam söylen (aman of) şu Avşar'ın kızına
Kendi gülüp bizi ağladıp durmasın
(Aman durmasın efendim)"

Kumavşarı kasabasında ayrıca **Hacı Abdullah** yatırı bulunmaktadır.

İlçeye 25 km. mesafede bulunan *Gümüş* köyü Gümüşlü Türkmen Oymağı tarafından kurulmuştur[84]. Gümüş Oymağı'nın bir bölümü, Gümüşler beldesine yerleşmişlerdir. **Gümüş Dede** Türbesi Tekeli Abdullah'ın evinin bahçesindedir. Türbe, **Hacı Nalbant Tekkesi** adı ile bilinmektedir[85]. Hasır betonla örtülü, dört köşe, taş duvarlı, bakımlı ve sergili, mimari özelliği olmayan binadır. Duvarları sıvalı, tek pencereli, içinde betonla yapılmış normal mezar bulunur. Kitabesi yoktur. Yakın zamana kadar yöre insanı tekkede toplanmayı sürdürmüştür.

Süleyman Sarızeybek türbesi, Karahöyükavşarı köyü İtik (Iscak) Tepesinde, eski mezarlık içinde, köye 300 metre uzaklıktadır. Türbe dört köşe, üstü kiremit

---

[84] Denizli Yöresinde Alevilik
[85] Turgut Tok. Denizli Yöresinde Alevilik ve Bektaşiliğin Tarihi Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi

örtülü, penceresi bulunmayan basit bir yapıdır. Türbe içinde bulunan üç mezardan birisinin Süleyman Sarızeybek'e, diğerinin eşine, sonuncusunun ise kızına ait olduğu bilinmektedir. Mezar uzunluğu 2,25 metredir. Türbe vasfı kaybolmak üzeredir. Kitabesi yoktur. "Zühtü" adıyla da anılmaktadır. 1345 yılında Gölhisar Sultanı Mehmet Çelebi'nin emri ile Germiyanoğullarına karşı harekete geçen Karadağ Baba'nın uç beylerinden olduğu, Avşar Oymağı'na mensup olup Karahöyükavşarı köyünün kurucularından olması nedeniyle köye isminin verildiği, Elmadağ'da medfun "Işık Süleyman" ile akraba olup Karaağaç Baba sülalesinden olduğu ve çevrede ilk emniyet teşkilatının "İleri Karakol" kurucusu olduğu anlatılır. Acıpayam Ovası'nın fethinde Karaağaç Baba ile birlikte bulunmuş ve uç beyliği görevini yapmıştır. Türbe binası daha sonraki yıllarda yaptırılmıştır.

Oğuz Dede türbesi, ilçe merkezine 2–3 km uzaklıktaki *Oğuz* köyü içinde, bir evin bahçesinin kenarındadır. Kerpiç yapılı, dört köşe, ahşap, kiremit örtülü, tamamen harap olmak üzere, oldukça basit ve bakımsız bir binadır. Türbenin bakımını üstlenen ve tamiratını yaptıracak bir kimsenin bulunmaması nedeniyle türbe kaybolmak üzeredir. Üstü ve iki duvarı tamamen yıkılmıştır. Tek odalı türbedeki mezar ise bazı nedenlerle tahrip edilmiş olduğundan belirsiz durumdadır. Herhangi bir sergisi ve kitabesi yoktur. Oğuz Baba'nın isminden de anlaşılacağı üzere Oğuz Türklerindendir.

Köyün ismi Oğuz Baba'dan kaynaklanmaktadır. Yakınındaki Alaattin kasabasında türbesinde medfun "Alaaddin Han"ın (**Taşkın Dede**) Oğuz Oymağı'nın önderlerinden olması nedeniyle Oğuz Baba ile çok yakın bir ilişki içinde oldukları söylenir.

Alaaddin Han (Taşkın Dede) türbesi, ilçeye 18 km. mesafede bulunan Alaattin beldesinde "Taşkın Mevkii"nde tepe yamacında ve bir tarla içindedir[86]. Dört köşeli, ahşap çatılı, kiremit örtülü, mimari özelliği olmayan, duvarları harçla taş yapılı, sıvasız, bakımlı bir binadır. Günümüzdeki haliyle türbe binası Kaykılar'ın Mustafa tarafından 1974 yılında yaptırılmıştır. Daha önceleri yuvarlak ve kubbeli, üzeri sac kaplama ve tamamen Selçuklu mimari tarzında olduğu nakledilir. Tek ahşap kapılı, tek pencerelidir. Hasır, kilim sergileri, kadın örtü giyecekleri bulunur. Kitabesi yoktur.

Kasaba ve çevre halkınca "Taşkın Dede" olarak bilinen Alaeddin Han, Horasan Türklerinden olup, kasabanın kurucularındandır. Kendisi, eşi ve iki çocuğunun bu çevrede yapılan savaşlarda (M.1200 yıllarda) şehit oldukları, Anadolu Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat'ın sülalesinden olması nedeniyle bu isimle tanındığı ve kasabanın adının da buradan geldiği anlatılır.

---

[86] http://www.alaattin.bel.tr/

Arap Ali Dede türbesi, *Alaattin* kasabasında, çay kenarında ve yol üzerindedir. Tek odalı, dört köşeli, briket yapılı, kiremit örtülü, duvarları sıvasız, sergisiz, normal bakımlı bir binadır. Mimari özelliği ve kitabesi yoktur. Hakkında bilgi edinilemeyen Arap Ali Dede'nin Yörüklerden, ermiş bir kişi olduğu söylenir.

Tekke Dede, ilçeye 23 km. mesafede bulunan *Yassıhöyük* kasabasının Höyük mevkiinde, kasaba çıkışında ve yol üstündedir. Beşik çatı, üstü kiremit örtülü, taş yapılı, sıvasız, bakımsız, mimari özelliği bulunmayan küçük, basit bir yapıdır. Türbe içindeki kabrin uzunluğu 2,5 metre olup, mezarın bazı kısımları kazılmıştır.

Türbesinde yatan Tekke Dedesi'nin 1200 yılı başlarında Acıpayam topraklarının fethine katıldığı, yapılan savaşlarda şehit olduğu ve Horasan Erenlerinden olduğu anlatılır.

Mehmet Emin Dede türbesi, ilçeye 23 km. mesafede bulunan *Bademli* köyünde, bir tarla içerisindedir. Dört köşeli, ahşap, beşik çatı, üzeri kiremit örtülü, taş duvarlı, bakımlı, sergili, duvarları çamur sıvalı, mimari özelliği olmayan basit bir binadır. Etrafı tel örgü ile çevrili türbe içinde kadın başörtüleri, bez parçaları, hasır, giyim gereçleri dikkat çeker.1000 m2'lik bahçesi içinde yaşlı çalı ağaçları bulunan türbenin köy muhtarlığınca yaptırıldığı bilinir. Kitabesi yoktur. Türbesi

içinde üç metre boyundaki mezarında yatan zatın savaş şehidi olduğu kabul edilir.

Ömer Dede türbesi, ilçeye 19 km. mesafede bulunan *Yeşildere* kasabasında, Karkın Mahallesinde, bir tarla içinde ve yol üstündedir. Taş yapılı, üzeri kiremit örtülü, çatısı ahşap, bakımsız, sergisiz, bina özelliği olmayan basit bir yapıdır. Mezar çamur yapılı olup, harap olmak üzeredir. Kitabesi yoktur.

Genç Baba türbesi, ilçeye 24 km. mesafede bulunan *Yazır* kasabası içindedir[87]. Beton örtülü, kısmen bakımlı, taş yapılı, Selçuklu Mimari tarzında silindirik kubbeli bir binadır. Bakım ve onarımı ile kasaba halkından "Cinaliler" ilgilenmektedir. Genç Baba'nın kasaba halkından Cinaliler sülalesinden olduğu, vakfiye sahibi, iyiliksever, güzel ahlaklı ve hayırsever bir kişi olduğu ileri sürülür.

Bedirhan Bey türbesi, *Bedirbey* köyü "Erenler Tepesi" üzerindedir[88]. Asfalt yoldan yaya olarak tepeye çıkılır. Beton yapılı, büyük bir mezar görünümündedir. Gerçek türbe binası görünümü yoktur. Bakımlı bir mezar halinde, toprak seviyesinden 1 metre yükseklikte, üstü açıktır. Etrafı düz alan olup, palamut ağaçları içinde tepenin hakim noktasındadır. Mezar taşında mermer

---

[87] Turgut Tok. Denizli Yöresinde Alevilik ve Bektaşiliğin Tarihi Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi

[88] Bedirhan Bey. Evliyalar Ansiklopedisi

üzerine "Allah Bakidir. Bedir Dede ruhuna fatiha" yazılıdır. Bedirbey köyüne adını veren "Bedirhan" bu yöreye Horasan'dan gelen Oğuz Türklerinden ve Oğuz oymak beylerindendir.

Acıpayam'ın Alaattin Mahallesinde türbesi bulunan Don(a) Baba'nın Selçuklu uç beyi olduğu nakledilir. Oğuz Beyin oğlu Alaattin Han'ın kardeşi olan **Doğu Bey** (**Donbaba**)'in türbesinin bulunduğu bahçedeki mezartaşları sayesinde Türklerin Anadolu'ya 1071'den önce gelmiş oldukları kabul edilir. Taşın üzerinde bulunan mühür sayesinde oğuzların Kayı boyunun çok daha önceleri Acıpayam bölgesine gelmiş oldukları ileri sürülür.

Yazır kasabasında bulunan Çarşı Camii'nin harim girişinin üstünde yer alan beş satırlık kitabesinden 1802 de Hacı Ömer Ağa isimli bir şahıs tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Ömer Ağa XVIII ve XIX. yüzyıllarda Acıpayam yöresinde egemen olan Yazıroğulları sülalesindendir. Ömer Ağa'nın bu cami dışında birçok çeşme yaptırdığı da bilinmektedir. Derinlemesine dikdörtgen olan cami, altısı bağımsız on adet ahşap destek ile mihraba dik üç sahna ayrılmıştır. Harim duvarları ve tavanında yer alan süslemeleriyle döneminin en gözde örneklerinden biridir. Duvarlarda yer alan resimlerde minyatür üslubu ağırlığını hissettirmektedir. Resimlerin panolar halinde duvar yüzeylerine çizilişlerinde gösterişten kaçınıldığı gözlenmektedir. Bu

resimlerde özellikle cami, natürmort, bitki ve ağaç motiflerine yer verilmiştir. Ayrıca caminin tavanı da çıtalarla küçük karelere ayrılmış ve bu kareler, belirli aralıklarla serpiştirilmiş bitki motifleriyle süslenmiştir[89].

---

89 Tuğçe Yurtsal. Aydın ve Denizli Camilerinde Duvar Resimleri. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara. 2009

1877-1885 yıllarında Osmanlı–Rus Savaşı zamanında Kafkasya'dan bir grup Dağıstanlı Türk göç ederek ilçenin batı kısmında bulunan bölgeye (günümüzdeki adıyla Oğuz Mahallesi) yerleşmiştir. Buraya Sultan Abdülaziz'in adından esinlenerek Aziziye Mahallesi denilmiştir. Daha sonra Sultan II. Abdülhamit zamanında göç eden bir grup Kafkas göçmeni, ilçenin doğu kısmına yerleşmiş ve Sultaniye Mahallesini oluşturmuşlardır. İlçe 1930-1935 yıllarına kadar iki mahalle olarak gelişimini sürdürmüştür. Daha sonra iki mahalle birleşerek Akköy adını almıştır.

1971 yılına kadar köy olan Akköy, 1971 tarihinde kasaba olmuş ve belediye fiilen göreve başlamıştır. Akköy 1991 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla ilçe statüsü kazanmıştır.

İlçe merkezinde bulunan Yukarı Cami'de dikdörtgen plan tipi uygulanmıştır. Harimin kuzey tarafında iki katlı ahşap mahfil bulunmaktadır. Caminin orta bölümü gizli kubbeyle örtülmüştür. Harimin güneybatı köşesinde ahşap minber yer almaktadır. Daha önce minber mihrabın sağ tarafında bulunduğu halde sonradan ahşap tavana atılan destek direklerine engel teşkil ettiğinden bugünkü yerine taşınmıştır. Harimin doğu, batı ve güney cephesinde, altta büyük üstte küçük

ikişer pencereyle iç mekan aydınlatılmaktadır. Caminin kuzey cephesinde, sonradan kapalı hale getirilen son cemaat yeri dışa altı adet ahşap direkle açılmaktadır. Harimin kuzey duvarında sade bir mihrap nişi bulunmaktadır. Yapıya sonradan son cemaat yerinin doğu tarafına bir minare inşa edilmiştir.

Caminin duvarları temeli taş, üzeri kerpiç malzeme kullanılarak yapılmış olup üzeri sıvalıdır. Çatısı kırma çatıdır ve Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır. Harimin güney, doğu ve batı duvarlarındaki kalem işi süslemeler iki pano halinde iç cepheyi dolanmaktadır. Bunun üzerinde çatıya geçiş bölümü yer almaktadır. Burada bir sıra çiçek demeti motifi, bant halinde bütün cepheyi çevrelemektedir. Harimin duvarlarını süsleyen panolar ve kubbe içi harimin kuzey cephesindeki mahfil altındaki duvarlar, tamamen bitkisel motifler ve bunun yanında cami, terazi ve kandil tasvirleri ile bezenmiştir[90].

Yapının mihrabı harimin güney cephesinde, iç içe iki kemerle derinleştirilen niş halindedir. Mihrabın iki tarafı sütunçelerle sınırlandırılmış olup, içi çiçek ve kandil motifi ile süslenmiştir. Harimin tavanında, minberinde, kapısında, mahfilinde zengin oyma ahşap işçiliğini görmek mümkündür.

---

[90] Tuğçe Yurtsal. Aydın ve Denizli Camilerinde Duvar Resimleri. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara. 2009

Bunun dışında harimin güney, doğu ve batı tarafındaki duvarlarda içi yazılı madalyonlar bulunmaktadır. Güney duvarındaki panodaki madalyonlarda, soldan sağa Allah, Muhammed, Ebubekir, doğu duvarındaki madalyonlarda Ömer, Osman, Ali, batı duvarındaki süsleme panolarının içindeki madalyonlarda ise Hasan, Hüseyin, Bilal-i Habeşi'nin adları okunmaktadır. Kubbe içindeki Osmanlıca yazıda ise beşinci ayın on dördü, 1327, Cemaziyü'l evvel Mayıs 1 okunmaktadır. Bu tarihin yapının inşa tarihi mi yoksa onarım tarihi mi olduğu bilinmemektedir. Camideki süsleme ve mimari özelliklerinden dolayı batılılaşma sürecinde (18.-19. yy.) inşa edilen camilerden olduğu kabul edilir.

İlçe merkezine 20 km mesafede bulunan *Belenardıç* (mahalle) köyü camii, kareye yakın dikdörtgen planlı bir yapıdır[91]. Ahşap destekli ve ahşap tavanlıdır. Kitabesine göre Halil Ağa tarafından 1884 yılında inşa ettirilmiştir. Harimin kuzeyinde son cemaat yeri ve bu cephenin batı ucunu kapatan bir minaresi mevcuttur. İnşa malzemesi moloz taştır. Duvarları sıvalıdır. Yapının üzeri toprak dam şeklinde inşa edilmişken yakın bir tarihte toprak tabakası alınarak kırma çatı ve kiremitle örtülmüştür. Harime yuvarlak kemerli dikdörtgen formlu bir kapıdan girilmektedir. Son cemaat yerinin duvarları kalem işi süslemelerle

---

[91] http://www.kulturportali.gov.tr/

bezenmiştir [92]. Harimin tavanı, üçü serbest diğerleri duvara bitişik on dört ahşap destekle taşınmaktadır. Duvarlara bitişik destekler kare kesitli, serbest destekler ise sekizgen kesitlidir. Onarım görmüş olan batı duvarı haricinde son cemaat yeri ve harimin bütün duvarları, zikzak motiften oluşan yatay bir şeritle bölünerek, dikdörtgen panolar elde edilmiştir. Panolar yeşil, kahverengi, siyah, mavi renkte muhtelif kalem işi süslemelerle doldurulmuştur.

---

[92] Tuğçe Yurtsal. Aydın ve Denizli Camilerinde Duvar Resimleri. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara. 2009

Babadağ 1879 yılında büyük bir yangın geçirir ve birçok ev o yangından sonra yapılır. 1932 yangınında Gazi ve Fevzi Paşa Mahalleleri, 1944 yangınında ise Gündoğdu Mahallesi neredeyse tamamen yanmıştır. 1877 yılında belediye olan Babadağ, Sarayköy'e bağlı bir nahiyeyken 1988 yılında kendisine bağlı 10 köy ile ilçe statüsünü alır.

Kırcataş Camii, Babadağ ilçe merkezinde Gündoğdu Mahallesi'nde yer almaktadır[93]. 1800 yılında yapılan cami, Osmanlı Dönemi mimari özelliklerini yansıtmaktadır. Geçmiş yıllarda bir yangın geçiren cami, daha sonra tamamen yenilenmiştir. Üzeri kırma çatı ile örtülü ve kiremit kaplı olan Kırcataş Camii'nin kuzey cephesinde yuvarlak kemerli ahşap bir giriş kapısı yer almaktadır. Bu kapıdan girilince ulaşılan kısım, kapalı son cemaat yeridir. Son cemaat yerinin içinde, sol tarafta kadınlar mahfiline çıkan bir merdiven vardır. Harim kısmı doğu ve batı cephelerde üç pencereye sahiptir. Kırcataş Camii'nin pencereleri yuvarlak kemerli olup, boyu da oldukça uzundur. Kuzey ve güney duvarlarda ise aynı formda ikişer pencere daha bulunmaktadır. Caminin duvarları oldukça kalın inşa edilmiştir. Mihrap duvarının sol köşesinde ahşap kürsü, mihrapla sağındaki pencere

93 Denizli Kültür Envanteri. Denizli Büyükşehir Belediyesi. Denizli. 2014

arasında ahşap minber yer almaktadır. Mihrap dairevi bir niş şeklindedir. Niş kemerinin üzerinde sarı yaldızla boyanmış bitkisel süslemeler göze çarpmaktadır. Minaresi doğu duvarına bitişiktir. Kuzey duvarın üzerinde geniş bir ahşap saçak mevcuttur. Saçak, alt tarafından ahşap konsollarla desteklenmiştir. Caminin batı duvarında, yüksek bir noktada küçük bir kitabe bulunmaktadır. Bu kitabede Hicri 1216 (Miladi 1801-1802) tarihi okunabilmektedir. Giriş kapısının yanında bulunan Türkçe kitabede ise, “Denizli’de Ezine-i Lazkiye kazası Kadı kariyesine Kırca Taş Mescidine Mihri Şah Valide Sultan Hazretleri’nin vakfıdır. 1800-1216” yazmaktadır. Kırcataş Camii, günümüzde de kullanılmaktadır.

Deynekli Baba, XII. yüzyılda Anadolu'nun fethi için bölgeye gelip şehit olan gazi dervişlerden olduğu sanılmaktadır [94]. Türbesi ilçeye dört km. mesafede bulunan *Demirli* köyü mezarlığı kenarındadır. Bölge halkı tarafından ziyaret edilmektedir.

Hıdrellez Dedesi yatırı, ilçeye 11 km. mesafede bulunan *İncirpınar* köyündedir. Hıdrellez Dedesi’nin bir derviş ve yedilerden olduğuna inanılır [95]. Özellikle Hıdrellezde ziyaret edilir ve adaklar kesilip dağıtılır.

---

[94] Deynekli Baba. Evliyalar Ansiklopedisi

[95] Turgut Tok. Denizli Yöresinde Alevilik ve Bektaşiliğin Tarihi Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi

Mecnun Dede türbesi, ilçeye 10 km. mesafede bulunan *Hisar* köyündedir[96]. Değnekli Baba, Karacaahmet Sultan ve Hıdrellez Dede ile aynı dönemde yaşamış olup onlarla savaş arkadaşıdır. Bektaşi'dir. Yedilerden olduğuna inanılır. Mecnun Dede türbesinde halen savaş baltası, gürzü, gürz askılığı, sancakları, bayrağı, alemi ve sancak direği korunmaktadır.

Erenler türbesi Hisar köyü içinde, cami karşısında ve köyü ikiye bölen yolun kenarındadır[97]. Kitabesi olmayan bir yapıdır. "Erenler Dedesi" olarak anılan zatın yedi kardeşlerden olduğu söylenir. Erenler türbesine dua etmek, hayır ve adak işlerini eda etmek, niyazda bulunmak, yağmur duaları yapılmak için ziyaret edilir.

İlçeye sekiz km. mesafede bulunan *Kıranyer* köyü mezarlığında **Okçu Halil** ve eşinin türbesi vardır. Rivayete göre kabrinin bulunduğu yerin tam karşısına gelen sırtta şehit olurlar ve daha sonra köylüler tarafından bugünkü yerlerine defnedilirler.

---

[96] www.sadakat.net/

[97] Bayram Gözeten. Denizli'de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011

Baklan 1867 yılında kaza olmuş ve adliye teşkilatı kurulmuştur[98]. 1885 yılında kaza teşkilatı kaldırılarak nahiye haline getirilmiştir. 1930 yılında adliye ve belediye de kaldırılmıştır. 1953 yılında belediye yeniden kurulmuştur. 1955 yılında bir kez daha adliye kurulmuş ise de 1960 yılında adliye kaldırılarak, nahiye statüsüne döndürüldükten sonra merkezin adı *Dedeköy* olarak değiştirilmiştir. 20 Mayıs 1990 yılında ise nahiye yeniden ilçe statüsüne kavuşmuştur. İlçe merkezinin adı da Baklan olmuştur.

Tekke Camii ilçenin eski mezarlığı yakınlarında ilçeye hakim bir tepe üzerindedir. Yapı muhtemelen XIX. Yüzyıl başlarında inşa edilmiştir.

Çataloba köyündeki cami de muhtemelen XIX. Yüzyıl başlarına aittir.

Boğaziçi Camii, ilçeye bağlı Boğaziçi Mahallesi'nde bulunmaktadır[99]. Osmanlı Dönemi cami mimarisi özelliklerini yansıtan yapı, 1772 yılında inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı olan caminin harim kısmı, iki sıra halinde beşer adet ahşap sütunla üç sahna ayrılmıştır. Camide yer alan sütunların arası ahşap Bursa

---

98 http://www.baklanbelediyesi.com/

99 Denizli Kültür Envanteri. Denizli Büyükşehir Belediyesi. Denizli. 2014

kemerleriyle kapatılmıştır[100]. Orijinal çatısı düz dam halindeyken, 1948 yılında dört tarafa meyilli kiremit çatı haline getirilmiştir. Duvarları kerpiç malzeme ile yığma tekniğinde yapılmıştır. Güney duvarında iki, yan duvarlarında ise karşılıklı üçer adet penceresi bulunmaktadır. Pencereleri dikdörtgen formlu ve ahşaptır. Mihrabı niş şeklinde ve beş kademe alçı mukarnaslıdır. Caminin tavanı ince ahşap süslemelere sahiptir. Sütun kemerleri ve duvarları bitkisel motifli kalem işi ile süslenmiştir. Duvar süslemelerinde ayrıca panolar içinde dini yazılar ve Kabe motifleri görülmektedir[101]. Boğaziçi Camii, geçtiğimiz yıllarda yanına yeni bir cami yapıldığı için günümüzde kullanılmamaktadır.

İlçenin Tekke Mahallesinde bulunan **Hüsamettin Bey** Türbesi, Selçuklu mimarisi tarzında mermer kaplamalı, duvarları kesme taştan yapılmıştır[102]. Kubbeli, dört pencereli sanat değeri yüksek bir türbedir. İçinde dört mezar vardır. Bu mezarların birinin Hüsamettin Beye, birinin eşine, diğer iki mezarın da akrabalarına ait olduğu sanılmaktadır. Mermer giriş kapısının üzerinde bir kitabe bulunmaktadır. Ayrıca kapı pervazlarının üzerinde

[100] Üstte yatay bir doğru ile bağlanan iki dörtte bir daireden oluşan ve pek taşıma gücü olmadığı için daha çok bezeme işlerinde kullanılmış olan kemer.

[101] Tuğçe Yurtsal. Aydın ve Denizli Camilerinde Duvar Resimleri. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara. 2009

[102] Hüsamettin Dede. Evliyalar Ansiklopedisi

de Arapça, Farsça ve Osmanlıca karmaşık yazılar bulunmaktadır. Bu yazıların tercümesi tam olarak yapılmamıştır.

Bizanslılarla çarpışırken 1252 yılında üç kader arkadaşı (Osman Bey, İsa Bey ve Mahmut Gazi Bey) ile beraber şehit olur. Çarpışmalar sırasında ölen Hüsamettin Bey'e yakınları tarafından bugün hala ayakta duran türbe inşa edilir. Daha sonra Hüsamettin Dede'nin adını yaşatmak amacıyla buraya Dedeköy adı verilmiştir.

Boğaziçi (Çalkebir) kasabasında bulunan eski cami, yakınına inşa edilen Yeni Cami sebebiyle kullanılmamaktadır[103]. Cami içindeki panolarda yer alan yazılar dolayısıyla yazan ustanın veya köyden bazı kişilerin Halveti tarikatına mensup olabileceği ileri sürülür. Yapının XVIII. Yüzyılın son çeyreğinde yapılmış olabileceği kabul edilir.

---

[103] Şakir Çakmak. Denizli İlindeki Türk Anıtları. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi. İzmir. 1991

Bekilli, Osmanlılar döneminde önce Afyonkarahisar Sancağı’na bağlı bir köy iken daha sonra İzmir ve Denizli iline bağlanır. 1910 yılında bucak olarak Denizli ili Çal ilçesine bağlı kalmış, 1987 yılında çıkarılan kanun ile ilçe olmuş ve 1988 tarihinde teşkilatlanmasını tamamlamıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarında, İzmir’in işgalinden iki ay sonra, Bekilli de işgal edilmiş ve toplam 18 aylık bir işgalden sonra, 30 Ağustos 1922 günü bağımsızlığına kavuşmuştur.

İlçeye sekiz km. mesafede bulunan *Çoğaşlı* köyü camii kitabesinden anlaşıldığına göre 1743 tarihinde Hacı Ali isimli bir kişi tarafından yaptırılmıştır. Köylüler caminin yerinde önceden küçük bir mescid olduğu ve bu mescidin yıkılarak yerine bugünkü binanın yapıldığı şeklinde bir rivayetten söz etmektedirler. Hatta, yakın yıllara kadar, bugünkü caminin inşaını hatırlayan yaşlılar bulunduğunu da belirtmektedirler. Bu durumda, batı duvarının güneyindeki 1156/1743 tarihli kitabenin aynı yerde bulunan eski camiye ait olduğu, bugünkü caminin, 1965 yangını öncesinde harim girişinin üzerinde yer aldığı ifade edilen kitabenin tarihi olan 1311/1893-94 yılında inşa edildiği kabul edilebilir. Caminin Kuzeybatısındaki sarnıcın girişi üzerinde bir kitabe daha bulunmaktadır. Kitabenin içeriğinden 1301/1883-84 tarihli bir medreseye ait olduğu anlaşılmaktadır. Medrese yıkıldıktan sonra, kitabe buraya nakledilmiş olmalıdır.

Osmanlılar döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında *Sazak* köyüne bağlı bir mahalle iken, yakınına Sarıyer adı altında bir köy kurulmuş, daha sonra Sarıyer ile Eskere köyleri birleşerek Beyağaç adını almıştır[104]. 1972 tarihinde Belediye olarak teşkilatlanmış olan Beyağaç, 1990 tarihinde ilçe olmuştur. 1991 tarihinde de Kale ilçesinden ayrılıp ilçe olarak faaliyete geçmiştir.

Eren Günü Şenlikleri, her yıl ağustos ayının son perşembe günü düzenlenmektedir[105]. Şenlikler iki gün sürmekte, ilk gün Beyağaç'ta, ikinci gün ise Köyceğiz'de devam etmektedir. Eren Günü geleneği, bölgede yaşayan insanlar tarafından kutsal kabul edilmektedir.

Yüzlerce yıldan bu yana devam eden bu gelenek, mezarı Eren Düzlüğü'nde bulunan **Çiçekbaba**'ya adanan kurbanların bölgeye bereket ve sıhhat getireceği düşüncesi üzerine dayanır. Etkinlikler için çarşamba günü öğleden önce Beyağaç'ta bulunan Kartal Gölü'nde toplanılarak hazırlıklara başlanır. Etkinliğin ilk gününde, isteyen katılımcılar kurban kesip gönüllerince vakit geçirmektedir. Konaklama, çarşambayı perşembeye bağlayan gece Kartal Gölü çevresinde kurulan kamp çadırlarında yapılmaktadır. Katılımcılar, perşembe sabahı

104 http://www.denizli.org/

105 Denizli Kültür Envanteri. Denizli Büyükşehir Belediyesi. Denizli. 2014

gün doğumuyla birlikte Köyceğiz sınırları içerisindeki Çiçekbaba Mezarı'na doğru yürüyüşe başlar. Yaklaşık üç kilometrelik zorlu bir yürüyüşün ardından Eren Düzlüğü'ne ulaşılır. Başta Beyağaçlılar olmak üzere Eren Günü Etkinliklerine Köyceğiz, Datça, Marmaris, Akyaka, Fethiye ve Muğla gibi çevre il ve beldelerden katılan yüzlerce insan Eren Dede Türbesi'nde buluşur. Alana gelen katılımcılar, adaklık hayvanlarıyla birlikte Çiçekbaba Mezarı'nın çevresinde üç veya yedi tur dolanarak kurbanlarını kesmekte, kesilen bu kurbanlar üç dört metre genişliğinde ocaklarda pişirilerek paylaşılmaktadır.

1994 yılından bu yana Beyağaç Belediyesi ile Beyağaç Kaymakamlığı "Geleneksel Eren Günü, Kartal Gölü Yörük Şenlikleri" adı ile şenlik düzenleyerek bu kültüre destek olmaktadır.

Yerleşim yeri halk arasında ‘93 Harbi’ diye bilinen 1876-1877 Osmanlı-Rus savaşı sırasında, Balkanlardan göç eden Türkler tarafından 1876 yılında Hambat ovasında kurulmuştur. Hambat adı Selçuklularca kurulan Han-Abat Kervansarayı’ndan gelmektedir[106]. Kurulduğu yıldan 1955 yılına kadar köy statüsünde bulunan Bozkurt, 1955 yılında Bucak, 1956 yılında ise belediye olmuş, 20.05.1990 tarihinde de yürürlüğe giren 3644 sayılı kanun ile ilçe olmuştur.

Bozkurt tren istasyonu 1902 yılında Oriental Railway Company tarafından yapılmıştır[107]. 1990’lı yılların başında restore edilen yapı günümüzde kullanılmamaktadır.

Ali Dede yatırı, ilçeye dört km. mesafede bulunan *Tutluca* köyü, Arpalık mevkiindedir. Ali Dede Horasan erenlerindendir. Her yıl türbe ziyaret edilir ve çevre köylerden gelenlerin de katılımıyla dua edildikten sonra yağmur duasına çıkılır. Gelenek haline getirilmiş olan bu

---

[106] Çardak kervansarayı diye de anılan Hanabad günümüzde Çardak sınırları içinde yer almaktadır.
[107] Denizli Kültür Envanteri. Denizli Büyükşehir Belediyesi. Denizli. 2014

ziyaretlerle insanlar arasındaki kaynaşma güçlendirilmiş olur.

Ali Dede yatırı Dutluca köyünün çam ormanının bulunduğu tepe üzerindedir. Kitabesi bulunmayan yatırdaki zat ile ilgili olarak, yattığı yerdeki çam ormanının cami, okul ve köy odasının; yani kamu amacının dışında kullanımına izin vermediği, ormandan kendi özel amaçları için fayda temin etmek isteyenleri uyardığı, hatta onları cezalandırdığı anlatılmaktadır. Bu nedenle Dutluca köyünde kamu amacı dışında, yatırın bulunduğu çam ormanından bir kozalak dahi koparılmamaktadır. Ali Dede'nin bir asker olduğu, şu anda bulunduğu yerde şehit düştüğü ve içinde yattığı ormanı koruduğu anlatılır.

Tok makalesinde Ali Dede'nin Alevi-Bektaşi erenlerinden olduğunu kaydeder[108].

İnceler'de **Dede Yatırı** olarak nitelenen iki ayrı yer bulunmaktadır[109]. Bunlardan ilki köy mezarlığının içindedir. Diğeri ise ormanlık bir tepenin üzerinde bulunmaktadır. Her ikisinin de kitabesi bulunmamaktadır. Ancak kitabesi olmamasına rağmen buralara ziyaret amacıyla gelindiği ve dileklerde bulunulduğu bağlanan

---

[108] Turgut Tok. Denizli Yöresinde Alevilik ve Bektaşiliğin Tarihi Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi

[109] 1955 yılına kadar Honaz ilçesine bağlı bir köy olan İnceler, 1955 yılında belediye olmuştur. 2014 tarihinde Belediye kaldırılmış ve Bozkurt İlçesine mahalle olarak bağlanmıştır.

bez parçalarından anlaşılmaktadır. Köyün mezarlığı içinde kalan yatır "İnceler Tekkesi" olarak nitelenirken, köylülerin tepede taşlarla örülmüş ve ağaçlar arasında kalan yatırı Dede olarak ifade ettikleri gözlenmiştir[110]. Buralara adak dilemek ve yağmur duasına çıkmak isteyenler ile çocuğu olmayanlar gelmektedir.

İlçenin *Baklanbucak* köyündeki cami, kitabelerine göre 1814 yılına aittir. "Ne güzel! Yapı kabe gibi oldu. İbadet edenler için bu camiye hayat verdiğinden, Çorbacızade şöhretiyle anılırken, ona Seyyid Abdulkadir Ağa da isim oldu. O temiz parasını Tanrı'yı hoşnut etmek için harcayarak bu camiyi yaptırıp, Tanrı'ya bir eser sundu. Okunan yüce Kur'an ulu atalarının ruhlarına hediye olsun. Sene 1230."

---

[110] Rıza Sam. Hambat'taki Kültler Üzerine Bir Değerlendirme

Önceleri "Çarşamba-i Lazıkiye" olarak adlandırılan yerde yerleşmiş olan Türkler, saldırılardan korunmak amacıyla yamaca çekilmişler ve 1579 yılında bir tepe üzerinde Güroluk Mahallesi'ni kurmuşlardır[111]. 1580 yılında gelen başka bir grup da Düzalan Mahallesi'ni kurmuştur. 1857 tarihli Aydın İli Yıllığı'nda Buldan, Buldan/Boldan/Buladan/Boladan şeklinde geçmektedir.

Buldan adına ilk olarak 1530 yılında yazılmış olan "Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri"nde rastlanmaktadır. Bu defterde Lazikiye (Denizli) Kütahya Livası içinde bir kaza olarak gösterilmektedir.

Buldan, 1779 yılında Aydın iline bağlı bucak, 1807 yılında yine Aydın'a bağlı bir ilçe olmuştur. 1854'te belediye kurulur. 1883 yılında ise, Denizli'nin 1923 yılında il olması ile bu ilin bir ilçesi haline gelir.

Vital Cuinet, 1894'de Buldan'ın nüfusunun 25.481 olduğunu ve sayının tamamının Müslümanlardan

[111] Evinç Doğan. Kentsel Kültür Varlıklarının Değerlendirilmesine ve Tanıtılmasına Yönelik Bir Öneri; Buldan Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanul Teknik Üniversitesi. İstanbul. 2009

oluştuğunu ifade ederek gayrimüslim nüfusun bulunmadığını kaydeder[112].

1892 Yılına ait Salnamede Buldan'da 2.376 hane, 270 dükkan, 9 han, 2 hamam, 54 değirmen, 1 hükümet konağı, 1 telgrafhane, 1 ziraat bankası, 8 cami, 10 mescit, 5 tekke, 1 kütüphane, 1 rüştiye, 35 ibtida-ı zükur (erkek), 25 ibtida-i inas (kız) ve 7 medrese olduğu kaydedilmektedir[113].

Nakledildiğine göre, il merkezinde sekiz on tane medrese bulunmakta idi. Abbas Camii yanında Güllü Medresesi, Yeşildere Mahallesinde Avralılar Medresesi, Yeni Mahalle'de Hattatzade Medresesi, Çarşı Camii yanında Çarşı Medresesi, Aşağı Hastane (Arif Cerit Devlet Hastanesi)'nin bulunduğu yerde Yeni Cami Medresesi, Yukarı Parkta Araplı Medresesi, Karşıyaka'da Tınaztepe Medresesi, Şükür Camii yanında Çakmakçı Medresesi.

Çarşı Mahallesi Eski Hükümet Caddesi'nde yer alan ve 1870'li yıllarda hükümet konağı olarak kullanılan yapı ve aynı adada konumlanan ve bir süre önce Adalet Bakanlığı tarafından kapatılan Buldan Kapalı Cezaevi, yakın bir zamanda belediye tarafından restore edilerek

---

[112] Vital Cuinet. La Turquıe D'Asie Geographie Administrative. Cilt III. Sh. 637

[113] Ferruh Toruk. İç Ege Bölgesinde Bir Yerleşim: Buldan

Belediye El Sanatları ve Kültür Merkezi haline dönüştürülür[114].

Çarşı Camii XVII. yüzyılda inşa edilmiştir[115]. Taş malzeme ile inşa edilen yapı, düz ahşap tavanla kaplı ve kırma çatı ile örtülüdür. Yapı, hemen yanında yer alan tescilli han ile birlikte Buldan eski çarşı dokusu hakkında önemli bir fikir vermektedir. Solmaz, Çarşı Camiinde görmüş olduğu kitabede Ashab-ı Kehf'in isimlerinin bulunduğunu kaydeder[116].

Buldan ilçe merkezinde yer alan Abbas Camii, çarşıya oldukça yakın bir konumda yer almaktadır[117]. Osmanlı Dönemi mimari özelliklerini yansıtan cami 18. yüzyılda inşa edilmiştir. Özgün yapısıyla dikkat çeken minaresi tuğla örgülüdür. Yapının üzeri kırma çatıyla örtülüdür. Caminin pencereleri yuvarlak kemerlidir. Üst pencereleri ve kemerleri zemin pencerelerine ve kemerlerine göre daha küçüktür. Kapı, pencere, tavan, minber, kürsü ve mahfilde bütünüyle ahşap malzeme kullanılmıştır. Yapının iç kısmı tamamen düz sıvalı olup herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Minareye geçiş son cemaat yerinin içindeki kapıdan sağlanmaktadır. Son

---

114 Nezihat Köşklük Kaya. Buldan Eski Hükümet Konağı ve Cezaevi'nin Belediye El Sanatları ve Kültür Merkezi'ne Dönüşümü

115 http://www.kulturportali.gov.tr/

116 Süleyman Solmaz. Buldan Ve Yöresindeki Kitabeler

117 Denizli Kültür Envanteri. Denizli Büyükşehir Belediyesi. Denizli. 2014

cemaat yerinin çatısını altı adet ahşap sütun taşımaktadır. Son cemaat yeri ahşap camekan ile kapatılmıştır. Kadınlar mahfiline çıkış son cemaat yerinde, harim kapısının sağındaki kapıdan sağlanmaktadır. Kadınlar mahfilinden son cemaat yerine bakan küçük bir balkon vardır.

Abbas Camii, Çarşanba-ı Lazıkıyye'den Buldan'a göç eden Abbas Ağa adında biri tarafından inşa ettirilen ve hala aynı isimle anılan eserdir [118]. Yapı Molla Ahmetzadeler tarafından 1900-2 yılları arasında yıkılıp yeniden inşa edilmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2013 yılında aslına uygun şekilde restore edilen Abbas Camii, günümüzde de kullanılmaktadır.

Kendi adını mahalleye veren, Yalçınkaya Camii XIX. yüzyıl sonlarında Koca Mehmet oğlu Sait Efendi adında biri tarafından yaptırılmış olmakla birlikte sürekli onarımlar sonucu özgün durumunu koruyamamıştır.

Solmaz kitabelerle ilgili makalesinde bir kütüphane kitabesi vesilesiyle Kadiri tekkesinin varlığından söz eder[119].

Cumhuriyet döneminde Yamaçlara Belediye hizmetlerinin götürülmesindeki güçlükler sebebiyle

---

118 Ferruh Toruk. İç Ege Bölgesinde Bir Yerleşim: Buldan
119 Süleyman Solmaz. Buldan Ve Yöresindeki Kitabeler

Talat Tarakçı'nın (1926-1930 ve 1934-1938 olmak üzere iki dönem) belediye başkanlığından beri şehrin düzlüğe inmesi yönünde tedbirler alınır[120]. 1928'de Yukarı Park olarak bilinen alan düzenlenir. Buldan'ın doğu tarafından girişindeki düzlük yerde bulunan mezarlık kuzeydoğu yönünde ilçenin dışına taşınmış, eski mezarlık alanı yerleşime açılmış ve burada 1936'da Talat Tarakçı ya da Aşağı Park olarak bilinen park yapılmıştır. Buldan'ın fenni haritası 1937'de yapılır.

Hacı Ali Baba (1854-1925), Uzun Abdullahlar lakabı ile anılan bir aileden Buldan'da dünyaya gelir[121]. Anlatılır ki, Aydın'dan her sene bölgeye tahsilata gelen Köse Paşa havaliyi iyi bilen Ortaklar köyünden Uzun Abdullah ismindeki zatı alarak Buldan ve havalisini beraber dolaşırmış. Uzun Abdullah kimin nesi var, kim nerede Köse Paşa'ya bildirir ve böylece tahsilat yaparlarmış. Köse Paşa, her seferinde Uzun Abdullah'ı yanına aldığından birbirlerine oldukça yakınlık hissetmeye başlamışlar. Bunun üzerine Uzun Abdullah Köse Paşa'ya yaptığı hizmetlerin karşılığı olarak o havalinin kendisine verilmesini ister. Bundan sonra o aile

---

[120] Evinç Doğan. Kentsel Kültür Varlıklarının Değerlendirilmesine ve Tanıtılmasına Yönelik Bir Öneri; Buldan Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanul Teknik Üniversitesi. İstanbul. 2009

[121] http://buldanguzellestirme.org.tr/

Uzun Abdullah'ın ismine izafen Uzun Abdullahlar lakabı ile anılmaya başlanır. Ailenin üç oğlan bir de kız çocuğu vardır. Kız çocuk Buldan'da Abdiler namındaki bir aileye gelin gider ve oraya yerleşir. İki büyük oğlan kardeş ise her sene panayır için gittikleri Edremit dolaylarına yerleşirler. En küçük oğlan ise (Hacı Ali Baba) İzmir'e oradan Manisa'ya gider ve orada dervişliğe, daha sonra da Aydın'da Kadiri Tekkesi'nde müritliğe başlar. Memlekete döndüğünde her tarafı harap olan evini tamir edip çeki düzen verir ve dervişliğe devam edebilmek için burada çalışıp didinerek, biraz da etrafın yardımı ile evinin bahçesine, bugünkü caminin yerinde tekkesini yapar. Daha sonra burada evlenir ve zikre devam eder. Tekke binası önceleri basit iken yavaş yavaş eksikleri tamamlanır ve düzenlenir. Onun 93 harbine iştirak ettiği, orada asker bozguna uğratıldığında kaçarken Tuna nehrinin üzerinden yürüyerek geçtiği anlatılır. Askerden geldikten sonra 3-5 ay daha Aydın'da şeyhinin yanında kalıp sonra memleketine dönmüş olmalıdır. Bir taraftan zikirlere devam ederken, bir taraftan da yeni müritler oluşur. Bu arada Şeyh Ali Efendi'nin ismi yavaş yavaş duyulmaktadır. Hicaza gidip hac borcunu eda ettikten sonra da kutupluğu meydana çıkar. Artık hiç kimse Hacı Ali Baba'nın iznini almadan hiçbir girişimde bulunmamaktadır. Vefatından sonra dergahın başına oğlu Nuri Akın (v. 1941)geçer.

Yıllarca şeyhlik yaptığı tekke binası, Ali Baba'nın 1925'de ölümü sonrası, cenazenin buraya

defnedilmesi ile türbe haline gelir. Yerine de oğlu Nuri Akın şeyh olur. Aynı yıl içinde tekkelerin kapanması, 1941'de de Nuri Akın'ın ölümü ile uzun bir süre kaderine terkedilir. Rüştü ve Ali Haydar Akın kardeşler 1985 yılında tekkeyi yıkarak yeni bir türbe ve cami inşa ederler. 1985 yılından beri türbe ve cami olarak hizmet veren eski tekke binası tekrar onarıma ihtiyaç duyunca bu sefer devreye Ali Haydar Akın'ın kızı Feyza Çolakoğlu girer ve türbeyi restore ettirir.

Dergahın piri ve yaptıran şahsın türbesi de caminin içindedir. Kitabede yazılı olanlar aşağıdaki gibidir. “Bani-i dergah Kutbü’l-arifin gavsü’l-vasılin Seyyid e’ş-şeyh Hacı Ali Baba sene 24 Kanunuevvel 1330, 7 Cumadel evvel 1341”

Yenicekent **Büyük Tekke** Türbesi, ilçeye 14 km. mesafede bulunan *Yenicekent* Mahallesinde mezarlık alanı içerisinde yer almaktadır[122]. Türbe, sekizgen planlı ve sekizgen prizmal gövdeli, üzeri kubbe örtülüdür. Yapıda kesme taş ve devşirme malzeme kullanılmıştır. Sekizgen gövde üstte geniş profilli bir saçakla ve üzerinde sekizgen yüksek bir kasnakla yükseltilmiş ve üzeri kubbe ile örtülmüştür. Kubbe üzeri çimento harcı ile sonradan sıvanmıştır. Türbenin girişi kuzeydendir. Kapı duvar yüzeyinden içeri çökertilerek yapılmış ve süslemesizdir. Giriş kapısı yekpare mermer söveli ve yuvarlak kemerlidir. Sekizgen planlı olan türbenin içinde

---

[122] http://www.pau.edu.tr/tripolis/tr/sayfa/turbe

sonradan yapılmış büyük bir sanduka bulunmaktadır. Duvar yüzeylerinin her birine tuğladan birer teğet kemer örülerek iç mekan hareketlendirilmiştir. Sonradan çamurla sıvanmış ve üzeri beyaz badanalanmıştır. Üst örtü içte tuğladan örülmüş kubbe ile kapatılmıştır. Yapıda kapı dışında hiç pencere yoktur. Süsleme olmayan yapının düz ahşap kanatları üzerinde madeni süsleme aplikleri görülür[123]. Emir Sultan Türbesi olarak da bilinen türbenin kime ait olduğu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Yapıda kullanılan ve çevresinde bulunan mimari parçaların büyük çoğunluğu Tripolis Antik Kenti'nden getirilmiştir[124]. Rivayete göre içinde yatan kişi, bu yörede şehit düşen bir Selçuklu kumandanıdır Büyük Tekke türbesine kasaba halkı

---

123 http://kurumsal.kulturturizm.gov.tr/

124 Buldan İlçesi, Yenicekent Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Tripolis'in bir kent olarak geçmişi Helenistik Dönem'e dayandırılsada, kentin doğu ve güneydoğusunda yer alan Hamambükü ve Yenice Höyük'te gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında elde edilen arkeolojik materyal kentin konumlandığı alandaki yerleşim izlerinin Geç Neolitik- Erken Kalkolitik Dönem'e (MÖ 5500) dayandığını kanıtlamaktadır. Son yerleşim izlerinin ise MS 13. yy a ait olduğu Tripolis'te antik döneme ait kalıntılar yaklaşık 281 hektarlık alana yayılmaktadır. Lydia Bölgesi'nin sınır kentlerinden biri olan Tripolis'in statejik ve jeopolitik anlamda oldukça önemli bir noktada konumlandığını gösteren en önemli veri, ticaret yollarının geçiş güzergahında yer almasından kaynaklanmaktadır. Smyrna, Pergamon ve Ephesos gibi antik çağın önemli kentlerinden başlayan ticaret yolları Tripolis'te birleşir ve Hierapolis, Laodikeia üzerinden geçerek Anadolu'nun doğu ve güney bölgelerine ulaşır.

tarafından dileklerde bulunmak, hayır ve adak işleri gibi amaçları için ziyaretler yapılmaktadır.

Müderris Salih Efendi (1861-1946), Buldan-Araplı Medresesi müderrislerinden Şeyh Mehmet Efendi'nin oğludur. İzmir'in işgali ile başlayan Türk İstiklal Savaşı'nda kurulan "Buldan Kuva-yı Milliye" teşkilatının kurucu ve yöneticileri arasında yer alır ve cephe gerisinde hizmetlerde bulunur. I. Nazilli Kongresine Buldan temsilcisi olarak katılır. Salih Algan 1946 yılında vefat etmiştir. Kabri Buldan Mezarlığında bulunmaktadır.

Gül Dede'nin kabri günümüzde mahalleye dönüştürülen *Süleymanlı* köyünün Yayla Gölü mevkiindedir [125] . Köy halkı, Bulgaristan göçmenidir. Horasan erenlerinden bir Alevi-Bektaşi dedesi olan Gül Dede'nin irşad için bölgeye geldiği anlatılır.

Ahi Durmuş Zaviyesi XVI. yüzyılda Lazıkıyye (Denizli) kazasına bağlı Lazıkıyye nahiyesinin merkezi Kaş Yenice köyünde tesis edilmişti[126]. Bugün Yenicekent ismiyle Denizli ili Buldan ilçesine bağlı kasaba statüsünde bir iskan yeri olarak varlığını devam ettiren bu yerleşim yerindeki zaviyenin geçmişi, XV. Yüzyıl başlarına kadar uzanır. XVI. yüzyılda iki çiftlik yerin tahsis edilmiş olduğu zaviye vakfının yıllık geliri 1000

[125] Mehmet Temizkan. Bektaşi Şiirlerinde Şah Metaforu
[126] Turan Gökçe. Ahi Durmuş Zaviyesi. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I.

akçe idi. Zaviyeye hizmet eden şeyhler ise Hasan, Ahmed ve Mehmed ile Seyyid Lütfullah idi. Seyyid Lütfullah'ın ihmali ile XVI. yüzyılda zaviyenin temel bazı fonksiyonlarını yerine getiremediği anlaşılıyor. Ahi Durmuş Zaviyesi, Ahi adıyla anılan diğer tekke ile birlikte, başlangıçta köy nitelikli bir iskan yeri olan Kaş Yenice'nin kuruluş ve gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Buldan Aleviliği, Tahtacı Türkmenleri tarafından temsil edilmektedir[127]. Buldan Tahtacıları yapılan saha çalışmalarında anavatanlarının Horasan olduğunu ve atalarının yaklaşık 450 yıl önce Manisa, Kula yöresinden gelerek Süleymanlı Köyü, Korubaşı Mahallesi ile Alandız ve Bakacak köylerine yerleştiklerini aktarmışlardır. Her üç köyde de ocak olarak hem Yanyatır hem de Hacı Emirli ocaklarına bağlı Tahtacı-Aleviler yaşamıştır. Üç köydeki yerleşik Tahtacı grup, 1950'li yıllarda orman kesim uygulamalarına getirilen yeni uygulamalar dolayısı ile başta Buldan ilçe merkezi olmak üzere Denizli, Nazilli, Sarayköy, Alaşehir yörelerine göç etmişlerdir. Yurtdışına da kalabalık bir grup çalışmak üzere gitmiştir. Günümüzde bu üç köyde Tahtacı-Alevi kalmamıştır. Buldan Tahtacılarında da türbe kültürü ve buna bağlı olarak gelişen adak, hayır geleneği *Bakacak* köyündeki "**Bakacak Dedesi**" adını taşıyan mekan etrafında oluşmuştur.

---

127 Filiz Kılıç, Tuncay Bülbül, Coşkun Kökel. Buldan Örneğinde Denizli Yöresi Alevi-Bektaşi Kültürü

Alevi-Bektaşi olan **Bakacak Dede**'nin kabri, Süleymanlı köyündedir[128]. Süleymanlı köyü Bulgaristan'dan gelen göçmenler tarafından kurulmuştur[129]. Köyde Bektaşi geleneğinin bazı izleri yaşamaktadır. Bakacak Dede, Denizli ve Manisa yöresi Alevileri tarafından kutsal günlerde ziyaret edilir, adaklar kesilir.

[128] Mehmet Temizkan. Bektaşi Şiirlerinde Şah Metaforu
[129] Turgut Tok. Denizli Yöresinde Alevilik ve Bektaşiliğin Tarihi Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi

Çal'da mevcut iki kitabede Çal'ın ismi Demirci Karyesi olarak geçmektedir[130]. Bu kitabelerden birisi Hicri 1267 (1850) tarihli Çarşı Camii minare girişinde bulunan kitabedir. Diğeri ise Fakıoğlu Camiinde bahçe duvarında monte edilmiş olan 1247 (1831) tarihli kitabedir. Çal ile ilgili ilk Osmanlı belgelerinde *Demirciköy* adına rastlanmaması ve sürekli "Çal" isminin kullanılması bu değişimin çok önceki dönemlerde gerçekleştiğini göstermektedir. Çok daha önceki dönemlerde kaza merkezine resmi makamlar tarafından Çal adı verilmiş ve bu isim kullanılmaya başlanmış ise de, halk arasında alıştıkları isim olan Demirciköy tabiri kullanılmaya devam etmiş olmalıdır. Çal bölgesinin kuruluşu 1072 yıllarına kadar uzanır. Selçuklunun Kayı boyundan gelen Türkler Çardak üzerinden bugün adı Boğaziçi olan bölgeye yerleşmiştir. Baklanı kuran Abdi Bey den sonra bu bölgeye gelen Hüsamettin dede Daha sonra Çal ve havalisini fethetmiştir. 19. yüzyıl sonuna kadar Demirciköy olan ismi 19. yüzyıl sonu itibarı ile Çal olarak anılmaya başlamıştır. II. Murat devrinde Osmanlı topraklarına katılan Çal 1886'da Denizli Sancağına bağlı bir kaza haline geldi. Kurtuluş Savaşı sırasında Çal Kuvay-ı Milliye'sinin direnişi Çal'ın Yunanlılar tarafından işgalini engelledi. Çal Müftüsü Ahmet İzzet

[130] http://www.cal.bel.tr/

Efendi'ye Kurtuluş Savaşı sırasında yaptığı hizmetlerinden dolayı İstiklal Madalyası verildi.

Yukarıseyit köyü sınırları içinde bulunan Menderes Nehri üzerindeki Değirmenderesi Köprüsü, Yunanlıların Menderes Nehri'nin güney tarafına geçmemeleri için Milis Kuvvetler tarafından yıkılır.

Kayıpazarı Camii Minaresi, Çal ilçe merkezi ile Süller Mahallesi arasındaki yol üzerindedir[131]. Minare, Kayıpazarı olarak bilinen tarihi Pazar yerinin camisine aittir. Caminin minaresi dışında hiçbir kısmı günümüze ulaşamamıştır. Kare kürsü üzerine inşa edilen minare, silindirik bir gövdeye sahiptir. Kürsü kısmı kaba yontu taşlarla, gövdesi ve üzeri dolgu tuğla ile örülmüştür. XVIII. yüzyıl Osmanlı Dönemi eseri olan Kayıpazarı Camii Minaresi, 2005 yılında Denizli Valiliği tarafından restore edilmiştir.

Kocaköy Camii Çal ilçesine bağlı Kocaköy Mahallesi'nde bulunmaktadır[132]. Orijinal planında minaresi bulunmayan camiye, girişin üst kesimindeki kitabeye göre, 1961 yılında bir minare eklenmiştir[133]. Caminin harim kapısı üzerinde bulunan kitabesinde Hicri

---

[131] Denizli Kültür Envanteri. Denizli Büyükşehir Belediyesi. Denizli. 2014

[132] Denizli Kültür Envanteri. Denizli Büyükşehir Belediyesi. Denizli. 2014

[133] Şakir Çakmak. Denizli İlindeki Türk Anıtları. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi. İzmir. 1991

1215 (Miladi 1800-1801) yılında yapıldığı yazmaktadır. Dikdörtgen planlı bir yapıya sahip olan caminin üzeri kırma çatı ile örtülüdür. Kuzey cephesinde yer alan son cemaat yeri, sonradan kapalı hale getirilmiştir. Harim kısmı iki sıra halinde üçer ahşap sütunla üç sahna ayrılmıştır. Harimin kuzeyinde ahşap kadınlar mahfili bulunmaktadır. Mahfilin alt tavanı ahşap dekorasyona sahiptir. Harim kısmının tavanı sahnlara göre üç parçaya bölünerek dikdörtgen şeklinde panolar haline getirilmiştir. Panoların çevresi kalem işi ile süslenmiştir. Mahfil mihrabiyesinin alt tavanında ise yarı çarkıfelek yelpaze şeklindeki ahşap süsleme dikkat çekicidir. Özgün bir yapıya sahip olan Kocaköy Camii'nin diğer adı Şalvan (Şeyh Elvan) Camii'dir. Cami, günümüzde de kullanılmaktadır.

Çarşı Camii 19. yüzyıl ortalarına tarihlenir. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan yapının kuzeyinde bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Cami taşlarla, minaresi ise tuğlalarla inşa edilmiştir. Harimin üzeri ortada büyük bir çapraz tonozla, köşelerde ise dört adet küçük çapraz tonozla örtülüdür. Minberi sahte kündekari tekniklidir. Alçı mihrabı oldukça basit bir işçiliğe sahiptir. Kitabesinden, minarenin 19. yüzyılda yapıldığı anlaşılmaktadır. Giriş açıklığının hemen üzerinde yapının sonradan onarım geçirdiğini gösteren bir kitabe mevcuttur. Cami mermer ve moloz taşlar kullanılarak yöre mimarisine uygun olarak inşa edilmiştir. Caminin

kuzey-batı köşesinde tek şerefeden oluşan minaresi bulunmaktadır.

Şeyh Elvan'ın türbesi ilçeye sekiz km. mesafede bulunan *Şeyhelvan* köyü mezarlığındadır[134]. Bu köyün Şeyh Elvan'dan gelen ismi, *Kocaköy* olarak değiştirilmiştir. Türbe yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir.

Çal müftüsü **Ahmed İzzet Efendi** Milli mücadele mücahitlerindendir. Denizli'nin Çal ilçesine bağlı *Süller* köyünde doğdu[135]. 1952 yılında vefat etti. Küçük yaştan itibaren başladığı ilim tahsiline önce köyünde, sonra da Denizli'de devam etti. Bu yıllara dair hayatı hakkında fazla malumat yoktur. Onun hakkında bilinenler daha çok Anadolu'nun işgali yıllarına aittir.

14 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali ile memleketin içine düştüğü karışık yıllarda Ahmed İzzet Efendi Çal'da müftü olarak vazife yapmaktaydı. Halkın ne yapacağını şaşırdığı o karanlık günlerde pek çok defa Çarşı Camiinde, hükümet önündeki meydanda dini nutuklar söyledi. Halkı mukavemete teşvik etti. Kendisine gelenleri ümitsizliğe kapılmadan teşkilatlanmaya sevk etti.

Ancak fikir birliği tam hasıl olmadığı için bu hareket bir müddet için neticesiz kaldı. Ahmet İzzet

---

[134] Şeyh Elvan. Evliyalar Ansiklopedisi
[135] Ahmed İzzet Efendi (Çal-Süller). Evliyalar Ansiklopedisi

Efendi bundan sonra fiilen düşmana karşı koyma hareketine katıldı. Önce Ali Kurt köyüne gitti. Burada 25-30 kişilik bir çeteye sahip olan Dede Efe'yi düşman üzerine harekete geçmeye ikna etti. Buradan Denizli'ye geldi. Müftü Ahmet Hulusi Efendi'yi görerek kendisine fikirlerini anlattı. Ahmet Hulusi Efendi çok memnun olarak kendisini tebrik etti. Sonra mutasarrıf Faik Öztırak'la görüştü. Ahmet İzzet Efendi bundan sonra düzenli birlikler kuruluncaya kadar teşkil ettiği milis kuvvetleriyle bizzat savaşlara katıldı. Ahmet Hulusi Efendi ve Demirci Mehmet Efe ile birlikte hareket etti. Yunanlılara ağır kayıplar verdirdi. Elinde tüfek olduğu halde birliklerinin en önünde çarpışmalara iştirak etti. Namaz vakitlerinde emrindekilere namazı kıldırıyor sonra yine en önde ileri atılıyordu. Bu hali ile bölge halkının gönlünde taht kurdu. Yediden yetmişe herkesin sevgisini, saygısını kazandı.

Bu savaş esnasında Ahmet İzzet Efendinin köyü de yağma ve tahrip edilenler arasındaydı. Köyü basan işgal birlikleri Ahmet İzzet Efendiyi aramışlar, bulamayınca evleri ve değirmenlerini ateşe vermişlerdi. İşgalin kalkmasından sonra mahalli hükümet Ahmet İzzet Efendinin zararını on bin altın olarak tespit etti. Bu vakayı haber aldığı zaman Ahmet İzzet Efendi şöyle demiştir: "Bu kadar serveti ve hatta canı feda etmeden davayı tahakkuk ettirmek ve Allahü tealaya tam kulluk etmiş olmak mümkün değildir. Önemli olan vatan ve

milletimizin, namus ve mukaddesatımızın kurtulmuş olmasıdır."

Ahmet İzzet Efendi, Kurtuluş Savaşının kazanılmasından sonra ömrünü büyük bir tevazu ve feragat hissi içinde yaşayarak geçirdi. Muhitinin ve çevresinin fakir insanlarına karşı bütün varlığını sarf ederek hizmete koştu. Yardımlarıyla birçok kabiliyetli gencin okuyup yetişmesini sağladı. 1952 yılında ebedi aleme göçtü.

Ahmet Dede Türbesi, ilçe merkezine sekiz km. mesafede bulunan *Akkent* kasabasında bulunmaktadır. Kare bir yapı üzerinde büyük bir kubbeye sahiptir. Anlatılanlara göre Ahmet Dede'nin vefatında naaşı paylaşılamamış ve bunun üzerine üç tane tabut hazırlanmıştır. Tabutun biri Akkent'e getirilerek buraya defnedilmiştir. Adak, yağmur duası, kısmet açma, rüya ve niyaz amaçlarıyla birçok ziyaretçisi vardır.

Ahmet Dede'nin, 1460 yılında doğduğu, 20-25 yıl kadar Mısır'da dini eğitim aldığı, Nakşi şeyhlerinden olduğu ve Akkent'teki türbenin ne zaman yapıldığının bilinmediği ancak Ahmet Dede`nin 1470-1480 yıllarında Akkent'te yaşadığının tahmin edildiği söylenir.

Lakabı (Donsuz) Ahmet olmasının nedeni olarak, Türkmenistan'da şuan da cübbeye benzer pardesü şeklinde bir kıyafetin olduğu ve ona da (don) denildiği ve

bu cübbeyi giymediği için böyle bir lakap takıldığı ileri sürülür.

Bu zatın Akkent kasabasından başka iki yerde daha sahiplenilerek türbesinin bulunduğu ve adına etkinliklerin 2009 yılına kadar mayısın ilk haftasının ilk cuması ikindi namazından sonra keşkek ikramı verildiği görülür. Günümüzde bu etkinlik 1. gününde lokma ikramı ve tasavvuf müziği, 2. günü ise cirit oyunları, Mehteran Gösterisi ve keşkek ikramı ile sürdürülür.

Günümüzde mahalleye dönüştürülmüş olan ve ilçe merkezine 18 km. mesafede bulunan *Çalçakırlar* köyü, Babagan Bektaşi köyüdür[136]. Köyde Dümülcü Sultan, Gaip Erenler, İmze Dede ve Çat Dede adlı dört türbe bulunmaktadır.

Dümülcü Sultan Türbesi Menderes Vadisi üzerinde *Çakırlar* köyüne iki kilometre mesafedeki Kısıkdibi mevkiinde yer alır. Türbe, ulaşım oldukça güç olsa da, bölge halkı tarafından sık sık ziyaret edilir. Anlatılır ki, 250 yıl öncesinde büyük bir kuraklık yaşayan bölgedeki köylüler diğer köylerden yardım isterler. "Çakırlar'daki Dümülcü Sultan Türbesi'ni ziyaret edin kurban kesin" öğütleri üzerine köylüler türbeyi ziyaret eder ve kurban keserler. Ertesi günü yağmur yağmaya başlar. Halk inanışına göre her Haziran ayı başında

---

[136] Filiz Kılıç-Coşkun Kökel. Bektaşilik Üzerine Değerlendirmeler ve Çalçakırlar Köyü Örneğinde Bektaşi Kültürü

Dümülcü Sultan Türbesi ziyaret etmek gelenek haline gelir. Burası özellikle askere giden gençler tarafından ziyaret edilen ve adak adanan bir mekandır. Askerlik hizmetini tamamlayarak köye dönen gençler, türbede kurban keserek adaklarını yerine getirmektedir.

Çat Baba'nın Horasan doğumlu ve gaip erenlerden ve Bektaşi tarikatı ehli olduğu anlatılır[137]. Hıdrellez kutlamaları Çalçakırlar köyünde kalabalık gruplar halinde, çevre halkının büyük katılımlarıyla gerçekleştirilir. Şenlikler geleneksel olarak Dümülcü Sultan adlı türbenin çevresinde yapılır. Hıdrellez günü türbede toplanılarak kurbanlar kesilmekte, lokmalar hazırlanmakta ve dualar edilmektedir. Ertesi gün ise köydeki bir diğer kutsal mekan olan **Gaip Erenler**'de, benzer Hıdrellez etkinlikleri yapılmaktadır. Türkiye'nin birçok bölgesinden gelenlerin de katılımıyla büyük bir hayır yemeği gerçekleştirilir. Dümülcü Sultan'ın Gaip Erenlerden olduğuna inanılmaktadır.

Mahmut Gazi Türbesi, *Mahmutgazi* köyündedir. Bizans ordularıyla yapılan savaşta şehit olduğu kabul edilir. Mahmutgazi köyü, Çökelez dağı eteklerinin Baklan ovasına karıştığı noktada ve Çal-Denizli şosesine

[137] Filiz Kılıç-Coşkun Kökel. Bektaşilik Üzerine Değerlendirmeler ve Çalçakırlar Köyü Örneğinde Bektaşi Kültürü

yakın bir yerde kurulmuştur[138]. Şoseye bir buçuk kilometre, ilce merkezine yedi kilometre, istasyona yirmi beş kilometre uzaklıktadır. Köyün Mahmut Gazi adında bir Horasan eri tarafından kurulduğu hakkında rivayetler vardır. Mahmut Gazi dedenin köy mezarlığı içinde bir türbesi varsa da bu türbenin üzerinde kitabe ve tarih yoktur. Kare planlı bir yapıya sahip olan türbenin üzeri dolgu tuğladan örülmüş kubbe ile örtülüdür[139]. Duvarları devşirme taş ve tuğlalarla yapılmıştır. Doğu cephesinde yay kemerli bir ahşap kapı ile dikdörtgen formlu bir pencere bulunmaktadır. Kuzey ve batı duvarlarında da birer penceresi vardır. Türbenin sandukası doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Çeşitli dönemlerde onarım geçiren türbenin duvarlarında ve önünde çevredeki antik yerleşimlerden getirilmiş mimari parçaları görmek mümkündür. Türbenin dışında, mezarlık alanı içinde biri parçalanmış halde iki adet pişmiş toprak küp yer almaktadır.

Köy, birbirinden ayrı üç mahalle halinde kurulmuştur. Bu mahallelerin ortasında büyük bir mezarlık vardır. Mezarlığın içinden küçük bir dere geçer.

---

[138] Mehmet Tuğrul. Mahmutgazi Köyünün Halk Edebiyatı (Menkabe, Hikâye, Masal, Fıkra)
[139] Denizli Kültür Envanteri. Denizli Büyükşehir Belediyesi. Denizli. 2014

Er Dinlendi Türbesi, günümüzde mahalleye dönüştürülmüş olan ve ilçe merkezine sekiz km. mesafede bulunan *Mahmutgazi* köyünün batısında, dağın eteğinde, köyün hemen bitimindedir. Bu mezarın bölgenin fethi sırasında şehit düşen bir Selçuklu askerinin mezarı olma ihtimali yüksektir. Köylüler ise bunun başka taraftan gelerek burada vefat eden bir ere ait olduğu, o nedenle de, 'Er dinlendi', denildiğini söylemektedirler. Fetihler sırasında bu yerde savaşlar olmuş olup burada şehit düşen birine ait olma ihtimali yüksektir. Mezarın üzerinde ahşap bir türbe vardır, fakat türbenin bakımsızlıktan yıkılma tehlikesi bulunmaktadır.

Roma İmparatorluğu'nun yönetiminde kaldıktan sonra Çardak, 1207'de Anadolu Selçuklu Devleti'ne katılmıştır [140] . Daha sonra 1429 yılında Osmanlı Devleti'nin yönetimine girer. Anadolu'da Mustafa Kemal önderliğinde Milli Mücadele'nin başlamasından ve TBMM'nin açılmasından sonra Denizli 31 Mayıs 1920'de Aydın'dan ayrılarak bağımsız sancak haline getirilir. Bu düzenlemede Çardak, Hanbat ovasındaki diğer yerleşim yerleriyle birlikte Afyon ili sınırları içerisinde ve Dinar ilçesine bağlı olarak kalmıştır.

Ancak, Çardak resmi anlamda Afyon'a bağlı olmakla birlikte, coğrafi konumu, sosyal ve ekonomik ilişkileri nedeniyle yüzü hep Denizli'ye dönük olmuştur. Bu yüzden Çardak, iktidardaki Şükrü Saraçoğlu (1887-1953) hükümeti tarafından 12 Aralık 1944 tarihinde Denizli'ye bağlanmıştır. Çardak, etrafındaki köylerle birlikte Honaz Nahiyesi'ne bağlandıktan ve belli bir süre buraya bağlı kaldıktan sonra, Hanbat Ovası'ndaki yerleşim yerleri içerisinde merkezi konumda bulunan Bozkurt Nahiyesi'ne bağlanır. Fakat Çardak sahip olduğu özellikler nedeniyle giderek büyür ve 1 Nisan 1958 tarihinde ilçe haline gelir.

[140] Tahir Kodal. Denizli'nin İlçelerinden Çardak'ın İdarî Serüveni: Denizli'ye Bağlanması Ve İlçe Haline Gelmesi

1230 yılında Esedüddin Ayaz bin Abdullah tarafından yaptırılan Çardak Kervansarayı, Çardak ilçe merkezinde, bugünkü yerleşimin kuzey kesiminde yer almaktadır. Kervansaray açık ve kapalı olmak üzere iki mekandan meydana gelmektedir[141]. Han, kare formlu geniş bir avlu içinde konumlanmıştır. Hanın içi altı bölüm halinde beş sahndan oluşan bir hole sahiptir. Hanın hol kısmı günümüze kadar sağlam olarak ulaşabilmiştir. Orta sahn, yan sahnlara göre daha geniş olup, tonozu daha yüksektir. Orta nefin paye başlıklarının ilkinde bir boğa başı, üçüncüsünde karşılıklı sıçramış iki balık ve dördüncüsünde de iri kulaklı, sivri sakallı bir insan başı kabartması dikkat çekmektedir. Holün portal kısmı sade bir yapıya sahip olup, Selçuklu Dönemi mimari özelliklerini yansıtmaktadır. Taçkapı, iki yanındaki yuvarlak kulelerle aynı hizaya gelecek kadar dışarı doğru çıkıntı yapmıştır. İçinde basık kemerli girişin yer aldığı taçkapı nişini kesme taşlardan örülmüş, nef tonozlarıyla aynı biçimde sade bir kemer çevrelemekte ve giriş kemeri üzerine yerleştirilen kapı nişinin küçük bir modeli şeklindeki yedi satırlı kitabenin yanlarında da göğüsten itibaren yapılmış iki Selçuklu aslan heykeli bulunmaktadır. Niş kemerinden yukarısı yıkılmış olan taçkapının dikdörtgen çerçevesini, geometrik ve bitkisel motiflerle süslenmiş bordür ile onu kuşatan silme oluşturmaktadır. Hanın dış duvarları kesme taş bloklarla,

[141] Çardak Han. Özkan Ertuğrul. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 8

iç duvarları ise yığma moloz taşla yapılmıştır. Dış yüzleri de kesme taş kaplama olan bina, giriş cephesindeki yarım daire, doğu cephesindeki üçgen ve güney cephesindeki yarım sekizgen kesitli ikişer kule-payanda ile bir kale görünümü vermektedir. Hanın Dinar ilçesine bağlı olduğu dönemlerde "Hanabat" ismiyle anıldığını ve Kurtuluş Savaşı sırasında da zahire ambarı olarak kullanıldığını kaynaklardan öğreniyoruz.

Erebiye Billa Türbesi, ilçe merkezine 17 km. mesafede bulunan *Beylerli* kasabasında bulunmaktadır[142]. Kitabesi bulunmayan türbe, üstü örtülü küçük bir odacık içerisinde korumaya alınmış olup, gelen ziyaretçilerin hizmetine "Tekkeşler" veya "Tekkeşenler" olarak tanınan aile üyelerinden bu işle görevli kılınanlarca açılmaktadır. Bu aile geleneğinin bugüne kadar "anadan-kıza" devredilerek devam ettiği ve bunu sevabına yaptıkları tespit edilmiştir.

Tekkeşler veya Tekkeşenler olarak tanınan ailenin şu anda, türbenin bakımı ve gelen ziyaretçilerin hizmetine sunumu ile ilgili sorumlusu Ümmü Karaca'dır. Erebiye Billa hakkında ve yapılan ziyaretlerle ilgili şunlar anlatılır.

Erebiye Billa genç ve güzel bir kızdır. Bir gün ekin biçmek için çalışmaya gider ve öğle vakti geldiğinde

---

142 Rıza Sam. Hambat'taki Kültler Üzerine Bir Değerlendirme

ekinde çalışanlar tarafından içmek için su almaya gönderilir. O sırada köyün gençleri etrafını sararlar ve kendisine sahip olmak isterler. Başına gelecekleri anlayan Erebiye Billa lekelenmektense toprak olmayı; yani ölmeyi tercih eder ve Tanrı'ya tüm içtenliği ile dua ederek dilekte bulunur. Bu dileğin sonucunda toprak yarılır ve Erebiye Billa bir kolu dışarıda kalacak şekilde toprağın içine girer. Daha sonraları şu anda yattığı yer mezar olarak örülür ve türbe haline getirildiği andan itibaren gerek yöre halkı gerekse yörenin dışından gelenlerin ziyaret ettiği bir yer haline gelir. Özellikle Beylerli'de askerlik çağına gelmiş gençlerin bir uğrak yeri olduğu söylenmektedir. Askerlik çağına gelmiş gençler, sağ salim dönebilmek için namaz kıldıktan sonra saçlarından bir tutam mezarın başına bırakmakta ve mezarın toprağından yalamaktadırlar. Bunu yapmakla gençler, bir tür zırhı kuşanmış olduklarını düşünmektedirler. Kasaba halkı, bugüne kadar şehit vermeyişlerini, benimsemiş oldukları bu hareket tarzına bağlamaktadır.

Erebiye Billa'nın kim olduğunu ve nereden geldiğini belirten bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak onun, Baklan/Dedeköy'den olduğu, altı erkek kardeşi bulunduğu, Çarşamba ve Perşembe günleri altı erkek kardeşiyle bir araya geldiği ve son olarak Erebiye Billa'nın evlenmeden öldüğü için başkalarına gelinliklerle göründüğü söylenir. Ayrıca türbede bulunan çok sayıda eski yazı kitapların tahrip edilerek yakıldığı ve

duvarlardaki eski yazıların hatalı onarım ve boyama ile kullanılamaz hale getirildiği de nakledilir.

Arap Dede Yatırı ilçenin Çınar Mahallesi'nde bulunmaktadır [143] . Bakımsız ve kitabesi olmayan bu yatırla ilgili olarak herhangi bir yazılı belgeye ulaşılamamıştır. Teninin fazla esmer olması sebebiyle kendisinin "Arap" olarak anıldığı, dedenin saf, temiz, iyi kalpli, itikatlı kişilere göründüğü, kendisinin düzeni, temizliği sevdiği, çevresinde içki içilmesinden ve gürültü çıkarılmasından hoşlanmadığı ve hoşlanmadığını yapanları ya kendisinin ya da kendisini görenler aracılığıyla uyardığı anlatılır.

Arap Dede Yatırına yapılan ziyaretlerin daha çok yağmur duası ve hayır işlerini icra etmek üzere gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu ziyaretlerde, özellikle Saray Mahallesi sakinlerinin ve erkeklerin ayrı imamlar eşliğinde namaz kılarak yağmur duasına çıktıkları ve bu dua sonrasında okul çocuklarına yemek yedirdikleri söylenir.

Tahtalı Dede Yatırı, Çardak ilçesinin merkezinde bulunan Hürriyet Mahallesi'ndeki tarla içerisine inşa edilen bir evin yanı başındadır[144]. Kitabesi bulunmayan mezar, evi satın alan ev sahiplerince

---

[143] Rıza Sam. Hambat'taki Kültler Üzerine Bir Değerlendirme
[144] Rıza Sam. Hambat'taki Kültler Üzerine Bir Değerlendirme

korunmakta ve bakımı yapılmaktadır. Anlatılanlara göre Tahtalı Dede'nin bulunduğu yerdeki tarlayı alan kişi mezarın taşını söktürür ve elindeki bastonuyla mezar taşına vurarak, "bu yerin sahibi artık benim", der ve satın aldığı tarlayı sürdürür. Bir süre sonra tarla sahibinin eşine Tahtalı Dede görünür ve şöyle der. "Eşine söyle, benim yurdumu yuvamı yıkmasın yoksa onun yurdunu yuvasını yıkarım". Rüyasında Tahtalı Dede'yi başından yara almış olarak gören tarla sahibinin eşi gördüğü rüyayı yakınlarına anlatır, ama eşine bir türlü kendisine yapılan uyarıları dinletemez. Ancak ikazlara uymayan tarla sahibinin başına felaketlerin gelmesi gecikmez. Tarla sahibinin tarlasının sürüldükten sonra topal kaldığı, elinde avucunda ne varsa tüketerek iflas ettiği, hatta bir keresinde 500 koyununun bir bıçakta öldüğü anlatılır.

Hasan Dede Yatırı Çardak ilçesinde, kervansarayın yanı başındaki eski mezarlık içerisinde bulunmaktadır[145]. Kitabesi bulunmayan mezar eski ve bakımsız bir görünümdedir. Yapılan görüşmelerde kim olduğu ve nereden geldiği bilgisine erişilememekle birlikte onun gösterdiği kerametlere bağlı olarak kendisinden çok muhterem biri diye bahsedildiği ve ermişliğine inanıldığı gözlemlenmiştir.

---

[145] Rıza Sam. Hambat'taki Kültler Üzerine Bir Değerlendirme

Anlatılanlara göre daha çok buraya çocuğu olmayanlar, doğumdan korkanlar ve çocukları olup da yaşamayanlar gelmektedir. Hasan Dede’ye bağlanıldığında dileklerinin gerçekleşeceklerine inanmaktadırlar. Aynı inanç hayvanları kaybolanlar veya buzağı tutmayanlar için de geçerlidir. Dileklerinin kabulü için yapılanlar genelde para atmak, taş koymak, bez bağlamak ve bağlanmak şeklindedir.

1908'de Geyikler kazası Sandıklı'dan ayrılıp Dinar adıyla kaza olduğunda Çivril buraya bağlanmıştır[146]. 1910'da Dinar'dan ayrılıp kaza merkezine dönüşen Çivril 1925'e kadar Afyon'a bağlı ilçe olmuş ve bu yılda Denizli'ye bağlanmıştır. 1914 yılında, önce hastane olarak yapılmış olan Çivril Eski Hükümet Konağı kültür varlığı olarak tescilli olup 2008 yılında İl Özel İdaresi tarafından restorasyonu tamamlanmıştır[147].

Karayahşiler köyü sınırları içerisindeki Ak Köprü kültür varlığı olarak tescillidir.

Günümüzde de kullanılan *İğdir Kuva-i Milliye Mezarlığı*, ilçenin İğdir Mahallesindeki iki mezarlıktan biridir. Mezarlık alanında bulunan mezarların büyük çoğunluğu Kuva-i Milliye çalışmalarına gönüllü olarak katılmış köylülere aittir. Alanda yeni döneme ait mezarlar da bulunmaktadır. Mezarlıktaki mezarların çoğu kitabesiz, basit taşlardan dikilmiş olup şahidelere sahiptir.

Yenipınar Çeşmesi, Çivril ilçesine bağlı İğdir Mahallesi'nde bulunmaktadır. Çeşme iki sokağın birleştiği köşe noktada konumlandırılmıştır. Çeşmenin üst kısmında yuvarlak bir kemer bulunmaktadır. Kemerin alt tarafına ise dikdörtgen şekilli bir Osmanlıca kitabe

146 http://www.civril.bel.tr/
147 http://www.kulturportali.gov.tr/

yerleştirilmiştir. Kitabede Hicri 1233 (Miladi 1817-1818) tarihi okunmaktadır. Büyük oranda orijinalliğini koruyan Yenipınar Çeşmesi, günümüzde kullanılır durumdadır.

Bayat Camii ilçenin Bayat Mahallesinde yer almakta olup kare planlıdır. Tek mekanlı olan caminin kuzey cephesinde dikdörtgen planlı bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Caminin minaresi yoktur. Harim kısmı iki sıra halinde birer ahşap sütunla üç sahna ayrılmıştır. Tavanı uzunlamasına ahşap kirişlerle desteklenmiştir. Kirişlerin üzerine sık aralıklarla yanlamasına ahşap hatıllar atılmıştır. Tavan komple hasırla kaplanmıştır. Orijinalinde toprak dam olan çatısı 1963 yılında kırma çatı olarak yenilenmiştir. Son cemaat yerinin tavanını dört ahşap sütun taşımaktadır. Harim kısmının güney duvarında mihrap yer almaktadır. Mihrabın iki yanında birer kare pencere vardır. Doğu duvarında iki, kuzey duvarında ise bir pencere bulunmaktadır.

Harim kısmının güney köşesinde ahşap minber yer almaktadır. Son cemaat yerinde harim kapısının sağında bir mihrabiye vardır. Yapının duvarları oldukça kalın olup yığma kerpiç tekniğiyle yapılmıştır. Duvarlar kireç harcıyla sıvalıdır. Harimin içindeki tüm duvarlar ve ahşap kirişler kalem işi süslemelere sahiptir. Bu süslemelerde Mekke tasvirleri, bitkisel motifler ve Arapça yazılı madalyonlar görülebilmektedir. Tavandaki bir kirişte Hicri 1289 (Miladi 1872-1873) tarihi yazmaktadır. Bu tarih caminin yapım tarihidir. Toprak

sıkıştırma zeminli olan cami günümüzde kullanılmamaktadır.

Bulkaz Hamamı, ilçeye bağlı Gürpınar Mahallesinin eski yerleşim yeri olan Bulkaz mevkiinde bulunmaktadır. Selçuklu Dönemi mimari özelliklerini yansıtan hamam, soğukluk, sıcaklık ve ılıklık olmak üzere üç mekandan oluşmaktadır. Dikdörtgen planlı yapının üzeri tonozlu bir çatıyla örtülüdür. Ancak soğukluk ve ılıklık kısımlarının tonozu çökmüş durumdadır. Sıcaklık bölümünün örtüsü ise büyük ölçüde sağlamdır. Duvarlarında devşirme taşlar kullanılan hamamın tonozlarında tamamen tuğla ve harç kullanılmıştır. Yapının duvarları ve çatısı içeriden sıvalıdır. Hamamın girişi, güneydoğu cephesinin güney köşesinde yer almaktadır. Giriş kapısı tuğla örgülü ve yuvarlak kemerlidir. Günümüzde özel mülkiyet alanında bulunan hamam depo olarak kullanılmakta ve yapım tarihi bilinmemektedir.

Savranşah Camii, Çivril ilçesine bağlı Savran Mahallesinde yer almaktadır[148]. 1882 tarihli caminin harim kapısı üzerinde kitabesi bulunmaktadır. "Güzel bir ibadethane ki, bu dünya durdukça Tanrı onu da baki kılsın, yaptıran Ömer Ağa'nın özünün, gönlünün zenginliğine bu caminin tamiri de şahittir. Cennet, bu

---

[148] Şakir Çakmak. Denizli İlindeki Türk Anıtları. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi. İzmir. 1991

caminin ya altında ya da üstündedir. Ey zahid! Eğer acele etmezsen dileğine kavuşursun. Hüzünlü, gönlü kırık tarihinden bir cevap istenen Habibi; ey şehirli, bir ferah mabed oldu, diyerek cevap verdi”.

Dikdörtgen planlı olan caminin harimi, iki sıra halinde üçer ahşap sütunla üç sahna ayrılmıştır. Duvarları pencere altına kadar içeriden moloz taş ve tuğla, dışarıdan devşirme taş örgülüdür. Bu kısımdan yukarısında ise kerpiç malzeme kullanılmıştır. Pencereleri yan duvarlarda alt sırada üçer adet, mihrap duvarında alt sırada iki adettir. Üst sıra pencereler ise kuzey duvar hariç her duvarda üçer adettir. Harim kapısı yuvarlak kemerli ve ahşap işlemelidir. Harim kısmının çatısı son cemaat yerini de örtecek şekilde, toprak örtülü olarak yapılmıştır. Son cemaat yerinde devşirme postament (sütun kaidesinin altında bulunan kare ya da çokgen tabanlı prizma biçiminde altlık) ve sütun kaideleri üzerinde dört adet ahşap sütun çatıyı desteklemektedir. Çatıyı harim içerisinde ise sütunlar üzerinde bulunan ahşap kemerli kirişler taşımaktadır. Harim içerisinde kuzey duvara bitişik olarak bir kadınlar mahfili bulunmaktadır. Mahfile geçiş son cemaat yerinde, harim kapısının sağındaki ahşap merdivenle çıkılan ahşap platformdan sağlanmaktadır. Caminin mihrabı yuvarlak nişlidir. Mihrap içi ve çevresi ile duvarlar kalem işi ile

süslenmiştir. Süslemelerde bitkisel ve dini motifler ile karpuz ve bıçak tasvirleri dikkat çekmektedir[149].

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında aslına uygun olarak restore edilen Savranşah Camii, günümüzde kullanılmaktadır.

Beycesultan, ilçe merkezine altı km. mesafede, ilçenin güneybatısındaki Melhuş ve Kocayaka köyleri arasında, yüksekliği 20 m. olan ve 40 katı tespit edilen Beyce Sultan Höyüğü'nün üzerindeki Selçuklu tarzı, taştan yapılmış, bakımsız bir türbede medfundur. Sekizgen bir plan üzerine yapılmış, doğu yönünde yüksek olmayan bir kapısı, güney yönünde bir penceresi vardır. Türbe kesme taş, devşirme mermer ve aralarında tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Üst örtüyü oluşturan kubbe tuğladandır. Yapının kuzey kenarında küçük bir mazgal pencere açıklığı vardır. Türbenin girişi kuzeybatı kenarındadır. Devşirme malzemeden yapılmış giriş kapısı dışa taşıntı yapmaz, yuvarlak kemerli ve sadedir. Yapı içte sekizgen planlı ve kubbeye geçişleri düz atkı şeklindedir. Sanduka doğu kenarına bitişik yapılmış ve üzeri çimento harcı ile sıvanmıştır. Sandukadaki şahideler devşirme malzemedendir. Türbede herhangi bir süsleme yoktur. Kitabesi bulunmayan yapının üst örtüsünün aslında konik ve piramidal bir külahla örtülü olması

---

[149] Tuğçe Yurtsal. Aydın ve Denizli Camilerinde Duvar Resimleri. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara. 2009

gerekir. Yapı stil özellikleri ile 14. yüzyıl Germiyanlı özellikleri göstermektedir.

Hacım Sultan Velayetnamesi'nde "**Pakça Sultan**" olarak anlatılan Beyce Sultan XII–XIII. yüzyılda yaşamıştır[150]. Beyce Sultan, Habib-i Acemi ile birlikte Hacım Sultan Menakıbnamesi'nde adı geçen Şeyhlü kaza dairesinin iki meşhur dervişinden biridir. Habib-i Acemi de yanlarında olduğu halde Hacım Sultan ile birlikte çıktıkları Seyyid Gazi yolculukları ile ilgili anlatılanlar ve özellikle günlük yaşantısından farklı kesitlerin de yansıdığı Kara Baba ile görüşmelerine dair ifadeler, Beyce Sultanın menkıbevi kimliğinin anlaşılması ve gerçek kişiliğine ışık tutması bakımından önemlidir[151].

"Yolda Hacım Sultan'la karşılaşırlar. Kaynağa göre Bekçe ve Habib hazırlıklarını görüp Çivril'den yola koyulurlar. Banaz'a vardıkları zaman buradan geçen suyu şiddetinden dolayı geçemezler. Bu durum karşısında suyun akış şiddeti azalıncaya kadar beklemeye karar verirler ve gece kalacak bir yer araştırırlar. Tam bu sırada onların bu hali Kolu Açık Hacım Sultan'a malum oldu. Yanına en yakın müridi Burhan Abdal'ı alarak yola çıktı. Banaz suyu geçidine vardığında Germiyan İli 'nin diğer erenleri ve dervişleri ile beraber Beyce Sultan ve Habib-i

---

150 Tufan Gündüz. Hacı Bektaş Velî'nin Yol Arkadaşı Kolu Açık Hacım Sultan Ve Velayetnâmesi

151 İlhan Erdem. Çivrilli İki Türkmen Dervişi Beyce Sultan ve Habib-i Acem

Acem'i suyun başında bulur. Onlara niçin beklediklerini sorar. Sel gelmesinden dolayı beklediklerini öğrenince Beyce ile Habib-i Acem'e dönerek, "Germiyan İli'nin olgun şeyhleri geçinmedesiniz, ulu seccadelerde oturmadasınız, yağlı kuyruklar yemedesiniz, el vermedesiniz, talipleri irşad etmedesiniz, ama bu sudan geçemiyorsunuz. Bu böyleyken yarın kıyamet günü bunca müridi, muhibbi Sırat köprüsünden nasıl geçireceksiniz?", dedi. Bu sözlerden sonra başındaki elifi tacı çıkardı ve suya tuttu. Su işaret ettiği yerden yarıldı ve erenler de geçtiler. Beyce Sultan ve Habib onun büyüklüğünü anladılar ve saygı gösterdiler. Birlikte Seyyid Gazi'nin türbesine ziyarete gittiler.”

Dedeköy Camii Türbesi, Emirhisar yolu üzerinde, cami ile hamamın bulunduğu bir külliye içinde bulunmaktadır. Son zamanlarda etrafındaki yapılarla birlikte 2005'te restorasyon geçirmiştir. Çakmak tezinde, restorasyon öncesi harap durumundan bahsederken şunları kaydeder [152] . “Çivril'in 6 km. doğusundaki Emirhisar Kasabası'ndadır. Kuzeyinde bir türbe, Kuzeybatısında, kalan izlerden yine türbe olduğu anlaşılan harap bir yapı vardır. Doğusunda, toprağa gömülü durumda birçok mezar taşı ve antik sütun parçaları görülmektedir.” Yapının son cemaat yeri yoktur. Ancak yakın tarihlerde çekilen bir fotoğrafta, kuzey cephesinde, üzeri toprak damla örtülü, ahşaptan

---

[152] Şakir Çakmak. Denizli İlindeki Türk Anıtları. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi. İzmir. 1991

yapılmış bir sundurma görülmektedir. Yapıya sonradan eklendiği anlaşılan bu sundurma 1985 yılında yanmıştır. Cephede ilk inşaatta yapılmış bir son cemaat yerine ait herhangi bir iz bulunmamaktadır

XV. ya da XVI. yüzyılda yapıldığı bilinen cami 14x14 metre ölçülerinde kare planlı bir yapıya sahiptir. Caminin kubbe, kemer ve tromp kısımları tamamen tuğladan yapılmıştır. Kubbesi sekizgen kasnak üstüne oturtulmuştur. Duvarlarında ise devşirme karma taşlar kullanılmıştır. Dedeköy Camii, günümüzde ibadete açık durumdadır.

Türbe, kare planlı, kübik gövdeli, üzeri kubbe ile örtülüdür. Kesme taş, yer yer tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Taşların bazıları devşirmedir. Kubbe geçişleri ve kubbe tuğladandır. Doğusunda giriş kapısı, kuzey ve batısında birer penceresi vardır. Güney duvarı sağırdır. Kare planlı türbenin giriş kapısı, cepheden taşıntı yapmayan basit bir açıklık şeklindedir. Kapı üzeri sivri sağır kemerlidir. Kuzeydeki pencere daha geniş, batıdaki ise şevli mazgal penceredir. Kübik gövdeden sekizgen bir kasnakla kubbeye geçilir. Kubbenin üzeri alaturka kiremit kaplıdır. Kare planlı türbenin içinde kime ait olduğu bilinmeyen dört adet mezar yer almaktadır. Türk üçgenleri ile geçilen türbe içinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Geçiş öğeleri deforme olmuştur. Duvarları çimento harcı ile sıvalıdır. Kitabesi

bulunmayan türbe, yanındaki caminin özelliklerinden hareketle XIV-XV. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Anlatılır ki, köylüler kurak günlerde türbe etrafında adaklık koyunu döndürür ve yağmur duasına başlardı. Adaklar burada yapılır ve herkese pilav yedirilirdi. Kimse taşına dokunamazdı. Her taşı mübarek bilinirdi. Büyükler çocuklarını, "Bir taşını alıp evine götürürsen, gece dedeler gelir seni rahatsız eder, korkutur ve taşı geri götürürler.", diyerek uyarırlardı. "Bu yüzden kimse, Dedeköy'den bir parça taş alamazdı. Derken bir rivayet çıktı. Dedeköy'de altın leylek bulunduğu söylendi. Yunanistan'a giden Rumların altınlarını Dedeköy'e gömdüğü rivayeti çıktı. Gözünü altın bürümüş defineciler şeytana uydu ve camiyi talan etmeye başladı. Her tarafını kazdılar, duvarlarını söktüler, akustiği sağlasın diye kubbelerde duvar içine yerleştirilen boş testileri kırdılar. Türbede bulunan kabirleri kazdılar, deştiler… Altın hırsı, efsaneyi yok etti. Dedeköy halkın gönlünden silindi. Unutuldu. Artık namazlar kılınmaz, adaklar adanmaz, yağmur dualarına çıkılmaz oldu".

Emirhisar Mahallesi'ndeki eski mezarlık alanı içerisinde bulunan Cuma Minaresi, mezarlığın batı kısmında, parselin ortasında yer almaktadır. Yapı, yörede rastlanan ve 'cuma minaresi' diye tabir edilen yalnız minare özelliğindedir[153]. Dolayısıyla bu minare herhangi

---

[153] Denizli Kültür Envanteri. Denizli Büyükşehir Belediyesi. Denizli. 2014

bir camiye ait değildir. Yalnızca cuma namazı vaktinde ezan okunması ve ibadet etmek isteyenlerin burada toplanması amacıyla yapılmıştır. Yapım tarihi bilinmeyen minare Osmanlı Dönemi'ne ait bir mimari eserdir. Yapının girişi, kaidesinin doğu cephesindedir. Kaidesi devşirme taşlardan yapılan minarenin gövdesi silindirik formda, tamamen tuğladan yapılmıştır. Tek şerefeli olan yapının külahı yıkılmış durumdadır. Şerefe kapısı gövdenin güneydoğu cephesindedir. Minarenin etrafı tamamen tarihi mezarlarla çevrilidir. Mezarlık alanındaki mezarların hemen hemen hepsi de kitabesizdir. Mezarlara şahide olarak kaba travertenden yapılmış taşlar yerleştirilmiştir. Alanda az da olsa Osmanlı'nın son dönemlerine ait kitabeli mezarlar görmek mümkündür. Mezarlık alanına günümüzde gömüler devam etmekte, minare ise kullanılmamaktadır.

Günümüzde bir belde olan *Işıklı*, Osmanlı Devrinde Şeyhlü adıyla önemli bir kaza merkeziydi[154]. *Şeyhlü* kazası, XIX. yüzyılda sâlise rütbesini taşıyan orta büyüklükte bir kasaba kadılığı idi ve on iki mahalleden oluşmaktaydı. Kaza'nın vakıf kurumları arasında otuz yedi cami, yetmiş sekiz mescit, iki medrese, on bir mektep, iki han, iki türbe ve elli dört zaviye bulunmakta idi. Bu veriler Şeyhlü'nün vakıf kurumlarıyla donatılmış olduğunu ve mamur bir kaza görünümü sergilediğini

---

[154] Yasemin Beyazıt. XVIII.-XIX. Yüzyıllarda Şeyhlü Kazası ve Vakıf Kurumları

göstermektedir. Kazadaki gündelik hayat da bu kurumlar çevresinde şekillenmekteydi. Şeyhlü'de Ahi zaviyeleri yanı sıra Bektaşi zaviyeleri de mevcuttu. Şeyhlü merkezindeki Tokatlı Baba, kırsaldaki Ali Fakih (Kısıkmış), Dülbend Baba (İnci), Erbasan (Malhoş), Kayrak Baba (Kayrak), Küçük Fakih (Kısıkmış), Şeyh Hasan (İğdir), Umur Baba (Temürcü) tespit edilen Bektaşi zaviyeleridir.

İğdir köyü içerisinde bulundurduğu dört zaviye ve zaviye işlevi olan bir de türbesiyle önemli bir yerleşim yeridir. İğdir'de zaviyelerin bu yoğunlukta bulunması köyün coğrafi durumuyla yakından ilgilidir. Gökbaşlı'dan gelen tarihî yol, İğdir'den Koçak'a, oradan da Işıklı'ya uzanır. Bu sebeple İğdir geçit güzergahında yer almaktadır.

Şeyhlü'de kadın banilerin varlığı da dikkati çekmektedir. Şeyhlü merkezde Ayşe Hatun Mescidi, Ömerli köyünde Ayşe Hatun Mektebi, İğdir'de Sultan Hatun Mescidi ve Yuva Köydeki Meryem Hatun Zaviyesi banileri kadın olan kurumlardır.

Yalnız Minare, Çivril ilçesine bağlı Işıklı Mahallesi'nde bulunan Osmanlı Dönemi mimari eseridir[155]. Minarenin ait olduğu cami günümüze kadar ulaşamamıştır. Ancak cami alanı, bugün etrafı duvarla

---

[155] Abdullah Karaçağ. Denizli-Gümüşsuyu ve Işıklı'daki Türk Eserleri. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 1992

çevrilmiş vaziyette korunmaktadır. Kare formlu kaide üzerine silindirik gövdeli olarak yapılmış olan minarenin kaidesinde devşirme taş, gövdesinde ise tuğla kullanılmıştır[156]. Yapıldığı dönemin mimari özelliklerini taşıyan minare tek şerefeli olup şerefesi mukarnaslıdır. Külahı ise metal malzemeden piramidal formludur. Külahın üzerinde metal alem vardır. Minarenin girişi doğu cephesinde olup, giriş kısmında Osmanlıca kitabesi mevcuttur. Kitabe üzerinde yapım tarihi olan Hicri 1053 (Miladi 1644) tarihi yazılıdır.

1892 yılında İngiliz Oriental Railway Company tarafından Çivril ilçe merkezinde yapılan Çivril Tren İstasyonu Kompleksi, Çivril-Sütlaç Demiryolu Şube Hattı'nın en uç istasyonudur[157]. Kör hat olma özelliği ile dikkat çekmektedir. Kompleks içerisinde istasyon binasının yanı sıra, iki katlı şef lojmanı, müştemilatlar,

---

156 Şakir Çakmak. Denizli İlindeki Türk Anıtları. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi. İzmir. 1991

157 1892 yılında İngiliz "ORC" şirketinin, Sütlaç- Çivril arasında yük taşımacılığı için inşa etmiş olduğu, 33 kilometrelik, demiryolu şebekesi, zarar ediyor gerekçesiyle 1988 yılında hizmete kapatılmış ve kömürlü lokomotifi ile Çivril'in adeta sembolü haline gelen treni, 96 yıl sonra elinden alınmıştır. Ancak, TCDD işletmecisi aldığı bu tarihi karardan sonra ilgisiz kalmamış, Çivril ve yöresindeki vatandaşların, Sütlaç ana demiryolu şebekesinden geçen trenlere ulaşabilmesi için bir otobüs çalıştırılmasını sağlamıştır. Bir süre sonra TCDD işletmesi bu uygulamayı da bırakmış, Çivril – Sütlaç arası ulaşımı kaderine terk etmiştir. - Aytekin Aykut. Sütlaç-Çivril Ara Demiryolu Şebekesi Ve Yapımı-

baraka, ambar, hangar ve su ikmal kulesi bulunmaktadır. Osmanlı Dönemi mimari yapısı olmasına rağmen İngiliz mimari üslubunu yansıtan Çivril Tren İstasyonu Kompleksi'nde tüm binalar aynı üsluba sahiptir. Yapılar devşirme taş bloklar ve tuğla malzemelerden yapılmıştır. Duvarların dışına sıva işçiliği ile kesme taş görünümü verilmiştir. İstasyon binası tek katlı olup, ters U şeklinde yapılmıştır. Yapının ön cephesinde ahşap direkler üstüne oturtulmuş sundurma mevcuttur. Alandaki tüm yapılar kırma çatılıdır. Kompleks içerisinde bir adet buharlı lokomotif de sergilenmektedir. 1985 yılında restore edilen Çivril Tren İstasyonu Kompleksi, restorasyon çalışmalarının ardından birkaç yıl sonra hattın kapatılması sonucunda kullanım dışı kalmıştır. Kompleks, günümüzde çeşitli kamu hizmetleri için kullanılmaktadır.

Alevi-Bektaşi erenlerinden **Ece Sultan**'ın türbesi, ilçe merkezine 15 km. mesafede bulunan Gürpınar Mahallesindedir[158].

Habib-i Acem Türbesi, ilçe mezarlığında ve bir höyük üzerindedir. Onikigen planlı, prizmal gövdeli ve onikigen prizmal külahlıdır. Devşirme ve kesme taş malzeme ile inşa edilen türbenin duvarları çimento ile

[158] Turgut Tok. Denizli Yöresinde Alevilik ve Bektaşiliğin Tarihi Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi

derzlenmiş, külahı ise daha önce çimento harcı ile sıvalı iken bugün çinko ile kaplanmıştır. Güney kenarının ortasına açılmış bir kapısı ile güneybatı kenarlarından birine açılan küçük bir pencere bulunmaktadır. Kenarına yerleştirilen iki devşirme Bizans yassı payesi türbenin önünde bir sundurmanın varlığını göstermektedir. Türbenin bütün duvar ve kubbesi çimento harcı ile sıvanmış ve yeşil renge boyanmıştır. Zeminde süslemesiz basit bir sanduka bulunmaktadır.

Işıklı'da bulunan Aşağı Cami ve Çarşı Camii XIX. Yüzyıl yapısı olup aynı kuruluş esasına sahiptir.

Işıklı Aşağı Cami Türbesi, Işıklı Kasabası Aşağı Mahalle'de Aşağı Camii avlusundadır. Türbe, caminin son cemaat mahalli kuzeydoğu köşesindeki girişinin doğu kenarına inşa edilmiştir. Türbe ve cami sonradan birleştirilmiştir. Türbe, doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı inşa edilmiş ve üzeri kubbe ile örtülmüştür. Yapının kuzey ve doğu duvarı moloz taş aralarında tuğla parçaları ile batı duvarı ise kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Kubbenin üzeri çimento harcı ile sıvanmıştır. Saçaklarda yer yer devşirme mezar taşları kullanılmıştır. Kuzey cephesinin ortasına bir kapı, doğu ve batı yönlere birer pencere yerleştirilmiştir. Güney cephe ise büyük bir kemer açıklığı şeklindedir. Beden duvarlarından taşmayan giriş kapısı, mermer malzeme ile inşa edilmiştir. Yuvarlak kemer taşları mavi beyaz iki renk mermer taşlarının almaşık dizilmesi ile örülmüştür.

Kemer üzerine konulan mermer kitabe levhası yazısız bırakılmıştır. Doğu duvarındaki pencere sivri kemerli küçük bir açıklık şeklinde, batı duvarındaki ise sağır teğet kemerli büyük bir pencere şeklindedir.

Türbenin içinde günümüzde sonradan düzenlenmiş sandukasız, baş ve ayak şahideli altı mezar bulunmaktadır. İç mekan, doğu ve batı duvarların üzerine atılan iki sıra mukarnas diliminden oluşan iki sıra silme ile kareye dönüştürülmektedir. Yapı, silmeler üstündeki tromplarla geçilen bir kubbe ile örtülmüştür. Yapının duvarları, geçiş elemanları ve kubbe içi çimento harcı ile sıvanmış, üzeri yeşil ve pembe renk ile boyanmıştır. Türbenin ve yanındaki caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Türbe içinde bulunan şahidelerden en eski tarihli olanı 1835 tarihini taşımaktadır. Birçok kez elden geçirilen türbenin XIX. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiği kabul edilir.

Ahi Hayreddin Zaviyesi Kütahya sancağına bağlı Şeyhlü kazasının merkezinde yer almaktaydı[159]. Zaviyenin XIV. Yüzyılda kurulduğu anlaşılıyor. Şeyhlü kasabası, bugün Denizli ili Çivril ilçesine bağlı Işıklı beldesinin temelini oluşturmaktadır. Hayreddin, kurmuş olduğu zaviye ile Şeyhlü kasabasının sosyal ve iktisadi hayatında olduğu kadar, imar ve iskanında da etkin rol oynamış bir Ahi şeyhidir. Kendisinden sonra zaviyesinde

---

159 Turan Gökçe. Ahi Hayreddin Zaviyesi. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I.

meşihatlik makamı sırasıyla Beşiroğlu İsa ve Hacı Mahmudoğlu İsa Fakih'e intikal eder. XV. yüzyıl sonlarında zaviyede İsa Fakih ile birlikte dört oğlu daha vardır. Yavuz Sultan Selim zamanında (1512-1520) oğlu Hacı Veli'ye tevcih edilmiş olan şeyhlik, 1571 tarihli kayıtlara göre daha sonra Memice'ye intikal eder. Zengin sayılabilecek vakıf gelirlerine sahip olan zaviyeye, beş dönüm bağ, iki çiftlik, ikisi harap vaziyette olmak üzere dört dükkan, bir parça bahçe, iki değirmen ile harap olduğu için ziraat edildiği belirtilmiş olan 12 dönümden ibaret iki parça bağ tahsis edilmiştir. Ayrıca harap olmuş bir bağ yerinde kurulan pazardan elde edilen gelir de vakıf kaynakları arasındadır. Bu pazarda boğazlanan koyundan alınan bac vergisinin zaviye vakfına tahsis edildiğine dair Murat Hüdavendigar döneminde (1362-1389) verilen bir berat mevcuttu. Vakfın bunlardan elde edilen yıllık geliri XV. yüzyıl sonlarında 2.046, XVI. yüzyılda ise 2.148 akçe olarak tespit edilmişti. Günümüze ulaşmamış olmakla beraber, Hayreddin Baba Zaviyesi ve vakfı ile ilgili kayıtlar, zaviyenin sonraki yüzyıllarda da varlığını devam ettirdiğini ortaya koymaktadır.

Ahi Seydi Zaviyesi Beyköy'de idi[160]. XVI. Yüzyılda Kütahya'nın Şeyhlü kazasına bağlı köylerdeki Ahi zaviyelerinden biri idi. Zaviye (Tekke) ve Beyköy'ün tarihi geçmişi, XIV. yüzyıl sonlarına kadar uzanır. Zaviyeye ait bir çiftlik yer ve üç parça bağ vardı. Fatih'in

---

[160] Turan Gökçe. Ahi Seydi Zaviyesi. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I.

nişanıyla Hamza Fakı, Mahmud ve Mustafa'nın tasarrufunda iken harap olması sebebiyle Seydi Mahmud'a, onun ölümünden sonra da Hamza'ya verilmişti. Kanuni döneminde Hacı Yusuf'un tasarrufunda idi.

Günümüzde ilçeye bağlı bir belde olan Gümüşsu ya da Osmanlı devrindeki ismiyle Homa'nın tarihi kayıtlarda adına ilk defa Bizans döneminde rastlanmaktadır[161]. Çivril Ovası'nın kenarında Akdağ'ın eteklerinde kurulmuş olan Homa Kazasındaki köy ve mezraaların büyük kısmı Türklerin gelişinden sonra teşkil edilmiştir. Evkaf Defterlerine Göre Homa şehrindeki zaviyeler şunlardır. Kazancı Oğlanları, Hacım, Şeyh İsmail, Kara Baba, Koyun Baba.

Koyun Baba evladı tarafından tasarruf edildiğine dair kayıt da son derece önemlidir[162]. Vakıf zaviyede ayende ve revendeye hizmet eden 17 nefer meskûndur.

Şehirde Sultan Alaeddin Camii ismiyle anılan yapının muhtemelen Selçuklular döneminden kalmış olduğu ileri sürülür. Bunun dışında XVI. Yüzyılda altı

---

161 Eskiçağdan Cumhuriyet'e Homa (Gümüşsü) Tarihi Editörler. Mehmet Yaşar Ertaş-Süleyman Tüzün. Gümüşsu Belediyesi Kültür Yayınları

162 Bilindiği gibi, Koyun Baba Osmancık'ta yaşamış olan ünlü bir derviş olup, Osmancık'taki zaviyesi için Osmancık'a bağlı Sarualan ve Uçarı köylerinin vakfedildiği görülmüştür. Koyun Baba hk. Evliyalar Şehri Çorum'a bkn. Sh. 155-163

mescit ile çeşitli vakıfların hisseleri bulunan bir hamamın varlığı dikkat çeker. Pir Mehmed Paşa'ya ait bazı dükkanların varlığı bilinmektedir. Şemseddin Efendi Vakfı olan bir muallimhane bulunmaktadır.

Gümüşsu Hamamı kasabanın doğusunda, bahçeler içinde kalmış, büyük ölçüde tahrip olmuştur[163]. Cennetkadın Çeşmesi kasabanın merkezinde olup evler arasında dar bir boşlukta duvara gömülü vaziyettedir. Kemerli niş içerisinde yer alan dört satırlık kitabesi şöyledir. "Sahibü'l hayrat ve'l hasenat, Seyyid Zahide (?) Cennet Kadın, Ruhuna Fatiha. 1252. Ketebehu fakirü'l Hakir es-seyyid". Osman Efendi Çeşmesi kasaba merkezinde bir evin sokağa bakan duvarında bulunmaktadır. Kitabesinden XVIII. Yüzyıla ait olduğu anlaşılmaktadır.

Risale-i Nur talebelerinden **Mehmed Ali Çakıcı** (1912-1956)'nın mezarı Gümüşsu mezarlığındadır.

---

163 Abdullah Karaçağ. Denizli-Gümüşsuyu ve Işıklı'daki Türk Eserleri. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 1992

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Honaz hakkında şunları kaydeder. “Bu kaleden aşağı varoşa bin adımda inilir. Ama bu varoş etrafını da bir kat varoş kuşatmıştır ki sağlamdır. 2 Müslüman mahallesi vardır, gerisi kafirlerdir. Tamamı 200 hanedir. 1 cami, 1 mescit, 1 hamam, 1 han ve birkaç tüccar dükkanı vardır. Ama tabakhanesi altında Akgöz Pınarı adlı bir abıhayatı vardır, ayağında nice yüz un değirmenleri vardır. Gece gündüz felek değirmeni gibi dönüp vilayet halkı kendi buğdaylarını ömürleri gibi öğütüp yerler. Bu değirmenlerden aşağı nice bin bağ, bahçe ve şebekeli bostanları sular hayat suyudur.”

Kaklık Tren İstasyonu, Honaz ilçesine bağlı Kaklık Mahallesi’nde yer almaktadır. İstasyon, İngiliz Oriental Railway Company tarafından Sütlaç-Kaklık-Goncalı Demiryolu Uzatma Hattı kapsamında 1904 yılında inşa edilmiştir. Kompleks istasyon binası, hangar ve su ikmal kulesinden meydana gelmektedir.

Sultan Murad Camii Honaz dağı eteklerinde ve bugünkü yerleşim merkezinin dışında olup oldukça harap durumdadır. Duvarların büyük bölümü ve üst örtüsü yıkılmıştır. Güney-kuzey doğrultuda meyilli bir arazi üzerinde yer alan cami, bugünkü şekliyle kare planlı bir harimden ibarettir. Harimin kuzey-batı köşesindeki tromp ve kubbe yuvarlağından bugüne ulaşabilen bölüm, üst örtüsünün kubbe olduğunu göstermektedir. İnşa

malzemesi alarak duvarlarda kabayonu taş, moloz taş ve tuğla, tromplarda tuğla, kasnakta ve kubbede ise dönüşümlü olarak yerleştirilmiş kabayonu taş ve tuğla kullanılmıştır.

Osmanlı Dönemine ait ve Sultan ikinci Murat tarafından yaptırılan caminin 2011'de restorasyonu yapılır.

Evliya Çelebi, Honaz'da biri Honaz Dağı burnundaki kale içinde, diğeri kaleden 1000 adım aşağıdaki yerleşim merkezinde almak üzere iki cami bulunduğunu ifade etmektedir[164]. Kale içindeki camiden Kurşunlu Camii alarak bahseder. Cami, bugünkü yerleşim merkezinden uzakta, Honaz Dağı eteklerinde ve kubbeyle örtülü olduğuna göre, Evliya Çelebi'nin sözünü ettiği Kurşunlu Cami, bu yapı olmalıdır.

Caminin yanında "**Yalıncak Yatırı**" isimli üzeri kapalı ve içinde yan yana defnedilmiş üç mezarın bulunduğu "**Üç Şehitler** Türbesi" ismiyle mezar bulunur. Bu türbedeki yatan zatın, bu civarda yapılan Bizans-Selçuklu muharebelerinde şehit düştüğü, yalınayak (ayakkabısız-çıplak ayakla) savaştığından dolayı "Yalıncak" yatırı olarak isimlendirildiği söylenir.

---

[164] Evliya Çelebi. Seyahatname. IX. Cilt. Sh. 211. "Kale içinde ancak bir kurşunsuz eski cami, 2 zaviye, 1 mektep ve kadı mahkemesi var. Bu kalede asla kefere yoktur, girerse katlederler. Hepsi aşağı şehirde olurlar."

Germiyanoğlu Süleymanşah Şah Çelebi'nin [165] Honaz'da çok önemli bir zaviye için vakıf tertip ettirdiği anlaşılmaktadır [166]. Honaz Nahiyesinde Yalıncak Baba neslinden olan Seydi İsmail'in Gökbaşlu Zaviyesi demekle ma'ruf bir zaviyeyi bina edip, 140 akçe hasıllı bir çiftlik, 210 akçe hasıllı yedi adet zemin ve 20 akçe hasılıyla Çağlayıkbaşı mezrasında vaki bağ ve bahçeleri vakfettiği ve zaviyede 14 nefer vakıf evladının yanı sıra 13 nefer de zaviye hizmetkarının meskûn olduğu anlaşılmaktadır.

İshak Fakih'in dedesinin adını verdiği Mehmed Çelebi adında bir oğlunun da Honaz'da bir hamam bina ettirdiği, kendisinden sonra oğullarına intikal eden bu hamamın Burak Beyoğlu Ömer Bey'e satıldığı ve son olarak Sultan Murad tarafından Honaz Camii'ne vakfedildiği anlaşılmaktadır[167].

Honaz nahiyesinde Ahi Ali zaviyesi adına vakıfların tertip edilmiş olduğu görülmektedir.

Ardıçlı Dede yatırı, *Dereçiftlik* köyündedir [168]. Dereçiftlik köyü halen Alevilik inancının yaşatıldığı bir

---

[165] Süleyman Şah Çelebi'den Evliyalar Şehri Manisa'da söz edildi. Sh. 161-163

[166] Vedat Turgut. Germiyanoğulları'nın Menşei, Vakıfları ve Batı Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi Üzerine

[167] Vedat Turgut. Germiyanoğulları'nın Menşei, Vakıfları ve Batı Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi Üzerine

[168] Mehmet Temizkan. Bektaşi Şiirlerinde Şah Metaforu

yerleşimdir. Köyde Tahtacı ve Evci Türkmenleri yaşamaktadır. Bu Türkmenler Yanyatır ve Hacıemirli ocaklarına bağlıdırlar. XVIII. yüzyılda Ardıçlı Dede, Osmanlı kuvvetleri ile Türkmenler arasındaki mücadelede ölmüştür[169]. Asıl adı Ayhan'dır. Türbesi Dereçiftlik köyü Alevileri tarafından ziyaret edilmekte, adak kurbanları burada kesilmektedir.

Anlatılır ki, Adıgüzel isminde bir köylü bir gün Ardıçlı Dede'ye gidip, "Ya benim tarlama su ver ya da beni bu adamdan kurtar", diye dua etmiş[170]. O gece rüyasında birisi ona, "Kalk tarlanı su bastı" demiş. Sabah olunca kalkıp bakmış ki gerçekten pamuk tarlasının tamamı sular içinde kalmış.

Kadının biri türbeye doğru bakarken, yukarıdan bir ışığın türbeye yansıdığını ve sadece türbeyi aydınlattığını görmüş.

Bir gece, işçilerden birisi yatırın olduğu yere yakın bir yere çişini yaparken türbe tarafından heybetli bir boğa, bağırarak gelmiş ve adamı oradan uzaklaştırmış.

Yatırın etrafında büyük ağaçlar vardır. Bölge insanına göre bu zamana kadar etraftaki bütün ağaçlara

---

[169] Turgut Tok. Denizli Yöresinde Alevilik ve Bektaşiliğin Tarihi Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi

[170] Metin Türktaş. Denizli Efsaneleri. Doktora Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 2012

yıldırım düşmüş ama yatırın yanındaki asırlık ağaçlara bir tane bile yıldırım düşmemiş.

Eski Kale (Kale-i Tavas) Cumhuriyet döneminin başlarında terk edilmiştir[171]. Halkın bir bölümü bugünkü Tavas ilçesinin yer aldığı *Yarangüme* köyüne, bir bölümü de kentin bir km. kadar güneyindeki bugünkü Kale ilçesine yerleşmiştir. Eski Kale'den günümüze biri tamamen harap olmuş iki cami, bir hamam ve birkaç evden başka yapı gelmemiştir.

Kale'nin XVII. Yüzyıldaki durumunu Evliya Çelebi şöyle anlatır. "Davas Kalesi" Yunan yapısıdır. Hala paşa hassıdır. Kale, Davas ovası güneyinde, beşgen şeklinde, etrafı üç bin ad(ı)em olup doğuya bakan bir demir kapısı vardır. Celali sığınmasın diye etrafına hendek kazılmıştır. Kalenin her tarafı gayya kuyusu gibi yalçın uçurumdur. İç Kale'si hala mamurdur. Ama küçüktür, içinde elli ev, bir cami, bir hanı, bir hamamı, üç mektebi, üç sebili, iki tekkesi ve altı zaviyesi vardır. Kale'nin batısında Kepez dağı dibinde üç bin bağ vardır. Bütün köy halkı altı ay bağlarında otururlar. Kale'nin doğu dibinde bir kayadan buz gibi bir su çıkar, havası da güzeldir… Davas Kale'si Ziyaretgahı; dış kalede **Karaca Ahmet Sultan**'ın büyük bir merkadı vardır. **Sarı Baba Sultan**, Alkanlı Dede, **Kepez Dede**, **Ali Bali Dede** ve **Gülüm Dede** evliyalarındandır."

[171] http://www.kale.bel.tr/

Cevher Paşa (Cafer) Camii, Kale ilçesinde olup ilçenin eski yerleşim yeri olan Tabae Antik Kenti sınırlarında bulunmaktadır. XIX. yüzyıl Osmanlı Dönemi cami mimarisi özelliklerini yansıtan yapı, dikdörtgen planlıdır. Yapının kuzeyinde son cemaat yeri, kuzeybatı köşesinde ise minaresi yer almaktadır. Harim kısmının doğu ve batı duvarlarında dörder, güney ve kuzey duvarlarında ikişer pencere vardır. Dikdörtgen formlu olan pencerelerin söve ve atkıları kesme taştan yapılmıştır.

Harim kısmı iki sıra halinde dörder adet ahşap sütunla üç sahna ayrılmıştır. Sütunların başlıkları ahşap kompozit şeklinde ve işlemelidir. Harimin kuzeyinde altı adet ahşap sütun üzerinde konumlanmış kadınlar mahfili bulunmaktadır. Harim duvarlarında kare şekilli panolardan oluşan kalem işi süslemeler mevcuttur. Duvarlardaki panoların iç kısımlarında bitkisel motifler ve dini yazılar dikkat çeker. Son cemaat yerinden harime geçiş, yuvarlak kemerli ahşap kapıyla sağlanmaktadır. Harim kapısının üzerinde yer alan yazı bandında Hicri 1235 (Miladi 1819-1820) tarihi okunmaktadır. Caminin dışında, son cemaat yerinin kuzeyinde bir hazire vardır. 2006 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından

restore edilen Cevher Paşa Camii, yeniden ibadete ve ziyarete açılmıştır[172].

Önce 1866, sonra 1889 yıllarında iki kez Denizli Mutasarrıflığı yapmış olan Cafer Bey 1887 yılında da Menteşe Sancağı Mutasarrıflığı yapmıştır. Cafer Bey'in Denizli ve Menteşe Sancağında görev yaptığı yıllarda, çeşitli eserler inşa ettirdiği bilinmektedir. Bu bilgiler ışığında, 1819-20 yılında inşa edilen caminin XIX. yüzyılın son çeyreğinde Cafer Bey tarafından onartılmış olabileceğini ve bu nedenle de yapıya adının verildiği ileri sürülebilir.

Kepez Dede'nin kabri Kepez Dağı zirvesindedir. Koyun Baba'nın arkadaşıdır. Muğla ve Denizli yöresi Yörük'leri ve Alevi'leri tarafından ziyaret edilmektedir[173].

Koyun Baba Horasan erenlerindendir. Anadolu'nun ve Balkanlar'ın birçok yerinde mezarı bulunan Koyun Baba'nın Çamlarca (Teyner)'daki mezarı, muhtemelen makam mezarıdır[174]. Bölge tamamı ile Yörük - Türkmen yerleşimine sahiptir. Yakın döneme kadar yayla geleneği olan yörede, tamamıyla terk edilmiş

---

[172] Cevherpaşa Camii, Ege Üniversitesi Prof. Dr. Bozkurt ERSOY'un Kazı başkanlığını yaptığı ekip tarafından restore edilmiştir.

[173] Turgut Tok. Denizli Yöresinde Alevilik ve Bektaşiliğin Tarihi Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi

[174] Mehmet Temizkan. Bektaşi Şiirlerinde Şah Metaforu

Alevi -Bektaşi kültürünün izlerinden biri de Koyun Baba Türbesi'dir. Türbenin içerisinde oldukça yıpranmış bir sancak ve cem ayinlerinin bekçilerinin kullandığı pazıbentler, günümüze kadar muhafaza edilmiştir. Köyiçi Mevkii'nde yer alan mezarlık üzerinde eski mezar taşları yer almaktadır[175]. Eski Çamlarca köyünde eğimli bir arazi üzerindedir. Koyun Baba Türbesi mezarlık içindedir. Türbe betonarme olarak yapılmış yeni bir yapıdır. Bu Türbeden dolayı mezarlık bir adak yeri olarak da kullanılmaktadır. Dere kenarına yakın bir noktada adak kesim ve pişirme yeri vardır.

Anlatılır ki, Koyun Baba yerden bir taş alıp, 'düüü' diyerek etraftaki taşlara doğru fırlatmış ve oradaki bütün taşlar koyuna dönüşmüşler[176]. Koyun Baba onları almış savaşa gitmiş, savaş sona erince de geri getirmiş. Dede eskiden beri, bu şekilde bütün savaşlara katılırmış.

---

[175] http://www.kulturportali.gov.tr/

[176] Metin Türktaş. Denizli Efsaneleri. Doktora Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 2012

Denizli'de Selçuklu İmparatorluğu döneminden itibaren kullanılmaya başlanan İlbade Mezarlığı, tarihe ışık tutacak birçok esere ve kalıntıya ev sahipliği yapmaktadır[177]. İlbade Mezarlığı, Denizli'nin ilk yerleşim yeri olan ve günümüzde Kaleiçi Çarşısı olarak kullanılan bölgenin, kuzeybatı yönündeki bir tepe üzerinde uzanmaktadır. Mezarlık 40 yıl öncesine kadar şehrin batı kısmındaki en uç noktalardan biriyken Denizli'nin büyümesiyle bugün şehir merkezi içerisinde kalmıştır. İlbade Mezarlığı'nda yapılan kazılarla, Selçuklu ve Osmanlı dönmelerine ait sekiz bin mezar taşı kayıt altına alınmıştır [178]. Kazılar sırasında mezarlık alanda defin işlemleri başlamadan daha önce bölgede ikamet edildiğine dair izler bulunmuştur. Burada günlük yaşama ait bir çok eşya, Namazgah olarak tespit edilen bir bölgede sırlı ve sırsız seramik kaplar, yemek yenilen ve su içilen kaplar ortaya çıkmıştır. Araştırmalarda yakın döneme ait olduğu düşünülen büyü ile ilgili malzemeler

---

[177] Denizli Kültür Envanteri. Denizli Büyükşehir Belediyesi. Denizli. 2014

[178] Mezarlıkta, 2007 yılından itibaren İl Kültür Turizm Müdürlüğü'ne bağlı Müze Müdürlüğü başkanlığında, Prof. Dr. Kadir Pektaş danışmanlığında kurtarma kazısı ve temizlik çalışmaları devam etmekte olup, şu anda da kazı, konservasyon ve restorasyon çalışmaları ile çevre düzenleme projesi çalışmaları ve envanter çalışmaları (8 bin civarında mezar taşının kaydı yapılmıştır.) sürdürülmektedir.

de bulunmuştur. Kazılarda dikkat çeken ayrıntılardan birine ise 18. yüzyılda yapıldığı ortaya çıkan Osmanlı Dönemi'ne ait bir mezarda rastlanmıştır. Mezarla ilgili onarım çalışmalarının devam ettiği sırada alt katmanda Beylikler Dönemi'ne ait bir mezar daha olduğu anlaşılmıştır [179] . İncelemeler sonucunda mezarın orijinalini koruduğu, ancak üstü düzlenerek yeni bir mezar alanı oluşturulduğu anlaşılmıştır. 2013 yılından bugüne mezarlık zaviyesinin, Hamitzade Efendi Mezarının, Eski Denizli Müftüsü Ahmet Hulisi Efendi'nin Mezarı ve Şeyh Şirvani Türbesinde konservasyon çalışmaları yapılmıştır[180]. 2014 yılında da farklı büyüklükte sekiz ayrı noktada kazılar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Sahabe mezarı, (Mehmet Gazi Türbesi yönünde ilerleyen eski Sarayköy yolu, tarihi yol, bulunmakta bu yolun kenarında) aile mezarı ortaya çıkarılmıştır. Mezarlıkta Mehmet Gazi, Derviş Ali Kahya ve Şeyh Mehmed Şirvani, Yediler Türbesi de mevcuttur. 1190 yıllarında defin işlemlerine açılan İlbade Mezarlığı Selçuklu, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinden 21. yüzyıla izler taşımaktadır. Kazılarda ortaya çıkarılan mezarlar, türbeler, zaviyeler, eşyalar ve kitabeler, Denizli'nin Türk Dönemi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

---

[179] Kadir Pektaş. Denizli - İlbadı Mezarlığı'ndaki Selçuklu Ve Beylikler Dönemi Mezar Taşları Üzerine

[180] www.pamukkale.gov.tr/

Merkezefendi ilçesine bağlı Saraylar Mahallesi'nde bulunan *Atatürk ve Etnografya Müzesi*, 19. yüzyıl sonlarında yapılmıştır. Bina Cumhuriyetin ilk yıllarında parti binası olarak kullanılmıştır. 4 Şubat 1931 tarihinde Denizli'ye gelen Atatürk bir gece bu binada konaklamıştır. 1950'li yıllardan sonra bir süre Verem Savaş Dispanseri olarak hizmet veren yapı, 1984 yılında müze haline getirilmiştir. 1997 yılında tekrar onarım gören Atatürk ve Etnografya Müzesi, 1999 yılında yenilenmiş haliyle tekrar hizmete açılmıştır. Müze içerisinde Atatürk'ün çalışma ve yatak odası, Atatürk'ün Denizli'yi ziyaretinde çekilen fotoğraflar, Denizli'ye ait etnografik tasvirler, savaş aletleri ve Denizli Sancağı sergilenmektedir.

Kaleiçi Çarşısı, Merkezefendi ilçesine bağlı Saraylar Mahallesi'nde yer almaktadır. Tarihi çarşı, sekiz yüzyılı aşkın bir geçmişe sahiptir. Orijinalinde Denizli Kalesi surlarından oluşan çarşı, yaklaşık 280x160 metre ölçülerinde bir alanı kaplamaktadır.

Çarşının batı surlarının önü, geçtiğimiz yıllarda Denizli Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan çalışmalar ile açılmıştır. Bugün surların yaklaşık 80 metrelik kısmı sağlam olarak görülebilmektedir. Bu surların yükseklikleri yaklaşık beş metredir. Surlar traverten taşlarla kireç harçlı olarak örülmüştür. Her iri taş sırasının arasına daha küçük boyutlu taşlar ve tuğla parçaları yerleştirilmiştir. Surlarda yer yer devşirme antik

mimari parçalar da kullanılmıştır. Yüzlerce yıldan bu yana çarşı olarak kullanılan Kaleiçi, Denizli ticaretinin belleği durumundadır. Ahilik kültürünün halen yaşatıldığı Kaleiçi Çarşısı'nda çok sayıda dükkan bulunmaktadır. Bu dükkanlarda tekstil başta olmak üzere çeşitli sektörlere ait ürünler satılmaktadır. Bununla birlikte, bakırcılık, alemcilik, yorgancılık gibi geleneksel el sanatları da burada yaşatılmaktadır.

Saraylar Mahallesinde bulunan *Vakıflar Hamamı*, 14. yüzyılda inşa edilmiştir. Osmanlı Dönemi'ne ait bir eser olan yapı, Denizli'nin en eski yapıları arasında yer almaktadır. Tarihi hamam, erkekler ve kadınlar hamamı olmak üzere birbirine bitişik iki kısımdan meydana gelmektedir. Eskiden kadınlar hamamı olarak kullanılan kısım günümüzde ticarethane olarak kullanılmaktadır. Erkekler hamamı kısmı ise orijinal işlevini korumaktadır.

Altıntop Mahallesinde bulunan *Merzeci Değirmeni*, fabrika binası ve han binasından oluşmaktadır. Tarihi yapı, Denizli'nin önemli sivil mimarlık örneklerinden olmakla birlikte, kentin sanayi tarihi açısından da büyük bir öneme sahiptir.

Merkezefendi ilçesine bağlı Üzerlik Mahallesinde yer alan *Üzerlik Tren İstasyonu*, 1890 yılında yapılmıştır. İstasyon, İngiliz Oriental Railway Company tarafından İzmir-Aydın ve Şubeleri Demiryolu Hattı kapsamında inşa edilmiştir. Üzerlik Tren İstasyonu, lojman ve istasyon binası olmak üzere iki kısımdan

meydana gelmektedir. Her iki yapı da tek katlı olup yığma tekniğiyle yapılmıştır. Günümüzde kullanım dışı olan Üzerlik Tren İstasyonu'nun bir bölümü tahrip olmuş durumdadır.

Servergazi Türbesi, Merkezefendi ilçesine bağlı Gerzele Mahallesinde bulunmaktadır. Dağ yamacına yakın bir noktada konumlanmış olan türbenin çevresi büyük çınar ve meşe ağaçları ile kaplıdır. Türbe binası 1992 yılında yapılmıştır. Türbenin içerisinde Denizli'yi fetheden Selçuklu komutanı Servergazi'ye ve onun bir askerine ait olmak üzere iki sanduka mevcuttur. Türbe binası sekizgen formlu, yığma taş yapılıdır. Duvarları içeriden beton sıvalıdır. Kapının bulunduğu duvar hariç, diğer duvarlarında oldukça uzun, yuvarlak formlu birer pencere bulunmaktadır. Doğu duvarında ise oldukça uzun, yuvarlak formlu bir kapı vardır. Yapının pencere ve kapıları ahşaptan yapılmıştır. Türbenin üzeri piramidal çatıyla örtülüdür. Çatının zirve noktasında metal alem bulunmaktadır. Servergazi Türbesi, yalnızca Denizli'nin değil, Türkiye'nin önemli inanç turizmi merkezlerinden biridir. Her yıl çok sayıda kişinin ziyaret ettiği Servergazi Türbesi'nin çevresi mesire alanı olarak da kullanılmaktadır.

Azebaycan'ın Şirvan kentine bağlı Zerdab köyünde doğmuş olan **Şeyh Mehmet Şirvani**'ye ait olan türbe, Merkezefendi ilçesine bağlı İlbade Mahallesi'nde,

İlbade Mezarlığı içerisinde bulunmaktadır[181]. Türbe, mezarlığın ortasına yakın bir noktada konumlanmıştır[182]. Şeyh Mehmet Şirvani, bilinmesi gereken tüm ilimleri öğrenmiş, birçok yerde İslamiyet'i anlatıp talebe yetiştirmiş, daha sonra da Denizli'ye yerleşmiş ve Miladi 1851 yılında Denizli'de vefat etmiş ünlü bir din adamıdır.

Kareye yakın bir plana sahip olan türbenin üzeri, sac kaplı beşik çatıyla örtülüdür. Türbenin tavanı ahşap kaplıdır. Yapının kapı ve pencereleri dikdörtgen formlu ve sadedir. Kıble yönündeki duvarda yer alan mihrap oldukça dikkat çekicidir. Türbenin içinde Şeyh Mehmet Şirvani'ye ait büyük bir sanduka ile başka bir kişiye ait küçük bir sanduka bulunmaktadır.

Halk arasında Üzüm Dedesi diye anılan **Hüseyin Hulusi Efendi** (1838-1907), İzmir'in Bayındır ilçesinde doğmuştur[183]. Gençliğinde çıkrık imalatçılığı yapmış ve bilinmeyen bir sebeple hapishaneye düşmüştür. Hapis hayatının son günlerini geçirdiği Denizli Hapishanesinden çıktıktan sonra tövbe edip Nakşibendi şeyhlerinden Hacı Hasan Fevzi Efendiye talebe olmuş, kısa zamanda yetişip kemale ermiştir. 1907 yılında vefat eden Hüseyin Hulusi Efendinin türbesi Denizli'nin Akkonak Mahallesindeki dar bir sokakta, bahçe içindedir.

---

[181] Şeyh Mehmed Şirvani. Evliyalar Ansiklopedisi

[182] Denizli Kültür Envanteri. Denizli Büyükşehir Belediyesi. Denizli. 2014

[183] Hüseyin Hulûsî Efendi (Üzüm Dedesi). Evliyalar Ansiklopedisi

Türbe, kare planlı, kübik gövdeli, üzeri kubbe ile örtülüdür. Duvarlarda moloz taş, kapı ve pencerelerde ise kesme taş malzeme kullanılmıştır. Sekizgen yüksek bir kasnakla geçilen kubbenin üzeri çimento harcı ile sıvanmıştır. Kuzeyinde giriş kapısı, diğer üç yönünde ise birer büyük penceresi vardır. Kuzey cephesinin ortasında, hafif dışa taşırılmış, yüksek ve yuvarlak kemerli bir kapı yer alır. Kapının yuvarlak kemer yayının üzerinde sekiz yapraklı bir çiçek motifi bulunmaktadır. Kapının sövelerine metalden ikişer baklava dilimi yerleştirilmiştir. Kapı kanatları dövme demirden yapılmıştır. Günümüzde oldukça iyi durumda bulunan Üzüm Dedesi Türbesi, ziyarete açıktır[184]. Hüseyin Hulusi Efendi Türbesi'ne, çocuğu olmayan aileler çocuk için istekte bulunmak, hayır ve adak işlerini yapmak, hastalığı olan kişiler tarafından şifa bulmak amaçlarıyla ziyaret edilmektedir.

Hacı Eyüplü kabri Denizli Merkez *Hacıeyüplü* köyünün (mahalle) Denizli-İzmir yolu üzerinde ve köy yolu ayrımındaki akaryakıt istasyonunun yanında mezarlık kenarındadır. Bakımsız bir kabirdir. Önceden kabrin içinde bulunduğu söylenen gümüş tüfek, baston ve kılıçtan dolayı bu kişinin şehit-gazi dervişlerden olduğu kabul edilmektedir. Ancak yaşadığı dönem ve kimliği tespit edilememektedir. Topluma ve toplum düzenine karşı iyi niyetli olmayanlara engel olduğu, onları korkuttuğu, çok çeşitli halleriyle bazı kimselere aleni

[184] Denizli Kültür Envanteri. Denizli Büyükşehir Belediyesi. Denizli. 2014

biçimde göründüğü, kolay doğum için yatıra gelenlere kerametini gösterdiği anlatılır. Hacı Eyüplü'nün kabri çocuğu olmayan aileler çocuk sahibi olmak, dilek dilemek, hayır işleri yapmak, adanan adakları yerine getirmek, gibi nedenlerle ziyaret edilir.

Sızı Dedesi Denizli Merkez Hacıeyüplü köyünün Denizli-İzmir yolu üzerinde ve köy yolu ayrımındaki mezarlık kenarında bakımsız bir mezardır. Ağrı ve sızıları tedavi ettiğine inanılması nedeniyle "Sızı Dedesi" olarak anılan zatın, erenlerden olduğu kabul edilmektedir. Çok büyük ve yaşlı olan sakız ağacını kesmek isteyenlere engel olduğu, bazı kişileri korkuttuğu söylenir. Sızı Dedesi çocuğu olmayan aileler çocuk sahibi olmak, çocuğu yaşamayan aileler şifa bulmak, vücudunda ağrı ve sızısı olanlar deva bulmak, mevlit okutmak, adak kesmek, hayır işleri yapmak amacıyla ziyaret edilir.

Vücudunda ağrı ve sızısı olanların kabirden alınan toprağı çamur yapılarak, ağrı ve sızı yerlerine sürdüklerinde ağrı ve sızılarının geçtiğine inanılır. Ziyaretçiler tarafından mezara para atılır.

Üçler Dedesi Denizli merkez Murat Dede Mah. 363 sokakta, mülkiyeti Mehmet Uzunbay'a ait evin avlusundadır. Üç adet kabir şeklindedir. Denizli'nin fethi sırasında yapılan Selçuklu-Bizans muharebelerinde şehit olan kişilerden olması muhtemeldir. Üçler Dedesi adak kesmek, hayır işleri yapmak, dua ve niyazlarda bulunmak amacıyla ziyaret edilmektedir

Abdüllüoğlu Evi, Pamukkale ilçesine bağlı Atalar Mahallesi'nde bulunan Atalar Kentsel Sit Alanının hemen altında yer almaktadır. Osmanlı Dönemi eseri olan ev, 1882 yılında yapılmıştır. İki katlı ve kırma çatılı olan evin duvarlarında kerpiç malzeme kullanılmıştır. Açık sofalı bir plana sahip olan yapının hayat kısmı doğu cephesinde olup bahçeye bakmaktadır. Evin üst katındaki sofanın etrafı ahşap sütunlarla desteklenmiş Bursa kemerleri ile çevrilidir. Evin alt ve üst katlarında üçer oda bulunmaktadır. Yapının kapı, pencere, tavan ve trabzanları ahşap malzemeden yapılmıştır. Kapı ve pencereleri dikdörtgen formlu olup, pencereleri giyotin tarzındadır. Abdüllüoğlu Evi, 24 Şubat 2003 tarihinde gerçekleşen yangın sonucunda sofası ve sofasının altındaki odası hariç tamamen kullanılamaz hale gelmiş, 2012 yılında aslına uygun şekilde restore edilmiştir.

Pamukkale ilçesine bağlı Akhan Mahallesi'nde bulunan *Akhan Kervansarayı,* Laodikeia ile Colossae antik kentleri arasındaki tarihi yol üzerinde yer almaktadır. Denizli Valisi Seyfettin Karasungur bin Abdullah tarafından yaptırılan han, Selçuklu Dönemi han yapılarının mimari özelliklerini yansıtmaktadır. Tarihi yapı kapalı mekanlar ve açık avlu olmak üzere iki kısımdan meydana gelmektedir. Yapıda bulunan kitabeye göre, kapalı mekanları 1251, avlusu ise 1252 yılında tamamlanmıştır. Yapının kare planlı bir holü

bulunmaktadır. Kapalı mekanı ise derinlemesine dikdörtgen planlı olup, iki sıra paye ile üç sahna ayrılmıştır. Sahnların üzeri tonozlarla örtülmüştür. Avlunun giriş kısmında revaklar, bu revaklar ile kapalı mekanlar arasında tonozlu birimler yer almaktadır. Tonozlu mekanın birinin üzerinde ikinci bir mekan daha vardır. Avlu portalinde çeşitli hayvan figürleri ile meander motifleri dikkat çekmektedir. Portalde görülen en önemli özellik ise, Konya-Karatay Han ile rekabet edecek derecede figürlü süslemelere sahip olmasıdır. Geyik, sfenks, kuş, kartal, aslan, ejder vb. hayvan figürleri, gamalı hac motiflerinin aralarına yerleştirilmiş, oldukça grift bir süsleme oluşturulmuştur. Mimari bakımdan önemli bir şaheser olan Ak Han'ın bazı bölümlerinde ince işçilik istemeyen kesme taş kullanılırken, avlunun güney ve batı cephesi orijinal düzgün mermer kaplamadır. Yapının içinde ve dışta devşirme taş malzeme yoğun olarak göze çarpmaktadır. Son olarak 2011 yılında restore edilen yapı, günümüzde restoran olarak hizmet vermektedir.

Belenardıç Mahallesi’nde bulunan *Belenardıç Camii*, 14 Ekim 1884 tarihinde tamamlanmıştır. Cami, Osmanlı Dönemi mimari özelliklerini yansıtmaktadır. Kareye yakın bir plana sahip olan cami, moloz taş malzemeden yapılmıştır. Tek katlı olan yapının duvarları içeriden ve dışarıdan sıvalıdır. Caminin tavanı ahşap olup, ahşap sütunlarla desteklenmiştir. Son cemaat yeri, sonradan yapılan düzenleme ile kapatılmıştır. Caminin iç

duvarlarında kalem işi süslemeler mevcuttur. Bu süslemelerde bitkisel motifler, dini yazılar ve Kabe tasvirleri bulunmaktadır. Mihrabı yuvarlak kemerli olan caminin pencereleri kare formludur. Caminin harim girişi çift kanatlı, basit bit ahşap kapıya sahiptir. Kadınlar mahfili ahşaptandır. Mahfile harim içerisinde, kapının sağında yer alan ahşap merdivenden çıkılmaktadır. Mahfil, enlemesine çift sıra halinde 6'şar ahşap direkle desteklenmiştir. Tavan kısımlarında herhangi bir süsleme bulunmayan caminin minberi ahşap ve süslemesizdir. Belenardıç Camii, günümüzde de kullanılmaktadır.

Böceli Tren İstasyonu, Pamukkale ilçesine bağlı Pınarkent Mahallesi'nde bulunmaktadır. İstasyon kompleksi, 20. yüzyıl başında İngiliz Oriental Railway Company tarafından, Sütlaç-Kaklık-Goncalı Demiryolu Uzatma Hattı kapsamında yapılmıştır. Kompleks istasyon binası, işçi lojmanı, konutlar ve su ikmal kulesinden oluşmaktadır. İstasyon binası enine dikdörtgen planlı, beşik çatılı ve yığma moloz taş duvarlıdır.

Eski Gözler yerleşimi, günümüzde Pamukkale ilçesine bağlı Gözler Mahallesi'nin kuzeyinde, Menderes Vadisine bakan 850 rakımlı yamaçta yer almaktadır. Osmanlı Döneminde başlayan yerleşim, Cumhuriyet Döneminin ortalarında yaşanan afet riski nedeniyle biraz daha yukarıya, 930 rakımlı düzlüğe taşınmıştır. Tamamen terk edilen yerleşim yeri pitoresk yerleşim özelliği göstermektedir. Alanda üç cami ile çok sayıda konut ve

ahır kalıntısı bulunmaktadır. Günümüzde aşağı caminin yalnızca minaresi ayakta kalabilmiştir. Orta Caminin kendisi ve minaresi sağlam durumdadır. Yukarı Caminin ise yalnızca kendisi ayakta kalabilmiş, minaresi yıkılmıştır.

Goncalı Tren İstasyonu Kompleksi, Pamukkale ilçesine bağlı Goncalı Mahallesi'nde bulunmaktadır. Kompleks, 1890 yılında İngiliz Oriental Railway Company tarafından İzmir-Aydın ve Şubeleri Demiryolu Hattı kapsamında yapılmıştır. Kompleks aynı zamanda bir dağıtım merkezi özelliğindedir. Kompleks istasyon binası, lojman, bekçi kulübesi, ambar ve su ikmal kulesinden meydana gelmektedir.

Osmanlı Dönemi mimari eseri olan Kayalık Camii, Pamukkale ilçesine bağlı 15 Mayıs Mahallesinde Kayalık Caddesinde bulunmaktadır. Yapı kendine özgü mimarisiyle dikkat çekmektedir. Dikdörtgen planlı caminin kuzey cephesinde son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yerinin üstü yuvarlak kemerli bir çatıyla örtülüdür. Bu çatı sütunlarla desteklenmiştir. Harim kısmına giriş kuzey ve doğu cephede bulunan kapılardan sağlanmaktadır. Caminin pencere ve kapıları yuvarlak kemerli ve sövelidir. Pencere ve kapılarda ahşap malzeme kullanılmıştır. Kapıları çift kanatlı ve üzerleri ahşap kabartma süslemelerle donatılmıştır. Kubbesi onaltıgen kasnak üzerine oturtulmuştur. Minaresi kuzeybatı köşesinde olup tek şerefelidir. Kitabesinde

Çakırzade Hacı Ahmet Ağa ve oğlu Osman Ağa tarafından Hicri 1210 (Miladi 1795-1796) yılında tamir ettirildiği yazmaktadır. Denizli'deki Milli Mücadele Hareketinin başlangıç noktası olan Kayalık Camii, günümüzde de kullanılmaktadır.

Hamza Dede'nin kabri Denizli merkez ilçe *Goncalı* köyünde "Bozkır" mevkiinde, tepenin hakim noktasındadır. Veli kişilerden olduğu belirtilmekle beraber, yaşadığı dönem ve kimliği hakkında sağlıklı bilgiye ulaşılamamıştır.

Köy sakinlerinden bazı kişilerce, "gece abdest almaya iki km. uzaklıktaki çaya inerken", görüldüğü anlatılır.

Çocuğu olmayan aileler yatırda dua eder, dedeye adak adarsa çocuklarının olacağına, çocukları yaşamayan ailelerin dua ve niyazlardan sonra yaşadığına inanılmaktadır. Çocuk dileğinden sonra çocuğu olan aileler çocuklarına erkek olursa "Hamza" kız olursa "Hamide" adı vermektedirler.

Hamza Dede dua ve niyazda bulunmak, dilek dilemek, çocuğu olmayan aileler çocuk sahibi olmak, çocuğu yaşamayan aileler şifa dilemek amacıyla ziyaret edilir.

Sarayköy ilçesinin XlV. yüzyılın sonlarına doğru Türkmen aşiret Reisi Sarıbey tarafından kurulduğu tahmin edilir. Sarıbey'in kendi adı ile kurduğu köyün adı, daha sonraları çeşitli değişikliklere uğrayarak günümüzde Sarayköy'e dönüşür. 1763 yılına kadar köy olan Sarayköy, bu tarihte Aydın iline bağlı bucak olur. 1867 yılında Denizli livasının kazaya çevrilmesi üzerine, Denizli'ye bağlı bir nahiye olarak statüsünü korumuş, 26 Şubat 1882 yılında Denizli'nin sancak olması üzerine bu tarihten itibaren Denizli Sancağına bağlı bir kaza olmuştur.

Kasabanın adı dönemin kaynaklarında Hocaoğlu, İbsili, Ezine veya Ezine-i Lazıkıyye, Ezine-i Abad, Kazaklı Pazar veya Eyner Pazarı, Saray ve Sarayköy olarak geçmektedir. İlçe ve yakın çevre mezarlıklarında Osmanlı dönemine ait çok sayıda mezartaşı kitabesi tespit edilmiştir[185].

Ahmetli Köprüsü, Sarayköy ilçesine bağlı Ahmetli Mahallesinde, Büyük Menderes Nehri üzerinde yer almaktadır. Bölgedeki en eski köprülerden biri olan Ahmetli Köprüsü, Roma Dönemi mimari özelliklerini yansıtmaktadır. Dört kemerli olan köprünün uzunluğu 55

---

[185] Sedat Soyalp. Denizli Sarayköy’de Osmanlı Dönemi Mezar Taşları

metre, genişliği 4,75 metredir. Kemer açıklıkları ise 5,50 metre ila 5,70 metre arasında değişmektedir. Köprü yuvarlak kemerli olup tamamen traverten malzemeden yapılmıştır. Kuzey tarafındaki iki kemer, 1. Dünya Savaşı sırasında Batı Anadolu'yu işgal eden Yunanlıların Denizli'ye geçişini engellemek amacıyla Türk kuvvetleri tarafından yıkılır. Yıkılan bu kemerler, Cumhuriyet Dönemi'nde orijinal ayaklarının üzerinde betonarme tabliyelerle onarılır. Yakın zamana kadar kullanılan köprü, hemen yanına yeni bir köprü yapılmasından dolayı kullanım dışı kalmıştır.

Sarayköy ilçe merkezinde bulunan *Sarayköy Tren İstasyonu*, 1896 yılında İngiliz Oriental Railway Company tarafından İzmir-Aydın ve Şubeleri Demiryolu Hattı kapsamında yapılmıştır. Alanda idari bina ile ahşap ambar binası yer almaktadır. İdari bina dikdörtgen planlı, tek katlı, taş örgülü ve kırma çatılıdır. Ön ve arka cephesinin bir kısmını kaplayan ahşap sundurması, batı cephesinden dolanarak U şeklini almıştır. Sundurma ahşap direkler üzerine oturtulmuştur. Yapının kapı ve pencereleri dikdörtgen formlu ve ahşaptır. Düz sövelerle çevrelenmiş olan kapı ve pencerelerin üzerine tuğladan basık kemerler yapılmıştır. Cephelerinin köşeleri şaşırtmalı şekilde döşenmiş kesme taşlarla hareketlendirilmiştir. Sarayköy Tren İstasyonu, günümüzde kullanılmaktadır.

Ahmet Şükrü Yavuzyılmaz (1865-1935), Sarayköy İlçesi eşraflarından Hacı Salih Efendinin oğludur. Medrese tahsili gören Ahmet Şükrü Efendi Arapça bilir ve yedi çocukludur. Sarayköy Belediye Başkanlığı ve Müftülüğü görevlerinde bulunmuştur. 1905-1907 yılları arasında bir dönem Sarayköy Belediye Başkanlığı görevinde bulunan Ahmet Şükrü Efendi, Mustafa Kemal Paşa'nın ısrarı ile Aydın'dan 23.04.1920-18.08.1923 yıllarında ilk mecliste Milletvekili seçilir ve bu görevinden 22.11.1920 tarihinde istifa ederek ayrılır. Daha sonra Sarayköy Müftüsü olarak döner. Ahmet Şükrü Efendi 14.11.1935 yılında vefat etmiştir. Kabri Sarayköy Mezarlığındadır.

Şeyh Tahir Efendi (1859-1934), Sarayköy'de doğan Şeyh Tahir Efendi, fazla bir tahsili olmamakla beraber tarikat ehli bir şahıs olarak kültürlü bir insandır. Uzun boylu ve iri yapılıydı. Milli Mücadeleye katılan ilklerdendir. Bir dönem Sarayköy Heyet-i Milliyesi başkanlığını da yürütmüştür. Yunanlıların İzmir'i işgali ve Aydın'a yaklaşmaları üzerine Sarayköy'de oluşturulan cephenin kurulmasında aktif vazife üstlenmiştir.

Milli Mücadelede ismini daha ziyade Denizli Olayı olarak adlandırılan hadisede kurtarıcı rolü ile tanınmıştır. Denizli'de meydana gelen bir ihtilafı araştırmak için şehre gönderilen Demirci Mehmed Efe'nin kızanlarından Sökeli Ali Efe ve adamlarının burada öldürülmesi üzerine, Demirci Mehmed Efe'nin

şehre gelerek 8 Temmuz 1920'de eşraftan 68 kişinin katledilmesi ile neticelenen Denizli Olayında şehri yanmaktan kurtarmıştır. 68 kişinin boğazlanarak öldürülmesiyle öfkesi geçmeyen Mehmed Efe kızanlarına petrol dökerek şehri yakma emri vermiştir. Olayı duyan Şeyh Tahir Efendi doğruca Demirci Mehmed Efe'nin yanına gidererek, "Seni din namına Allah'ın emrini yerine getirmeye davet ediyorum. Yaptığın Cenab-ı Hakk'ın rızasına aykırıdır. Fazla oluyorsun", diyerek Efe ve adamlarını sakinleştirmeye çalışır. Efe çok kızgın olduğu için, "Şeyh Efendi, ben yeminimi yerine getirmek isterim. Şehri yakmaya Denizlilileri cezalandırmaya yemin etmiştim", diyerek itiraz etmek istemişse de Tahir efendi "şeriatta zorluk yoktur, her şeyin kolayı bulunur. Denizli'nin Mezarlığı da şehir sayılır. Oranın sakinleri şehirde bulunanlardan çoktur. Burasını ateşlediğiniz takdirde yemininiz yerine getirilmiş olur", karşılığı ile buna bir çare bulmuştur. Böylece Demirci Mehmed Efe şehir yerine mezarlığı yakmaya rıza göstermiş ve Tahir Efendi'nin gayretleri ile şehir yanmaktan kurtarılmıştır[186].

Şeyh Tahir Efendi'nin Demirci Mehmed Efe üzerinde eskiye dayanan bir hatırı vardır. Demirci Efe Sarayköy'e geldiği dönemlerde Şeyh Tahir Efendi'nin evinde yatar, kalkar ve kendisine hürmet beslerdi. Denizli'yi yanmaktan kurtaran işte bu hürmet

---

[186] Ne var ki, mezarlığın tahribi, şehrin tarihinin de tahribi olur.

duygusudur. Şeyh Tahir Efendinin kabri Sarayköy Aile Mezarlığındadır.

Hacı Salihzade **Halil Yavuzyılmaz** (1870-1967), Sarayköy'de doğdu. Babası Hacı Salih Efendi'dir. Milli Mücadelede üstün yararlılıkları görülen Sarayköy Müftüsü Ahmed Şükrü Efendi'nin kardeşidir. İlk ve orta öğrenimini Sarayköy'de tamamlar. Bunun yanı sıra dedesi ve babası Hacı Salih Efendi'den de dersler alarak dini eğitim görür. Halk arasında saygın bir kişi olan Halil Bey, ticaret ve tarımla uğraşır. Maddi durumu gayet iyi sayılırdı.

Mütareke döneminde Belediye Reisi (1919-1921) olarak görev yapar. 22 Mart 1919'da toplanan Büyük İzmir Kongresi'ne Sarayköy delegesi olarak katılır. İşgal sonrasında Sarayköy Heyet-i Milliyesi kurucu üyeleri arasında yer alır.

Halk arasında kültürlü bir kişi olarak tanınan Halil Bey, evli ve 6 çocuk babasıydı. 18 Nisan 1967'de Sarayköy'de vefat etti. Kabri Sarayköy mezarlığında bulunmaktadır. Mezar taşında

"*Deme hayat ne umurum,*
İnsan bir mum,
İbretle bak mazine,
biter er geç her hazine,
Eder bizleri ihya,
üç ihlas bir fatiha"
ibaresi yazılıdır.

Yaşadığı devir hakkında bilgi bulunamayan **Arab Dede** halk arasında **Hacı Dede** olarak da bilinmektedir[187]. Hayatını İslamiyeti yaymakla geçirmiştir. Kabri, Denizli'nin Sarayköy ilçesinin *Duacılı* köyünde su deposu yanındaki Sivri Tepe üzerindedir. Bölge halkı tarafından ziyaret edilmektedir.

Celal Dede ilçeye dört km. mesafede bulunan Duacılı köyünde medfundur. Köy, Duacılı Yörükleri tarafından kurulmuştur. Celal Dede'nin, 13. yüzyılda, bölgenin fethi sırasında yaşamış alperenlerden olduğu anlatılır[188].

Çiçek Baba ilçeye dokuz km. mesafede bulunan *Tırkaz* köyünde (günümüzde mahalle) medfundur[189]. Horasan'dan gelmiş olduğu ve Sarı Baba Sultan'ın kardeşi olduğu anlatılır. Çiçek Baba Alevi olup çobanlık yapan bir gönül eridir. Bölgedeki Aleviler -özellikle *Yeğenağa* (*Güzelköy*) Alevileri- tarafından ziyaret edilmektedir.

Hamız Dede türbesi *Beylerbeyi* köyü (ilçeye yedi km. mesafede olup mahalleye dönüştürülmüştür) Hamız Dede Tepesi'nde, ahşap bir türbedir[190]. Türbede adak

---

[187] Arab Dede (Hacı Dede). Evliyalar Ansiklopedisi
[188] Turgut Tok. Denizli Yöresinde Alevilik ve Bektaşiliğin Tarihi Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi
[189] Mehmet Temizkan. Bektaşi Şiirlerinde Şah Metaforu
[190] Mehmet Temizkan. Bektaşi Şiirlerinde Şah Metaforu

kesilmekte, türbeye yöre halkı tarafından ziyaretler yapılmaktadır[191].

Karacaahmet Sultan'ın türbesi, Kumluca köyündedir. Evliya Çelebi Seyahatname'de, Denizli'nin uğranılacak yerlerinden biri olarak gösterdiği Karacaahmet Sultan, Horasanlı'dır[192]. Hakkında pek çok menkıbe vardır. Alevi ve Bektaşilerle birlikte yöre halkının sıkça ziyaret ettiği bir türbedir. Geçmişte tekkesi mevcuttu. Günümüzde gelenek devam etmemektedir. Burası Karacaahmet Sultan'ın muhtemelen makamlarından biridir.

Uzunca Hayreddin Horasan'dan Anadolu'ya gelip İslamiyeti yayan gazi dervişlerdendir[193]. Denizli Sarayköy'de yaşamıştır. Evliya Çelebi Denizli'nin ziyaret yerleri arasında Uzunca Hayreddin türbesini de sayar. Kabaağaç Mahallesi mezarlığındadır. Mezarlığın yol tarafında bulunan türbe içine girdiğinizde, boyları yaklaşık 3,5 m. olan beş kabirle karşılaşılır. Bunlar Uzunca Hayrettin, eşi Sultan, kızı Esma, oğlu Rıza ve çırağı Davut'a ait mezarlardır. Köy halkı, Uzunca Hayrettin'e '**Hardin Dede**' demektedir. Bektaşi tarikatı ehlidir.

---

[191] Turgut Tok. Denizli Yöresinde Alevilik ve Bektaşiliğin Tarihi Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi

[192] Karacaahmet Sultan (Sarayköy). Evliyalar Ansiklopeidisi

[193] http://www.saraykoy.bel.tr/

Uzunca Hayrettin Horasan'dan Anadolu'ya gelip, İslamiyet'in yayılmasında öncülük edenlerden ve Kabaağaç köyünün kurucularından olan Sarıbeyli Yörüklerindendir.

Son dönem yapılan tadilat nedeniyle orijinal mezar taşı yerine sonradan yapılan mermer mezar taşları vardır. Kabaağaç köyü, Sarıbeyli Yörükleri tarafından kurulmuştur.

Kabri *Tekke* köyündeki **Sarı Baba Sultan**'ın Horasan'da doğduğu, İslamı yaymak üzere bölgeye geldiği anlatılır[194]. Yörede irşatta bulunur, Bektaşi tarikatı ehlidir. Birçok öğrenci yetiştirdiği ve kerametleri halen anlatılır.

Sultan Sarı Baba Türbesi'nin 18. veya 19. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir. Türbe, Anadolu'nun Türkleştirilmesi sırasında Horasan'dan geldiği söylenen din büyüğü Sarı Baba'ya aittir. Türbe yapısı, orijinalinde birbirine bitişik iki sekizgen planlı odadan meydana gelmektedir. Ancak bilinmeyen bir tarihte yapılan tadilatla giriş kısmı değiştirilmiştir.

Duvarları karkas tekniği üzerine taş malzeme ve harçla yapılmıştır. Yapının çatısı kiremitle kaplıdır. Çatı saçağı kademeli yapısıyla dikkat çekmektedir. Türbenin giriş kısmı üç ahşap sütun üzerine oturtulmuş 2 adet

194 http://www.saraykoy.bel.tr/

Bursa kemerine benzer kemere sahiptir. Giriş kapısı oldukça alçak bir noktada olup ahşaptır. Giriş kapısının iki yanında birer adet yekpare taş söve vardır. Kapının üzeri kilitli taşlardan yapılmış olup basık kemerle çevrilidir. Sanduka odasına, türbedar odasının içinde bulunan oldukça alçak bir kapıdan girilmektedir. Sanduka odasının tavanı; ortasında iç içe yerleştirilmiş yıldız motifleri bulunan işlenmiş ahşap plakayla süslenmiştir. Her yıl çok sayıda kişinin ziyaret ettiği Sultan Sarı Baba Türbesi, Denizli İl Özel İdaresi Yatırım ve İnşaat Müdürlüğü kontrolünde 2012 yılında aslına uygun şekilde restore edilmiştir.

Tekkeköy'de davul çalmanın yasaklanmasının hikayesi yüzyıllar önce başlar. Köylülerin inanışına göre, 13. yüzyılda Horasan'dan bölgeye İslamiyeti yaymak için gelen Sultan Sarıbaba adına Tekkeköy'de bir türbe yapılır. Bir süre sonra komşu Çubukdağ köyünden Tekkeköy'e gelin almaya gelirler. Konvoydaki davulcu, Sultan Sarıbaba Tekkesi'ni görünce davul çalmayı hemen keser. Düğün sahipleri, ısrarlarına rağmen çalmayı reddeden davulcuyu döver. Çaresiz kalan davulcu yeniden çaldıktan kısa süre sonra köyde büyük bir deprem olur ve ardından fırtına kopar. Davulcu ve çalması için ısrar eden kişiler oracıkta ölür. Anlatılan bu hikayenin ardından köylüler Sultan Sarıbaba'nın ruhunun rahatsız olduğuna inandığından dolayı köyde davul çalmayı yüzyıllar önce yasaklar.

Sultan Sarıbaba Türbesi, Sarayköy'ün en çok ziyaret edilen dini mekanı olma özelliğindedir. Hayır yapma, dilek dileme ya da adak sunma amaçlı ziyaretçiler, sabahın ilk saatlerinde buraya gelirler ve türbede namaz kılıp dileklerini dilerler ya da dilekleri gerçekleşmiş olanlar varsa adaklarını burada yerine getirip kurban keserler. Sarı Baba Sultan'ın keşkeği çok sevmesinden dolayı, ziyarete gelenler tarafından keşkek pişirilip dağıtılır.

Türbenin bahçesinin sağ tarafında Sultan Sarıbaba'nın yattığı taş yapılı mekan yer almaktadır. Türbe kapısında eski yazı ile yazılmış dualar asılıdır.

Bahçenin sol tarafında ise günümüzde halen ibadet yeri olarak kullanılan küçük bir yapı yer almaktadır. Caminin girişinin her iki yanında kullanılan tahta kaplamalar üzerinde motifli süslemeler dikkati çekmektedir. 1900 yılında yapılan cami, Osmanlı Dönemi mimari özelliklerini yansıtmaktadır. Caminin bahçesinde Sultan Sarı Baba Türbesi bulunmaktadır. Bahçenin bitişiğindeki parselde ise caminin haziresi mevcuttur. Hazirede Hicri 1290 ile 1330 (Miladi 1873-1874 ile 1911-1912) tarihleri arasında mezar taşları bulunmaktadır. Kare planlı olan caminin duvarları yığma moloz taş olarak inşa edilmiştir. Son cemaat yerinin üst örtüsü beş adet ahşap sütun üzerine oturtulmuştur. Bu üst örtüde dört adet Bursa kemerine benzer kemer yer almaktadır. Son cemaat yerinde, üst örtüyü yarıp geçen

oldukça yaşlı bir ardıç ağacı vardır. Harime giriş son cemaat yerinin ortasında bulunan dikdörtgen formlu ahşap kapıdan sağlanmaktadır. Harim kısmının zemini ve tavanı tamamen ahşaptır. Caminin mihrabı iki kademeli bir niştten meydana gelmektedir. Mihrap duvarının her iki yanında birer ahşap pencere vardır. Mihrap duvarının sol köşesinde ahşap kürsü yer almaktadır. Mihrap ile duvardaki sağ pencere arasında ahşap minber bulunmaktadır. Caminin batı duvarında da 2 adet pencere mevcuttur. Pencereleri dikdörtgen formlu ve ahşaptır. Doğu duvarının tam ortasında bulunan kare formlu küçük pencere açıklığı dikkat çekmektedir. Son cemaat yerinin harim duvarındaki kapının solunda bir pencere daha vardır.

Bahçesinde yaşları neredeyse 1000 yılı bulan eşine az rastlanır serviler aynı zamanda anıt ağaç statüsüne alınmıştır. Cami olarak kullanılan yapının bitişiğinde yer alan servinin 1000 yaşlarında olduğu ileri sürülmektedir.

Türbenin bir diğer önemli özelliği, caminin giriş kapısında taştan yapılı borazanların yer almasıdır. Rivayete göre Sultan Sarıbaba bu taş borazanları çalarak dağdaki ve ovadaki Bektaşi erenlerini tekkeye çağırdığı ya da haberleşme aracı olarak kullandığı sanılmaktadır.

Köyiçi mevkiinde bulunan hazire, camisi, Sultan Sarıbaba Türbesi ve caminin avlusunda bulunan yaşlı

ardıç ağaçları ile bir bütünlük oluşturmaktadır[195]. Hazirede H. 1290, H. 1330 tarihleri arasında mezar taşları yer almaktadır. Caminin son cemaat yeri önünde bulunan levhadan 1900 yılında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Tekkeköy Camii Haziresi, kesin olmamakla birlikte Türk Fetihleri sonucu Horasan'dan Anadolu'ya gelen din büyüklerinden Sultan Sarıbaba Türbesi civarında bir kültür çevresi oluşturmuştur.

Sarıbaba Sultan'ın kardeşi **Veli Dede**'nin kabri de Sarayköy'de bulunmaktadır.

---

[195] http://www.kulturportali.gov.tr/

1988'e kadar Acıpayam ilçesine bağlı bir kasaba olan Kızılhisar, bu tarihte ilçe olmuştur. Adını Serinhisar olarak değiştirmiştir.

Abdi Bey Sultan'ın, XIV. yüzyılda yaşadığı ve Selçuklu soyundan olduğu anlatılır[196]. Abdi Bey Sultan Türbesi, Serinhisar İlçesi Yatağan kasabasındadır. Bölgeyi fetheden komutan Yatağan Baba'nın silah arkadaşıdır. Bektaşi tarikatına mensuptur ve bu nedenle Abdi Bey Sultan Tekkesi, bir Bektaşi tekkesi olarak kabul edilmektedir.

Merkez ilçe Başkarcı-Tekkeköy yakınlarındaki türbelerin ise kime ait olduğu bilinmemektedir. Merkez Çukurköy'ü ile Karataş arasındaki türbenin "Bektaşi Dergahı" olduğu bilinmektedir.

Yatağan Baba, Horasan erenlerindendir. Asıl adı Osman Bey'dir. Yörenin fethinde çok önemli görevler üstlenmiştir. F. W. Hasluck, Bektaşilik Tetkikleri adlı eserinde, Yatağan Baba ile ilgili şu bilgileri vermektedir [197] . Yatağan (vilayetin cenubunda, Karahöyük civarında). Paul Lucas 18. asrın ilk senelerinde burasını ziyaret ettiği zaman, Yatağan Dede'nin mezarını havi, zengin ve mühim bir tekke

[196] Mehmet Temizkan. Bektaşi Şiirlerinde Şah Metaforu
[197] F. W. Hasluck. Bektaşilik Araştırmaları. 1998

vardı. 200 dervişli büyük ve zengin bir hangahtı. Burası 1826'da tahrip edilen Bektaşi müesseselerinden biri idi.

Tavas-Tekkeköy'deki Sarı İsmail Sultan'da yapılan cemler de halen, Küçük Yatağan Baba ve Büyük Yatağan Baba'ya dua edilmektedir.

İlçenin Yatağan kasabasının güneyinde mezarlığın içinde küçük bir tepenin güneydoğusuna bitişik olarak yapılmıştır [198] . Mezarlığın ana giriş kapısının tam karşısına düşmektedir. Türbe, namaz kılınan mescit kısmı ile sandukaların yer aldığı mekanlardan oluşmaktadır. Muhtemelen 14. Yüzyıl yapısıdır. Yatağan Baba adlı kumandanın mezarı bu türbededir.

Yapı, son dönemlerde gerçekleştirilen onarımlar sonucu asli özelliklerini kaybederek tamamen yenilenmiştir. Onarım sonucu duvarlar harç ile sıvandıktan sonra plastik boya ile boyanmıştır. Aynı onarımla konik külah kısmı tamamen yenilenmiş ve çinko levhalarla kapatılmıştır. Türbe dıştan dışa 10.70x6.90 m.lik ölçüleriyle dikdörtgen bir forma sahiptir. Yapı malzemesi olarak tamamen taş malzeme kullanılmıştır. Türbenin dış duvarları 0.90 m genişliğinde inşa edilmiştir. Mescidin güney duvarının doğu köşesine yerleştirilen kapı sayesinde sandukaların olduğu türbe kısmına geçilmektedir. Mescid kısmı iki basamaklı

[198] Yatağan Baba. Evliyalar Ansiklopedisi

merdivenle türbeye bağlanmaktadır. Türbe en son 2005 yılında tamirat geçirmiştir. Türbenin dışı beton harcıyla sıvanmıştır. Bugün birçok tamirata ve değişikliğe rağmen Türbe eski yapı tarzını korumaktadır.

Sanduka odasının kuzeydoğu cephesinde de dikdörtgen bir pencere bulunmaktadır. Sanduka odasında birbirine bitişik vaziyette üç sanduka yer almaktadır. Bu sandukalar Yatağan Baba'ya, eşine ve oğlu Murat Bey'e aittir. Sanduka odasının içinde, güneybatı duvarda bulunan sivri kemerli niş dikkat çekicidir. Yatağan Baba Türbesi, Miladi 1190 yılı sonrasında Denizli yöresindeki fetihlerde, Anadolu Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yöreye gönderilen Osman Bey'e aittir. Osman Bey'in, Garbikaraağaç (Acıpayam) yöresinin fethi için çalışmış ve savaşlarını yata yata kazanmasından dolayı Yatağan Baba lakabını almış olduğu anlatılır[199].

Müftü Hasan Efendi (Hasan Hilmi Tokcan) (1866-1943) ilçeye dokuz km. mesafede bulunan Yüreğil köyünde (günümüzde mahalle) doğdu. Babası köyün eşraflarından, Hacı Eminzadelerden Hüseyin Efendidir. 39 yaşında iken 31 Aralık 1905 yılında Acıpayam Müftülüğü'ne atandı. Asaleti 8 Nisan 1907 tarihinde tasdik edildi. 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgali üzerine harekete geçilerek Acıpayam Müdafaa-i Hukuk

---

[199] Denizli Kültür Envanteri. Denizli Büyükşehir Belediyesi. Denizli. 2014

ve Reddi İlhak Cemiyetini kurdu. Gönüllü askerlerden oluşturduğu Acıpayam müfrezesinin başına geçerek 23 Temmuz 1919 tarihinde Köşk Cephesine gitti. Acıpayam Müftüsü iken, I. Dönem Denizli Milletvekili seçilmiştir. Mezarı Yüreğil köyünde bulunmaktadır.

Bugünkü Tavas ilçesinin, Türklerle anılan dönemlerde (Menteşe Beyliği-Osmanlı Devleti zamanlarındaki) adı Yarengüme'dir[200]. 1800'lerin başına kadar giderek büyüyen bir köydür. 19. yüzyıl başlarında nahiye olan Yarengüme, aynı yüzyılın sonlarında kaza statüsüne kavuşur. Yarengüme'nin, bugünkü Kale'den idari merkezliğini aldığı 1883'te Tavas'ın Menteşe (Muğla) bağlantısı koparken Denizli'ye kaza olarak bağlanır. Bu yeni durumda, bugünkü Kale de Yarengüme kazasına bağlı önce "köy", 1895'te de "nahiye" olur. Yarengüme'nin Tavas olarak anılmaya başlanması, 1869'da Osmanlı Devletinin idari taksimat düzenlemeleriyle gerçekleşir ve sonraları her kuşakla birlikte toplumsal belleklere "Tavas" ismi yerleşirken; "Yarengüme" deyişi de yavaşça kaybolur.

Tavas ilçesine bağlı Hırka Mahallesi'nde bulunan *Hırka Camii*, Osmanlı Dönemi'ne ait bir mimari eserdir. Harim kısmı kare planlı olan caminin üzeri kubbe ile örtülüdür. Harimin kuzeyinde son cemaat yeri, onun da kuzeybatı köşesinde minaresi vardır. Yapının duvarlarında kaba yontu taş, moloz taş ve kısmen kesme taş kullanılmıştır. Pencerelerin söveleri ile atıklarında ve harimin giriş açıklığında mermer kullanılmıştır. Caminin

[200] Süleyman İnan. Tavas'ın Tarihçesi

duvarları kısmen sıvalıdır. Doğu ve batı cephelerde altta üçer, üstte ikişer pencere vardır. Güney cephesinde altta ve üstte ikişer pencere bulunurken, kuzey cephesinde ise pencere yoktur. Üst sıralardaki açılır pencereler cephelerin ortalarına yerleştirilmiş, orta pencerenin iki yanına birer sağır pencere yapılmıştır. Alt pencereler dikdörtgen şekilli ve düz atkılıdır. Caminin kubbesi sekizgen bir kasnak üstüne oturtulmuştur.

Son cemaat yeri girişinde ikinci bir kitabe daha bulunmaktadır. "Sene 77" yazısının okunabildiği bu kitabeye göre, cami Hicri 1077, 1177 veya 1277 (Miladi 1666-1667, 1763-1764 veya 1860-1861) yıllarından birinde yapılmış olmalıdır.

Harim girişinin üstünde yer alan kitabe şöyledir[201]. "Bu cami, Tanrı'ya şükür, yine onun yardımı ile tamamlandı ve namaz için şeref buldu. Cemaati gözet, asla namazına gecikme ve adetlerin değişmesine izin verme. Eğer bu dünyada namazına dört elle sarılırsan, yarın ahirette cariyeler ve hizmetçiler bulursun. Bu yapıyı bina ve ihya eden cehennemden kurtulsun ve Tanrı'nın yardımına kavuşsun. Bu gemi, lütuf ve yardımları af ile kabul gören bütün yaratıklar için yoldadır. Lütfi'nin bu destanı okuyanlardan ricası; hem yardımların kabul edilmesi hem de hayır ile hatırlanmalarıdır."

---

[201] Şakir Çakmak. Denizli İlindeki Türk Anıtları. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi. İzmir. 1991

Minareye giriş son cemaat yerindendir. Caminin doğusunda Tavaslıoğulları isimli bir sülaleye ait hazire vardır.

Geçtiğimiz yıllarda aslına uygun şekilde restore edilen Hırka Camii, günümüzde de kullanılmaktadır.

Orta Mahalle'de bulunan Dedeli Camii, kare planlı ve tek katlı bir yapıdır. İçerisinde ahşap sütunlarla taşınan kadınlar mahfili vardır. Sütunlar arası geçiş bağdadi kemerlerle sağlanmıştır. Harimin tavanında kalem işi süslemelere sahip bir göbek bulunmaktadır. Alçıdan, süslemeli bir mihrabı vardır. Harim duvarları kalem işi süslemelidir. Yapı günümüze çeşitli onarımlar geçirerek ulaşmıştır.

Kızılcabölük Mahallesi'nde bulunan Hanönü Camii, Osmanlı Dönemi'ne ait bir eserdir. Cami kitabesine göre Miladi 1697 yılında Köse Mehmet Ağa kızı Ümmi Hanım tarafından yaptırılmıştır. Caminin minberi ise 1698 yılında Köse Mehmet Ağa tarafından yaptırılmıştır. İki katlı olan caminin iç kısmı tamamen ahşap işçiliğe sahiptir. Duvarlarda ince kalem işi süslemeler bulunan caminin ahşap döşemelerinde ve süslemelerinde kökboyası kullanılmıştır. Harim kısmında bulunan mihrabın sol tarafında, sıvanın altında mihrap olduğu düşünülen ikinci bir niş dikkat çekmektedir. 1985 yılında onarım gördüğü bilinen cami, son olarak 2013 yılında Denizli İl Özel İdaresi tarafından aslına uygun olarak restore edilmiştir. Hemen bitişiğinde yeni bir

betonarme caminin bulunduğu Hanönü Camii, günümüzde de kullanılmaktadır.

Kızılcabölük kasabası, Orta Asya'dan göç edip gelen Avşarların kurduğu bir yerleşim yeridir. Rivayete göre beyin üç oğlundan biri Serinhisar yönüne giderek burada yerleşmiş, ikinci oğlu Kızılca kasabasında kalmış, Bey ile üçüncü oğlu da Kızılcabölük kasabasının temellerini atmışlardır. Serinhisar ilçesi halkı, halen Avşar olduklarını söylemektedirler. Kızılcabölük, önceleri dağınık bir yerleşim düzenine sahipmiş. Çobanlıkla geçinen halk, oba denilen 7-8 bölükte yaşarmış. Zamanla buralara hırsızlar dadanmış. Halkın dirlik ve düzenliği bozulmuş. Can ve mal güvenliği kalmamış. Bu durumdan rahatsız olan halk, zamanın Muğla valisi Cevher Paşa'ya şikayet etmişler. Cevher Paşa Kızılcabölük'te incelemelerde bulunmuş. Halkın şikayetlerinin giderilmesi için bir yerde toplanmasını istemiş. Günümüzde de kullanılan Kavak Camii'ni yaptırtmış. Dağınık olan halk zamanla bu caminin etrafında toplanmaya başlamış ve bugünkü Kızılcabölük kasabasının temelleri böylelikle atılmıştır. Kasaba idari yönden 1883 yılına kadar Muğla Menteşeoğulları beyliğinde kalmış ve 1883 yılında yapılan bir yönetim değişikliğiyle Denizli iline bağlanmıştır.

Kızılcabölük kasabası Yukarı Mahallede Köyiçi Mevkii'nde bulunan Dere Camii, kare planlı, düz ahşap tavanla örtülü, kiremit kaplı bir yapıdır. Güney, kuzey ve

doğu cephelerinde iki sıra halinde, batıda ise tek sıra olarak yerleştirilmiş, dikdörtgen şekilli, ahşap doğramalı pencerelerle aydınlanmaktadır. Yapının çatısı dışa taşarak geniş saçaklar oluşturmuştur. Bu saçaklar ahşap kaplamadır.

Son cemaat yeri sonradan örülerek kapatılmıştır. Bahçe içindeki yapının kuzey cephesi avluya bakmaktadır. Diğer cephelerden yol geçmektedir. Bahçe içinde tek katlı geleneksel nitelikte inşa edilmiş bir yapı mevcuttur.

Harime son cemaat içindeki ahşap iki kanatlı kapıdan girilmektedir. Ahşap kapı kanatları, içleri işli dikdörtgen panolardan oluşmuştur. Ahşap kadınlar mahfili ahşap ayaklar ile taşınmaktadır. Ayaklar birbirine kemerler ile bağlanmaktadır. Yığma tarzda inşa edilen yapı, içten ve dıştan sıvalıdır. Kuzey cephede alt sıradaki pencereler içten basık kemerlidir. Yeni inşa edilmiş olan minare taştandır ve camiye göre oldukça yüksektir. Silindirik gövdeli minarenin şerefe altı süslüdür. Konik bir külahla örtülüdür.

Rivayete göre Denizli bölgesine gelen Türkmen cemaatlerinden biri de Avaraslar idi. Avaras Obasının başında asıl adı Ali olan ve **Avdan Baba** denilen mücahid bir zat bulunuyordu[202]. Avdan Baba, obanın

---

[202] Avdan Baba. Evliyalar Ansiklopedisi

savaşta lideri, dini konularda da rehberi idi. Herkes bilemediği mevzuu ondan sorup öğrenirdi.

Avdan Baba, Denizli'nin Tavas ilçesi yakınlarına geldiğinde kalabalık bir Hristiyan birliğine rastladı. Oymağına bir kez daha cihadın öneminden bahsetti. Sonunda savaşta ölürse buraya defnedilmesini ve sebat edip geri çekilmemelerini, nihai zaferin kendilerinin olacağını bildirdi. Oymağı, bu konuşmayı ağlayarak dinledi. Çünkü bu sözler onun şehit olacağını gösteriyordu. Gerçekten Avdan Baba bu çarpışma sırasında şehit düştü. Ancak Müslümanların sebat ve gayretiyle zafer kazanıldı.

Avdan Baba'nın şehit düştüğü yere derhal bir türbe ile bir zaviye yapıldı ve burada bir köy vücuda geldi. Nitekim kurulan bu köy de '*Avdan*' adını aldı.

Anlatılır ki, bir gün türbenin bahçesinde yer alan ağaçların tutuşması ile büyük bir yangın çıktı. Avdan Baba'nın türbesinin de yangından kurtulmasına imkan yok gibiydi. Köylüler büyük bir üzüntü ile yangını seyrederken diğer taraftan da kerametini görsek diye ümitli bir bekleyiş içerisindeydiler. Tam bu sırada ters yönden esen bir rüzgar yangını türbeden uzaklaştırdı ve yangın zarar vermedi.

Bugün türbesini ziyaret edenler, Avdan Baba'nın ruhunu vesile ederek cenab-ı Hakk'a dua etmekte ve nice arzularına nail olmaktadırlar.

Tok makalesinde Avdan Dede'nin Alevi Bektaşi erenlerinden olduğunu kaydeder[203].

Avdan köyünde bulunan Avdan Eski Camii kare planlı, ahşap destekli-ahşap tavanlı, alaturka kiremitli bir camidir. Caminin yanındaki hazirede, cami girişinin sağında merdivenle inilen bir türbe bulunmaktadır. Kubbe ile örtülü türbede bir sanduka vardır. Kubbenin ortasında bir sarık motifi yer alır. Cami ve türbenin dış duvarlarında bol miktarda devşirme malzeme kullanılmıştır. Ayrıca bahçedeki hazirede eski mezar taşları yer almaktadır. Cami ve türbe ile yeni yapılan cami aynı bahçe içindedir. Eski cami günümüzde kullanılmamaktadır.

Aydoğdu köyünün ilk adının *Abbas* olduğu, Haçlı Seferlerine karşı Anadolu Selçuklu Devleti tarafından bölgeye gönderilen mücahitlerden olan ve yapılan savaşlarda şehit olduğu tahmin edilen **Abbas Dede** isimli bir gazi tarafından kurulduğu belirtilmektedir. Köyün Tepebaşı mahallesinde türbesi olan Abbas Dede'nin orijinal türbesi 1940'lı yıllarda yıkılmış, sonradan yeniden inşa edilmiştir. Tok makalesinde Abbas Dede'yi Alevi-Bektaşi erenlerinden biri olarak kaydeder[204].

---

203 Turgut Tok. Denizli Yöresinde Alevilik ve Bektaşiliğin Tarihi Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi

204 Turgut Tok. Denizli Yöresinde Alevilik veBektaşiliğin Tarihi Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi

Köyde ayrıca, Yoran Yaylası yolu üzerinde içinde birkaç şehidin taş duvarlarla çevrili bir bahçe içinde yattığı ve içinde bakımsız bir mezar bulunan **Dedeler** Türbesi, Ahmet Dede Mevkii'nde yazısız ve tarihsiz **Ahmet Dede** türbesi, köyün güneyinde **Yukarı Tekke Dedesi** ve biraz aşağısında **Aşağı Tekke Dedesi** türbeleri vardır. Bunlarda da hiçbir kayıt yoktur. Ayrıca, köyün önünde bağlara yakın bir yerdeki **Kız Dede** yatırı yaşlı armut ağaçları dibinde ve taşlarla çevrili bir yatırdır. Bunların dışında, köyün üst tarafında, derenin bayırında taş ve çalılarla çevrili **Turşu Dede** yatırı vardır. Kabrinin etrafı taş duvarlarla çevrilidir. Bu kişilerin de aynı savaşlarda şehit oldukları tahmin edilmektedir. Diğer taraftan, burada yatan zatların Alevi-Bektaşi Horasan erenlerinden olduğuna inanılmaktadır[205].

Aydoğdu köyü camii ahşap hatıllı, moloz taş örgü ile örülmüştür. Kare planlı, altı ahşap direkle dışa açılan son cemaat yeri mevcuttur. Cami içte de altı ahşap direkle sahnlara ayrılmıştır. Caminin iç duvarları ve son cemaat yeri duvarları stilize bitki, cami, perde motifleri ve madalyonlar içinde eski yazılarla süslenmiştir. Caminin kapısı yalancı kündekari tekniği ile yapılmış, oldukça sağlam olarak günümüze gelebilmiştir. Kapının üzerinde bulunan, kitabesi olması muhtemel yazı sıvanmış, ancak okunabilen kısmında; “ Sahibil hayratı Abaslı Süleyman oğlu. ” yazmaktadır.

---

[205] Mehmet Temizkan. Bektaşi Şiirlerinde Şah Metaforu

Zamanla cami, üst katta kadınlar mahfilinin hizasından ahşap hatıllarla ikiye bölünmüş ve üst kısım kullanılmamaya başlanmıştır. Duvar süslemeleri ve planı açısından önemli olan cami, bir yangın geçirir.

Tavas İlçesi, *Solmaz* kasabasında (günümüzde mahalle) bulunan cami; kare planlı, düz ahşap tavanla örtülü kırma çatı ile kaplı bir yapıdır. Minaresi tuğladandır. Mihrabı ve işlemeli tavan göbeği ile döneminin özelliklerini yansıtan bir camidir. Harimde ahşap ayakların taşıdığı kemerler üzerinde kadınlar mahfili yer almaktadır. Pencereleri dikdörtgen formludur. Zaman içinde bazıları alüminyum doğrama ile değiştirilmiştir. Bahçesinde yer alan hazirede 1242 ve 1244 tarihli iki eski mezar bulunmaktadır. Ayrıca cami bahçesinde yer yer devşirme taşlar görülmüştür.

Sarı İsmail Sultan Hacı Bektaş Veli'nin halifesidir. Yaklaşık olarak 1260–1350 yılları arasında yaşamıştır. Hacı Bektaş Veli'nin "ibriktarı"dır. Velayetname'de birçok öyküye konu olmuştur. Mevlana'ya, Tapduk Emre'ye o gönderilir. Menteşe ilinde, Tavas'a yerleşmesi istenilmiştir. Sarı İsmail Sultan, Tekke köyüne yerleşmiş ve tekke kurmuştur.

Nakledilir ki, Hünkar'ın (Hacı Bektaş Veli) hususi hizmeti, Sarı İsmail Sultan'a aittir. Hünkar, onu pek çok severdi. Halifelerden hiçbiri, onun mertebesine erişemedi. Hünkar'ın ibriktarı da oydu.

Sulucakarahöyük'den bir yere gitmek istese çok defa yanına onu alırdı.

Bir gün, acaba Hünkar, bize nereyi yurt verecek, nerde dem-yom oynatacağız fikrine daldı[206]. Hünkar'a malum oldu. İsmail'im dedi, "ben göçtükten sonra sopanı at, nereye düşerse orası yurdun olsun, yeşil fermanı da yanında götür, sana lazım olur", buyurdu. Hünkar'dan sonra seccadeye geçen Habib Emirci'den izin aldı, dergahtan çıkıp sopasını attı, can gözüyle gördü ki, Menteşe ilinde Tavaz'da bir kilisenin kubbesini delip içeri düştü.

Dikdörtgen planlı olan türbenin duvarları yığma taş tekniğiyle yapılmış olup beton sıvalıdır[207]. Yapı türbedar odası ve sanduka odası olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Sanduka odası ile türbedar odasını ayıran duvarda küçük bir dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Aynı şekilde karşı duvarda da simetrik bir pencere yer alır. Sandukanın sağındaki ve solundaki duvarlarda dikdörtgen formlu birer pencere mevcuttur. Sanduka odasına türbedar odasında bulunan kapıdan geçilir. Sanduka odasının üstü serbest formlu ve kurşun kaplı bir kubbe ile örtülüdür. Türbenin giriş kapısının hemen yanında oldukça yaşlı bir ardıç ağacı yer almaktadır. Sarı

---

[206] Velayetname. Sh. 562-66. Alevi Bektaşi Klasikleri. Hamiye Duran. Türkiye Diyanet Vakfı. Ankara. 2007

[207] Denizli Kültür Envanteri. Denizli Büyükşehir Belediyesi. Denizli. 2014

İsmail Sultan Türbesi, her yıl Türkiye'nin dört bir yanından çok sayıda ziyaretçiyi ağırlamaktadır.

Bostancı Baba, Bostancı Dede veya Karakesici Şemsettin Sultan Türbesi ilçeye bağlı Bahçe köyü mezarlığı içindedir. İnsanlar ne zaman tarlaya bir şeyler ekecek olsalar "Allah'ım Bostan Dede bereketi ver" diye dua ederlermiş.

Türbe binası, bakımlı, ahşap çatılı, çatısı kiremitle örtülü, tek gözlü, dört köşe taş yapılı, sergili bir yapı niteliğindedir[208]. Mimari ve teknik her hangi bir özelliği bulunmayan yapının duvarları toprak sıvalı, süsleme sanatı olmayan binanın içinde iki adet kabir yan yana görülmektedir. İki metre uzunluktaki kabirlerin birinin Bostancı Dede'ye, diğerinin de ikinci eşine ait olduğu söylenir. Türbe yanında ve yine mezarlık içinde eski yıllarda mezarlık bekçilerinin kaldığı bir yapı daha vardır. Tek gözlü türbe binasında kitabe yoktur.

Asıl adı Şemsettin Sultan olan ve Bostan yetiştirmesi nedeniyle "Bostancı Baba" olarak anılan Denizli ve Aydın Bölgelerinde eşkıyalık, Ege Denizi'nde korsanlık yapması nedeniyle de 'Karakesici' adı ile bilinen Bostancı Baba, Ahmet Yesevi soyundan olup, Hacıbektaş'ı Veli'nin verdiği köseviyi (Ense yarısı yanmış odun parçası) bostan ekip yeşertmesi ile tanınır.

---

[208] Şükrü Tekin Kaptan. Gönül Sultanları Denizli'de Türbeler ve Yatırlar

Anlatılır ki, Aydın–Denizli Bölgesinin en meşhur eşkıyalarından biridir. Kötülüklerle mücadele ettiği, yoksulların, mazlumun, haklının yanında yer aldığı için yöre insanları ona “kötülerin kesicisi, karaları kesici” anlamında “kara kesici” adını koyarlar. Zamanla kendisi gibi, zalimlerden mazlumların öcünü almak isteyen kişilerin de yanına katılması ile eşkıya grubunu kurar. Dağlarda yaşar. Çevresinde yaşayanlar bir haksızlık olduğu zaman Karakesici’nin yanına gelirler. O da ezilenin hakkını ezenden alır, ona geri verir. Ege Denizi’nde korsanlık da yapan Karakesici, eşkıyalık döneminde çok canlar yakmış, daha sonra Allah’tan günahlarının arınması için nasıl hareket edeceğini, ne yapması gerektiğini sormak, Allah yoluna girmek için Hacıbektaş-ı Veli ile görüşmek üzere o zamanki adı ile Suluca Karahöyük’e gider. Hacı Bektaş-ı Veli ile görüşmesinde, Aydın-Denizli elinden geldiğini, adının Karakesici olduğunu, Hoca Ahmet Yesevi soyundan, Avşar boyundan olduğunu, eşkıyalık yaptığını, dedesinin, babasının Ege Denizi’nde korsanlık yaptığını, kötülere karşı savaştığını, halkı koruduğunu, yoksulun güçsüzün öcünü aldığını, tam doksan dokuz kişiyi öldürdüğünü anlatarak artık tövbe ettiğini, bir daha adam öldürmeyeceğini, eşkıyalığı ve dağları bıraktığını bildirir.

Bunun üzerine Hacı Bektaş-ı Veli “Bu yanmış çam kösevisi. Sen insanlara kötülük için adam öldürmedin. İnsanlara iyilik için insan öldürdün. Bu köseviyi al götür, yedi yolun üstüne bir bostan kur.

Köseviyi bostana dik. Gelene gidene iyilik et. Ne zaman yaptığın sevaplar günahlarından fazla gelirse bu kösevi yeşerir. Bu kösevi yeşerdiği zaman bil ki senin de günahların af olacak” der. Karakesici Hacı Bektaş-ı Veli’den izin aldıktan sonra bir elinde teberi (silah), bir elinde yanmış çam kösevisi yola düşerek tekrar Aydın-Denizli toprağında yolların birleştiği ve eşkıyalık yaptığı bu günkü Bahçeköy’e gelir.

Bahçeköy’de günlerce çalışır, bostan eker, gözedeki suyu bostana taşır, kendisinin kalacağı bir kulübe yapar, yanmış çam kösevisini de bostanın bir kenarına diker. Hem bostanı hem de köseviyi sulamayı ihmal etmez. Yoldan geçenlere ve yanına gelenlere devamlı bostan yedirir, iyilik yapar. Halk onu, o halkı çok sever. Ne var ki, yıllar geçmesine rağmen kösevi hala yeşermemiştir. Günün birinde, işinin çok acele olduğunu, köyden şehre gideceğini söyleyen, önemli bir işinin olduğunda ısrar eden, Bostancı Baba’nın bostanından ısrarlarına rağmen yemeyen üstelik onu kolundan tutup iterek yere yuvarlayan ve köye gelip giden alim ve evliya bilinen kişileri devlet adamlarına ispiyon eden kişinin halinden iyi birisi olmadığını anlayınca, “Doksan dokuz oldu, seni de öldüreyim yüz olsun”, diyerek öldürür. Bu son öldürdüğü kişi ile pişmanlık duyarak sağa sola perişan halde koşan, ağlayıp sızlayan Bostancı bir de bakar ki, kösevi diktiği yerde yeşermiş, dal, yaprak vermiştir. Bu sevinçle köseviyi yerinden söküp, bostanı bırakır. Bir eline yeşil köseviyi, bir eline teberiyi alarak

tekrar Hacı Bektaş-ı Veli'ye gelir. Hacı Bektaş-ı Veli "Dile benden, gönül erenlerden ola, gittiğin yol Ali yolu ola. Sen artık erenlerden birisin, sen de bu yolun göstericisisin. Bu köseviyi atıyorum, Bunu ara bul, gittiğin yere mekanı kur, Hakk yardımcın ola.", dedikten sonra tekrar Aydın–Denizli toprağına; bostanının olduğu yere gelerek mekanını kurar. Dergahını açar. Hacıbektaş yolunda halka hizmet eder. Doğru olmayı öğretir. Burada kökleşir, dal budak salar. Bostanının olduğu yere köylülerle beraber bir dergah yaparlar. Aş kaynatır, yoksullara yemek dağıtırlar. Bostancı Baba'nın dergahı o civarda uğrak yeri olur.

Asıl adı **Şemsettin Sultan** olan Bostancı Baba'nın yaşadığı dönem XIV. yüzyılın sonları ile XV. yüzyılın ortaları olduğu ileri sürülür. Ölümünden sonra soyundan gelenlere Çamşehler, Çamşehliler, Çamşehlioğulları denilir. Şeceresinde Karakesici oğlu Kara Halil Baba (ö.1632), oğlu Hüseyin Abdal, oğlu Ali (Budala Ali Baba), oğlu Süleyman (oğlu Hüseyin), Mehmet, Kamber, Mahmut (Göğ Mahmut), kızı Elif, oğlu İbrahim, oğlu Çakır, Esef (oğulları Mehmet, Mahmut, Hasan Ali, Balo), Haydar, oğlu Hasan (Kara Ali Ağa), M. Ali Ağa, Hacı Ağa (oğlu Hasan, Ali Ağa), Mahmut Ağa, Haydar Ağa (oğlu Ali Ağa), Ali oğlu Mahmut Ağa, Kasım Ağa'dır.

Bostancı Baba Hakk'a yürüdükten sonra, yerine çocukları geçer. Evlatları Aydın-Denizli bölgesinde

egemen ve Alevi toplumu üzerinde büyük bir nüfuza sahip olurlar.

“Denizli’den gelir bizim aslımız
Bektaşı Veli’ye çıkar neslimiz
Dördüncü Makamdır bizim postumuz.”

Geceleri ışık yakılan türbesinde medfun bulunan “Bostancı Baba–Şemsettin Sultan” yakın çevre halkı tarafından çeşitli nedenlerle ziyaret edilir.

Mustafa Baba Sultan Tekkeköy’de XIII-XIV. yüzyılda yaşamıştır. Bektaşi tarikatı ehlidir. Sarı İsmail Sultan ile aynı dönemde yaşamış olabileceği ileri sürülür. [209] Yöre Bektaşileri tarafından ziyaret edilmektedir.

Yaren Ali Baba’nın kabri Tekkeköy’ün İnönü mevkiindedir.

Ahi Eyne Hoca Zaviyesi Menteşe sancağına bağlı bugün Denizli’nin bir ilçesi olan Tavas’ın Sudaş köyünde bulunuyordu [210]. Fatih döneminde zaviyeye ait vakıf arazileri tımara çevrilmiş II. Bayezid döneminde tekrar iade edilmiştir. 1562’de zaviye şeyhliği İvazoğlu Ahi Timur’un üzerinde idi. Ahi Timur, zaviye için bir kazan ve iki dığan vakfetmişti. Zaviyeye vakfedilmiş bir çiftlik

---

[209] Turgut Tok. Denizli Yöresinde Alevilik ve Bektaşiliğin Tarihi Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi

[210] Turan Gökçe. Ahi Eyne Zaviyesi. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I

büyüklüğünde (60-150 dönüm) arazi ve bir parça bağ vardı. Yıllık geliri 1530'da 450 akçe iken 1562'de 600 akçeye yükselmişti.

Ladik beylerinin ve Tavas beyinin Mevleviliği benimsemesinde tarikatın tasavvufi yorumlarının yanı sıra diğer beylikler de olduğu gibi dönemin siyasi şartları sebebiyle, "*hakimiyetin meşru zeminini sağlamlaştırmak bakımından Mevleviliği bir çıkış kapısı olarak*" görmelerinin de önemli bir etkisi olmuştur.

Eflaki, Denizli'deki ilk Mevlevilerin arasında Necmeddin Kavsere adlı bir Mevlevi halifesinden bahseder[211]. **Necmeddin Kavsere**, büyük bir ihtimalle Sultan Veled tarafından Denizli'ye gönderilmiş ve burada zaviye açmakla görevlendirilmiştir. Necmeddin Kavsere, Denizli'deki ilk Mevlevi zaviyesini kuran kişidir[212]. Kendisi Denizlili olan Necmeddin, şehre yerleşmeden önce Konya'da bulunmuş ve bu sırada Mevlevi tarikatında önemli bir yer kazanmıştır. Arif Çelebi'nin Denizli ziyaretinde onu karşılayanlardan birisi de odur. Arif Çelebi'nin ikinci Denizli ziyaretinde, Denizli'deki Mevleviler ikiye bölünmüş ve ikinci bir zaviye kurulması gerekmiştir. Denizli'deki Mevlevi faaliyetlerinin öncülüğünü yapan "halifelerin halifesi" Necmeddin Kavsere'nin Arif Çelebi ile anlaşmazlığa düşmesi, Eflaki'ye göre, "gurura kapılması" üzerine, Necmeddin Kavsere ve taraftarları Arif Çelebi'den baş çevirerek yeni

---

[211] Yaşar Ertaş. Ahmet Eflaki'ye Göre Denizli'de İlk Mevleviler

[212] Ahmet Eflaki. Ariflerin Menkıbeleri. Cilt II. 1986. Sh.331-333

bir cemaat kurmuşlardır. Bu olay üzerine, Arif Çelebi, Mevlana Muhyiddin, Mevlana Taceddin ve Mesnevihan Taceddin'i yanına çağırmış ve bu kişileri halifeliğe tayin ederek icazet vermiştir. Yeni halifeler, şehrin ileri gelenleriyle birlikte Denizli'de yeni bir zaviye inşa etmişler ve burada Mevlevi ayinlerini sürdürmüşlerdir.

Arif Çelebi'nin Denizli ziyaretindeki kıtlık ve kuraklık sırasında halkın Mevlevilere tepkisi oldukça ilginçtir. "Şehrin bütün ahalisi düşündüler, Çelebi hazretlerinin aleyhinde, taşkınlıklar gösterip ona, "mutlaka bu şehirden çıkıp gitmen lazımdır. Arkadaşlarınızın terbiyesizliği yüzünden bütün sahra yanıp kavruldu. Yüce Tanrı kahretmiş yağmur göndermiyor" dediler" şeklinde bir olay anlatılmaktadır. Denizli halkına "ey mayası bozuklar" şeklinde hitap eden Arif Çelebi'nin tepkisi oldukça sert olmuştur. Bu olay üzerine şehri terk eden Çelebi, Tavas Emiri'nin bağında iken, halktan ziyade topraktan beslenen bitki ve hayvanlar için dua etmiş ve akabinde yağmur yağmıştır. Eflakî, bu durum karşısında Denizli halkının bölük bölük Mevlevi müridi olduklarını ve Ulu Arif Çelebi'ye bağlandığını ifade etmektedir[213].

İbrahim Şahidi'nin müridi olduğu Fani Dede (v. 1504)'nin XVI. Yüzyılın başlarında Denizli Mevlevihanesinin başında olduğu anlaşılıyor.

16. yüzyılda, Denizli'de 1512-1513 yıllarına ait evkaf defterine göre Şeyh Seyyid Ahmed'in tasarrufunda

---

[213] (Eflâki, II 1986:274-276)

olan bir Mevlevihane bulunmaktaydı. Bu Mevlevihane'nin ihtiyaçları için çeşitli yerlerden gelir vakfedilmişti. Denizli'de bir dönüm bağ, bir değirmen ve Gazurluk mahallesinde beş ev yeri ile Acıpayam ilçesine bağlı Kırcalar köyünün yıllık gelirinin yarısı Denizli Mevlevihane'sine tahsis edilmiştir. Aynı tarihte, Mevlevihane'nin yıllık toplam geliri 465 akça olarak görülmektedir.

1889 tarihli Konya Salnamesinde yer alan Mevlevihaneler arasında çile çıkarılmayan zaviyelere giren Denizli Zaviyesi de yer almakta olup zaviyenin başında Hasan Ali Dede'nin ismi geçmektedir[214]. 1912 Yılındaki Mevlevihaneler, Şeyhleri, Banîleri Yahut Türbelerinde Yatan Zatlar hakkındaki listede Hasan Ali Dede'nin ismi yer alır[215]. 1915 yılında, Hasan Ali Dede 11 mevlevi ile birlikte Mücahidin-i Mevleviyye alayına katılır.

---

[214] http://konyaarastirmalari.blogspot.com.tr/

[215] Yakup Şafak. Veled Çelebi'nin Menâkıb'ına Göre 1912'de Faal Olan Mevlevîhaneler Ve Şeyhleri

Yer ve İsim İndeksi

A

B

C

Ç

D

E

F

G

H

I

İ

K

M

N

O

Ö

P

S

Ş

T

U

Ü

V

Y

Kaynakça

Kitaplar

1. Necati Çavdar. Türkmen Gocabubası Darıverenli Mehmet Emin Yarbay. Ekin Yayınevi. 2008
2. Denizli Kültür Envanteri. Denizli Büyükşehir Belediyesi. Denizli. 2014
3. İbn Bibi. El Evamirü'l Alaiyye. I. Cilt.
4. İbn Battuta. Seyahatname. Cilt I
5. Evliya Çelebi. Seyahatname. Cilt IX/I
6. Vital Cuinet. La Turquie D'Asie Geographie Administrative. Cilt III
7. Ahmet Eflaki. Menakıbü'l Arifin
8. Eskiçağdan Cumhuriyet'e Homa (Gümüşsü) Tarihi. Editörler. Mehmet Yaşar Ertaş-Süleyman Tüzün. Gümüşsu Belediyesi Kültür Yayınları
9. Milli Mücadelede Din Adamları I. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. VI. Baskı. 2012. Ankara
10. Velayetname. Alevi Bektaşi Klasikleri. Hamiye Duran. Türkiye Diyanet Vakfı. Ankara. 2007

Tezler

1. Altıparmak Süleyman. Cumhuriyet Dönemi Denizli'nin Sosyal Tarihi (1923-1950). Yüksek Lisans Tezi. Kocatepe Üniversitesi. Afyon. 2008
2. Babaoğlu Halil İbrahim. XX.Yüzyıl Başlarında Aydın Vilayeti Salnamelerinde Denizli Sancağı. ksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 1996

3. Bakırtaş Mehmet Tolga. Yaşayan Bellekte Denizli. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 2014
4. Coşkun Tülin. Cumhuriyet Dönemi Denizli'nin İdari Tarihi 1923-1973. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 2007
5. Çakmak Şakir. Denizli İlindeki Türk Anıtları. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi. İzmir. 1991
6. Çetin Halil İbrahim. Denizli Şer'iyye Sicili (M. 1775-1778 H. 1189-1192). Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2006
7. Çevik Nilgün Aşıkçı. Denizli 1831 Nüfus Sayımı Grup Biyografisi (Prosopografisi). Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2007
8. Doğan Evinç. Kentsel Kültür Varlıklarının Değerlendirilmesine ve Tanıtılmasına Yönelik Bir Öneri; Buldan Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanul Teknik Üniversitesi. İstanbul. 2009
9. Gökçe Turan. XVI Ve XVII. Yüzyıllarda Lazıkıyye (Denizli) Kazası. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi. İzmir. 1994
10. Gözeten Bayram. Denizli'de Manevi Halk İnançlarını Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta. 2011
11. Güleç Ömer. Denizli Tarihi Yerleşim Ve Arkeolojik Yapılar Coğrafi Bilgi Sistemi. Yüksek Lisans Tezi. Pamukale Üniversitesi. Denizli. 2012
12. İnan Süleyman. XIX. Yüzyıl Sonlarında Aydın Vilayeti Salnamelerine Göre Denizli Sancağı. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 1997
13. Kapısız Pelin. Temettüat Defterlerine Göre Denizli'nin Sosyo Ekonomik Durumu (1844). Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 1999

14. Karabıyık Hümeyra. Denizli'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (Tanzimattan II. Meşrutiyet'e Kadar). Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara. 2012
15. Karaçağ Abdullah. Denizli-Gümüşsuyu ve Işıklı'daki Türk Eserleri. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 1992
16. Köklük Nezihat. Buldan Tarihi Çevrre Dokusu. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2001.
17. Kurgun Levent. Denizli İli Yer Adları. Doktora Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 2002
18. Nerkiz Mustafa. Denizli'de Bir Kültür Gönüllüsü Şükrü Tekin Kaptan Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 2013
19. Osan Mustafa. Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 2006
20. Öngel Gülnur. Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 1997
21. Türktaş Metin. Denizli Efsaneleri. Doktora Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli. 2012
22. Yılmaz Mustafa. Ortaçağ'da Denizli. (Selçuklu ve İnançoğulları Dönemi). Yüksek Lisans Tezi. Kocatepe Üniversitesi. Afyon. 2010
23. Yurtsal Tuğçe. Aydın ve Denizli Camilerinde Duvar Resimleri. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara. 2009

Makaleler

1. Aykut Aytekin. Sütlaç-Çivril Ara Demiryolu Şebekesi Ve Yapımı
2. Beyazıt Yasemin. XVIII.-XIX. Yüzyıllarda Şeyhlü Kazası ve Vakıf Kurumları
3. Demir Tanju. Şer'iyye Sicillerine Göre Xvııı. Yüzyılın Sonlarında Denizli
4. Erdem İlhan. Çivrilli İki Türkmen Dervişi Beyce Sultan ve Habib-i Acem
5. Erdoğan Kenan. Yunus Yolunda İki Şair: Mazhari ve Zuhüri
6. Ertaş Yaşar. Ahmet Eflaki'ye Göre Denizli'de İlk Mevleviler
7. İnan Süleyman. Aydın Vilayeti Salnamelerine Göre Denizli (1890-1900)
8. İnan Süleyman. Tavas'ın Tarihçesi
9. İnan Süleyman. Denizli'deki Halkevleri ve Faaliyetleri (1932-1951)
10. İnan Süleyman. Osmanlı Dönemi Aydın Vilayeti Yıllıklarına göre II. Abdülhamid Döneminde Acıpayam (1876-1909)
11. Kaya Nezihat Köşklük. Buldan Eski Hükümet Konağı ve Cezaevi'nin Belediye El Sanatları ve Kültür Merkezi'ne Dönüşümü
12. Kılıç Filiz, Tuncay Bülbül, Coşkun Kökel. Buldan Örneğinde Denizli Yöresi Alevi-Bektaşi Kültürü
13. Kodal Tahir. Denizli'nin İlçelerinden Çardak'ın İdari Serüveni: Denizli'ye Bağlanması Ve İlçe Haline Gelmesi

14. Kodal Tahir. Milli Mücadelede Denizli ve Önemi
15. Öztürk Rıdvan. Dediği Sultan Adı Ve Bir Yerelleştirme Örneği: Dedegi~Dediği
16. Pektaş Kadir. Denizli - İlbadı Mezarlığı'ndaki Selçuklu Ve Beylikler Dönemi Mezar Taşları Üzerine
17. Rıza Sam. Hambat'taki Kültler Üzerine Bir Değerlendirme
18. Sarıkoyuncu Ali. Milli Mücadelede Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi
19. Solmaz Süleyman . Buldan Ve Yöresindeki Kitabeler
20. Soyalp Sedat. Denizli Sarayköy'de Osmanlı Dönemi Mezar Taşları
21. Şafak Yakup. Veled Çelebi'nin Menakıb'ına Göre 1912'de Faal Olan Mevlevîhaneler Ve Şeyhleri
22. Temizkan Mehmet. Bektaşi Şiirlerinde Şah Metaforu
23. Tok Turgut. Denizli Yöresinde Alevilik ve Bektaşiliğin Tarihi Süreçte Genel Bir Değerlendirmesi
24. Toruk Ferruh. İç Ege Bölgesinde Bir Yerleşim: Buldan
25. Tufan Gündüz. Hacı Bektaş Velî'nin Yol Arkadaşı Kolu Açık Hacım Sultan Ve Velayetnamesi
26. Tuğrul Mehmet. Mahmutgazi Köyünün Halk Edebiyatı (Tez Özeti)
27. Turan Gökçe. 934 Tarihli (1528) Bir Deftere Göre Anadolu Vilayeti Medreseleri ve Müderrisleri
28. Turgut Vedat. Germiyanoğulları'nın Menşei, Vakıfları ve Batı Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi Üzerine

Ansiklopedi

1. Denizli. Tuncer Baykara. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt IX
2. Çardak Han. Özkan Ertuğrul. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 8
3. Abdil Dede (Acıpayam). Evliyalar Ansiklopedisi
4. Ahi Sinan. Evliyalar Ansiklopedisi
5. Ahmed Hulusi Efendi. Evliyalar Ansiklopedisi
6. Ahmed İzzet Efendi (Çal-Süller). Evliyalar Ansiklopedisi
7. Arab Dede (Sarayköy). Evliyalar Ansiklopedisi
8. Avdan Baba (Tavas). Evliyalar Ansiklopedisi
9. Bedirhan Bey (Acıpayam). Evliyalar Ansiklopedisi
10. Deynekli Baba (Babadağ). Evliyalar Ansiklopedisi
11. Hacı Osman Nuri Kepenek. Evliyalar Ansiklopedisi
12. Hacı Şam Dede. Evliyalar Ansiklopedisi
13. Hasan Feyzi Efendi. Evliyalar Ansiklopedisi
14. Hüseyin Hulusi Efendi (Üzüm Dedesi). Evliyalar Ansiklopedisi
15. Karacaahmed Sultan (Sarayköy). Evliyalar Ansiklopedisi
16. Koyun Baba (Kale). Evliyalar Ansiklopedisi
17. Mecnun Dede (Babadağ). Evliyalar Ansiklopedisi
18. Sarı Gazak Baba. Evliyalar Ansiklopedisi
19. Sultan Sarı Baba (Sarayköy). Evliyalar Ansiklopedisi
20. Şa'ban Dede. Evliyalar Ansiklopedisi
21. Şeyh Elvan (Çal). Evliyalar Ansiklopedisi
22. Şeyh Mehmed Şirvani. Evliyalar Ansiklopedisi
23. Ahi Sinan Zaviyesi. Turan Gökçe. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I.

24. Ahi Alaeddin Zaviyesi. Turan Gökçe. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I.
25. Ahi Duman Zaviyesi. Turan Gökçe. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I.
26. Ahi Paşa Zaviyesi. Turan Gökçe. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I.
27. Ahi Durmuş Zaviyesi. Turan Gökçe. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I.
28. Ahi Hayreddin Zaviyesi. Turan Gökçe. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I
29. Ahi Seydi Zaviyesi. Turan Gökçe. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I.
30. Ahi Eyne Zaviyesi. Turan Gökçe. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I

WEB

1. http://www.kulturportali.gov.tr/
2. www.sadakat.net/
3. http://www.saraykoy.bel.tr/
4. http://www.acipayam.com/
5. http://buldanguzellestirme.org.tr/